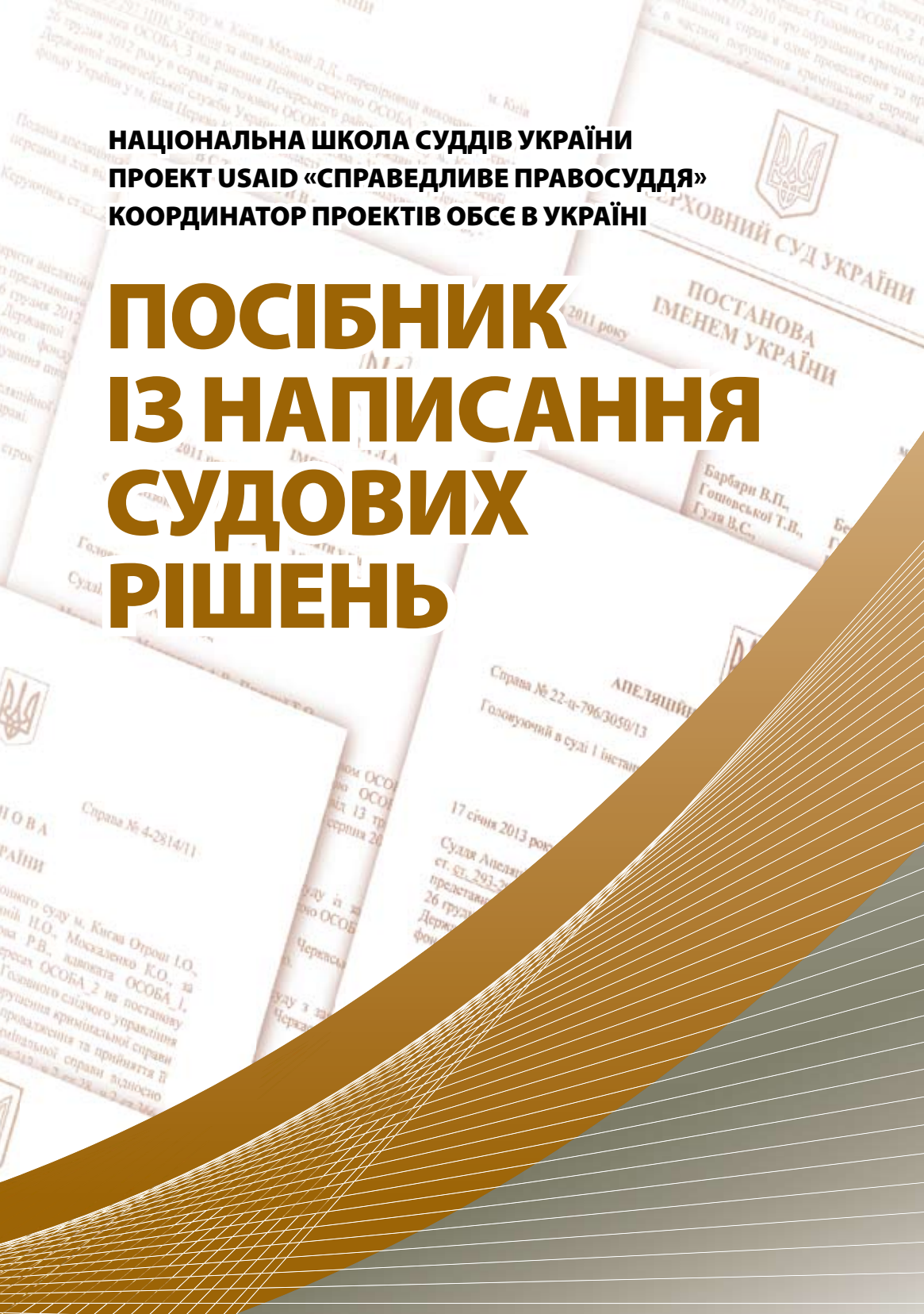

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ
ПРОЕКТ USAID «СПРАВЕДЛИВЕ ПРАВОСУДДЯ»
КООРДИНАТОР ПРОЕКТІВ ОБСЕ В УКРАЇНІ

ПОСІБНИК ІЗ НАПИСАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

**Національна школа суддів України
Проект USAID «Справедливе правосуддя»
Координатор проектів ОБСЄ в Україні**

ПОСІБНИК ІЗ НАПИСАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Київ 2013
Видавництво «Дрім Арт»

Ця публікація здійснена в рамках проектів «Справедливе правосуддя» Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та «Підвищення рівня правової обізнаності стосовно прав людини та механізмів їхнього захисту» Координатора проектів Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) в Україні у співпраці з Національною школою суддів України

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою Національної школи суддів України (протокол №3 від 25 жовтня 2012 року)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Олена Ситнік, суддя Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

Ганна Фазикош, к.ю.н., суддя Апеляційного суду Закарпатської області
Тетяна Фулей, к.ю.н., начальник відділу наукових досліджень проблем судочинства та його удосконалення Національної школи суддів України

Оксана Шамрай, к.ю.н., начальник відділу науково-методичного забезпечення діяльності Вищої ради юстиції Національної школи суддів України

ВІДПОВІДАЛЬНІ ЗА ВИПУСК

Девід Вон, керівник Проекту USAID «Справедливе правосуддя»

Наталія Петрова, заступник керівника Проекту USAID «Справедливе правосуддя»

Ірина Зарецька, радник з юридичних питань Проекту USAID «Справедливе правосуддя»

Куйбіда Р., Сироїд О.

ПОСІБНИК ІЗ НАПИСАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ. – К.: «Дрім Арт», 2013. – 224 с.

Посібник покликаний допомогти майбутнім та діючим суддям розвинути уміння та навички щодо підготовки та написання судових рішень. Посібник має прикладне спрямування і містить практикум. Широко використовуються приклади з реальних судових рішень. Чимало порад і рекомендацій засновано на досвіді зарубіжних, передусім європейських країн.

Посібник розрахований для підготовки претендентів на посаду судді, а також суддів упродовж п'ятирічного строку їх призначення, які не проходили раніше такого курсу. Багато корисного можуть знайти у ньому і досвідчені судді. Посібник можуть використовувати тренери-викладачі при розробленні та проведенні тренінгів з написання судових рішень.

Організація з безпеки та співробітництва в Європі
Координатор проектів ОБСЄ в Україні

Ця публікація була здійснена за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Проекту «Справедливе правосуддя» та за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні в рамках проекту «Підвищення рівня правової обізнаності стосовно прав людини та механізмів їхнього захисту». Погляди авторів, викладені у цьому виданні, не обов'язково відображають погляди Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки та Координатора проектів ОБСЄ в Україні.

© Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), 2013

© Координатор проектів ОБСЄ в Україні, 2013

Усі права захищені. Зміст цієї публікації можна безкоштовно копіювати та використовувати для освітніх та інших некомерційних цілей за умови посилання на джерело інформації.

ЗМІСТ

Передмова	6
Вступне слово	8
1 Мета судового рішення	11
2 Ключові адресати судового рішення	13
2.1. Сторони та їх адвокати	14
2.2. Суспільство.....	19
2.3. Суди	24
3 Критерії якісного судового рішення	32
3.1. Правосудність.....	32
3.2. Своєчасність	40
3.3. Вмотивованість.....	42
3.4. Чіткість	46

3.5. Чиста мова	47
3.6. Доступний стиль	48
4 Підготовка до написання	52
4.1. Збір інформації	55
4.1.1. Нормативно-правова база	55
А. Звертаємося до Конституції	55
Б. Досліджуємо міжнародні інструменти	58
В. Вивчаємо закони	62
Г. Особливості дослідження та застосування підзаконних актів	72
4.1.2. Судова практика	74
4.2. Побудова аргументів та мотивування позиції суду ...	78
5 Стиль рішення	108
5.1. Чому мова має значення	108
5.2. Безсторонність викладу та індивідуальність стилю ...	110
5.3. Організація думок та написання абзаців	130
5.4. Цитування та посилання у судових рішеннях	150

6	Структура рішення.....	158
	6.1. Вступна частина.....	163
	6.2. Описова частина.....	165
	6.3. Мотивувальна частина.....	166
	6.4. Резолютивна частина.....	172
7	Практикум.....	174
	Програма практикуму.....	174
	ТЕМА 1. «Адресати судового рішення».....	177
	ТЕМА 2. «Якісне судове рішення».....	180
	ТЕМА 3. «Підготовка до написання судового рішення. Пошук та побудова аргументів».....	187
	ТЕМА 4. «Стиль судового рішення».....	208
	ТЕМА 5. «Структура судового рішення».....	209
	ТЕМА 6. «Підготовка судового рішення за фабулою» ...	221

ПЕРЕДМОВА

Цей Посібник підготовлено на запит Національної школи суддів України у співпраці та за підтримки проектів «Справедлива, незалежна та відповідальна судова влада України» Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та «Підвищення рівня правової обізнаності стосовно прав людини та механізмів їхнього захисту» Координатора проектів Організації з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ) в Україні.

Книга є внеском у програму підготовки кандидатів на суддівські посади та для використання у програмі періодичного підвищення кваліфікації суддів з метою розвитку й удосконалення їх професійних навичок.

Якість судового рішення – основний критерій якості правосуддя.

У різних процесуальних кодексах містяться вимоги до структури та наповнення судового рішення, однак виклад тексту кожен суддя подає у властивій їй/йому манері.

Це нормально. Не нормально, коли текст рясніє граматичними помилками, перенасичений правовою лексикою, не містить оцінки всіх наданих прийнятих чи відкинутих доказів, ігнорує правові аргументи за фактами справи або взагалі ґрунтується на суперечливих висновках.

Таке рішення важко зрозуміти сторонам, які не мають юридичної освіти, воно може дратувати апеляційних суддів і взагалі не додає поваги до судової системи.

Судове рішення хорошої якості – це викладений доступно для розуміння сторін мовою акт судової влади, в якому дано неупереджену правову оцінку наданим сторонами доказам і наведеним аргументам та застосовано закон відповідно до обставин справи.

У цьому Посібнику читач знайде практичні поради щодо ефективної організації роботи по написанню судових рішень, інформацію про мету, адресатів, критерії, стиль, структуру судового рішення та ресурси для його підготовки.

Автори врахували потребу українських суддів оволодівати навичками правильного використання у рішеннях принципів і норм Конвенції про за-

---

хист прав людини і основоположних свобод (1950) та корпусу рішень Європейського суду з прав людини, які є джерелом права для України.

Крім цього, у розділі «Практикум» автори надали поради, як уникнути найтипівіших та найуживаніших орфографічних та морфологічних помилок, які на жаль ще часто зустрічаються в текстах оприлюднених рішень на порталі Єдиного Реєстру судових рішень.

Книга допоможе суддям виробити навички написання логічно узгодженого, чітко викладеного, недвозначного для розуміння й несуперечливого у сприйнятті тексту, який допоможе сторонам простежити логіку міркувань, що привели суддю до ухваленого ним рішення.

Девід Майкл Вон,

Керівник Проекту USAID «Справедливе правосуддя»

ВСТУПНЕ СЛОВО

Статтею 3 Конституції України проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Забезпечення й охорона прав і свобод людини й громадянина є найважливішим та пріоритетним напрямком діяльності держави.

Серед засобів захисту прав і свобод людини і громадянина особливо відповідальна і ефективна роль належить суду, адже відповідно до статті 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами.

Основним актом реалізації судової влади є судові рішення. Тому кожне судові рішення має свідчити про реалізацію конституційних принципів, на яких заснований весь судовий процес. Неякісно написане судові рішення тягне за собою порушення законності, прав, свобод і інтересів особи, що не може мати жодного виправдання. Судові рішення мають доволі широке коло адресатів – від учасників процесу, які не знайомі з юридичною термінологією та змістом правових приписів, до громадян, що знайомляться із судовим рішенням. Для них судові рішення повинно бути не лише зрозумілим, але й переконливим як в частині встановлення обставин у справі на основі доказів, так і в їхній правовій оцінці.

Цей посібник допоможе в підвищенні професіоналізму суддів, а саме в їх умінні чітко та правильно визначати сутність питання, що вирішується, послідовно та логічно правильно викласти хід своїх роздумів, знаходити правильне правове обґрунтування і витримувати визначений стиль судового рішення.

Як приклади автори використовували витяги з реальних судових рішень. Незважаючи на те, що значну частину ілюстрацій наведено з практики адміністративних судів (автори посібника багато років присвятили розвитку адміністративної юстиції в Україні), посібник може бути рекомендований для суддів будь-якої спеціалізації та юрисдикції.

Потрібно взяти до уваги, що посібник є авторським, тому деякі поради можуть не збігатися із традиційними підходами, які склалися в судовій практиці. Хоча автори не є і не були суддями, не написали жодного справжнього судо-

---

вого рішення, взяти відповідальність за підготовку цього видання їх змусив багаторічний досвід наукової і викладацької діяльності у цій сфері. Вивчення рішень національних судів у порівнянні із зарубіжним досвідом дало можливість ширше охопити проблему і побачити кращі практики, які вартують запровадження їх у життя.

Крім того, посібник прорецензовано авторитетними суддями і науковцями, які мають великий як практичний, так і науковий досвід. Це дало можливість краще врахувати потреби суддів.

Посібник розрахований як для навчання претендентів на посаду судді, так і підготовки суддів впродовж перших років перебування на посаді. Багато корисного можуть знайти в ньому і судді з великим досвідом. Посібник можуть використовувати й тренери при розробленні та проведенні своїх курсів з написання судових рішень.

Матеріали посібника успішно апробовані під час тренінгів, які проводила Національна школа суддів у співпраці з Координатором проєктів ОБСЄ в Україні.

Оксана Кучинська,

кандидат юридичних наук, професор,

проректор Національної школи суддів України

Писати якісні судові рішення – це справжнє мистецтво. Як і будь-якому виду мистецтва, цьому можна навчитися. Але потрібен ще й талант – це вміння аналізувати і критично мислити, чітко і доступно викладати свої думки на письмі, об'єктивно дивитися на себе з боку і розуміти потреби інших. Посібник, що Ви його тримаєте у руках, спрямований на розвиток цих умінь як у майбутніх, так і в діючих суддів.

Багато порад, що викладені у посібнику, інтуїтивно є зрозумілими, але їх усвідомлення дозволить більш якісно і систематично впроваджувати у життя.

Деякі пропозиції можуть здатися новаторськими, можливо, й революційними для української судової практики, але найчастіше вони підкріплені європейським досвідом і спрямовані на краще досягнення мети судового рішення.

Сподіваємося, цей посібник допоможе Вашим зусиллям в утвердженні прозорого і доступного правосуддя.

Роман Куйбіда

Оксана Сироїд

МЕТА СУДОВОГО РІШЕННЯ

Перше, що потрібно пам'ятати, беручись за написання судового рішення, – це про його мету. Мета – це відповідь на питання: для чого Ви пишете рішення?

Будь-яке судове рішення за наслідками розгляду справи покликане внести юридичну визначеність у спірні правовідносини – зокрема надати захист правам чи інтересам сторони, якщо їх порушила, не визнала або оспорила інша сторона.

Водночас метою судового рішення є не лише вирішення певного спору через надання сторонам юридичної визначеності у їхніх правовідносинах, але часто також установлення судової практики, яка може попередити виникнення інших спорів та забезпечити суспільну гармонію¹.

Досягнення цієї двоєдиної мети неможливе без високої якості судового рішення – воно має бути результатом справедливого процесу, правильної оцінки доказів і коректного застосування принципів та норм права. Процес «народження» судового рішення, а так само його зміст мають переконувати обидві сторони (а особливо ту сторону, що програла справу!), як і все суспільство, у тому, що правосуддя – справедливий суд – відбулося.

Пам'ятаючи про цю мету, й слід починати підготовку будь-якого судового рішення. Рішення, яке не досягає цієї мети, може підірвати авторитет правосуддя не лише в очах окремої сторони, а й в очах суспільства.

---

¹ Пункти 7, 31 Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень // Джерело в Інтернеті: [https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2008\)OP11&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2008)OP11&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3) (переклад українською мовою див. Написання судових рішень. Посібник для суддів/ Рональд Хофер, Ніл Нетесайм. – К.: Проект USAID «Україна: верховенство права», 2010. – С. 37-48 // Джерело в Інтернеті; http://www.fair.org.ua/content/library_doc/UROL%20Judicial%20Opinion%20Writing%20Handbook%2003.06.2010.pdf).

Це не означає, що рішення має у будь-якому разі задовольняти очікування сторін та суспільства. Та й часто це неможливо, адже у сторін різні, навіть більше – протилежні сподівання. А суспільство може очікувати від суду рішення, сумнівного під кутом зору права, – наприклад, якнайшвидше покарати звинувачену людину за вчинення резонансного злочину, хоча наданих суду доказів недостатньо для висновку про її винуватість.

Завдання суду в таких умовах дуже складне – переконати у тому, що рішення у справі є справедливим. Тобто судове рішення має бути орієнтованим на задоволення потреби у правосудді, утвердженні прав людини, а не на реагування на швидкоплинні очікування конкретного результату.

Потрібно готувати судові рішення у такий спосіб, щоб кожен, хто з ним ознайомиться, міг сказати приблизно таке: «Так, можливо, це не те рішення, на яке були сподівання спочатку. Але немає сумніву, що це рішення справді справедливе, засноване на всебічній та неупередженій оцінці доказів і фактів, а також на принципах і нормах права. Воно є добрим орієнтиром для вибору правильної поведінки у подібних випадках».

Це справжнє мистецтво – вплинути на конкретні очікування сторін чи суспільства у тому чи іншому варіанті вирішення справи, а коли інтереси правосуддя цього вимагають, – переконати у помилковості чи безпідставності цих очікувань.

Таким чином, **метою судового рішення є досягнення юридичної визначеності у спірних правовідносинах, яке переконує сторони і суспільство у справедливості суду, утвердженні ним прав людини та запобігає стану невизначеності в аналогічних ситуаціях.**

«Правосуддя не лише повинно вершитися, а й має бути ясно та безсумнівно видно, як воно вершиться», – зазначив в одному з рішень англійський суддя Лорд Х'юарт². Згодом цей принцип взяв на озброєння Європейський суд з прав людини³. Серед іншого це означає, що навіть правильне під кутом зору права вирішення справи не досягне мети, якщо рішення недостатньо аргументоване, є неочевидним і залишає багато питань.

---

² Rex v. Sussex Justices, 1, King's Bench Reports, 256, at 259 (1924).

³ Пункт 31 Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Делькорт проти Бельгії» від 17 січня 1970 р. (Para. 31 of the Judgment of The European Court of Human Rights in Case of Delcourt v. Belgium, 17 January 1970, Series A no. 11) // Джерело в Інтернеті: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57467>.

КЛЮЧОВІ АДРЕСАТИ СУДОВОГО РІШЕННЯ

Після мети друге, про що необхідно пам'ятати, починаючи підготовку судового рішення, – це про тих, кому адресується судове рішення. Адресати судового рішення будуть найбільш прискіпливими його читачами та критиками.

Для кого Ви пишете рішення? Адресатів судового рішення багато. Передусім – це **сторони**. Судове рішення є відповіддю на їхні вимоги до суду, а тому воно має містити оцінку всіх вагомих аргументів сторін. Водночас і сторони оцінюють судове рішення, якщо вважають необхідним його оскаржити.

Потрібно пам'ятати, що будь-яке судове рішення може мати певний суспільний ефект. Воно стане орієнтиром для поведінки учасників подібних правовідносин, а отже, запобігатиме новим судовим суперечкам. Також за судовими рішеннями **суспільство** може оцінювати ефективність системи правосуддя – з допомогою засобів масової інформації, юристів-практиків, правозахисників, науковців тощо. Тож від якості кожного судового рішення залежить авторитет судової влади. Тому судове рішення має бути доступним і зрозумілим суспільству.

Ще одним адресатом судового рішення є **суди**. Суди вищих інстанцій даватимуть оцінку правосудності судового рішення у разі його оскарження однією зі сторін.

Якщо йдеться про судове рішення вищої інстанції, то воно має слугувати авторитетним орієнтиром для подальшої судової практики і забезпечувати її єдність. У разі скасування чи зміни судового рішення суд вищої інстанції має навести достатньо аргументів, щоб переконати суд нижчої інстанції у правильності позиції суду вищого рівня.

Ключові адресати судового рішення знайшли своє відображення у Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень (текстове виділення авт.):

*«У країнах континентального права судові рішення ... можуть бути цінними дороговказами для **інших суддів**, які стикаються з вирішенням схожої справи, коли йдеться про справи, в яких порушуються широкі соціальні або вагомі юридичні питання. Тому виклад обґрунтування на основі детального дослідження розглянутих питань права слід готувати з особливою ретельністю з тим, щоб воно відповідало очікуванням **сторін та суспільства**» (п. 45).*

Насправді адресатів судового рішення може бути значно більше. Зокрема до них можна віднести державного виконавця, інші органи чи посадові особи, які повинні виконати судові рішення, – але для них важливе не все рішення, а чіткість і зрозумілість його присуду, що міститься у резолютивній частині.

Розглянемо більш докладно адресатів судового рішення, які є ключовими, – сторони, суспільство та суди. Одночасно задовольнити очікування усіх цих адресатів щодо якості судового рішення непросто, але це необхідно – не можна ж готувати три окремі рішення для кожного з цих адресатів. Якими є ці очікування? І як їх задовольнити?

2.1. Сторони та їх адвокати

Практично завжди у справі одна сторона виграє, а інша – програє. Також можливим є часткове задоволення вимог однієї зі сторін. Від цього має залежати спрямованість аргументації судового рішення.

Зазвичай сторона, яка виграла справу, задоволена результатом. Уже сам факт перемоги її тішить. Так, їй приємно знайти у судовому рішенні аргументи на користь своєї позиції, але визнати сторону-переможця прискіпливим і вимогливим читачем не можна. Її не потрібно переконувати у тому, що вона права, – вона й так у цьому впевнена.

У разі часткового задоволення вимог сторона потребуватиме аргументів, що стали основою для відхилення інших її вимог. Така сторона потенційно зацікавлена в оскарженні судового рішення, якщо вимоги, які не було задоволено, мають для неї важливе значення. Тому вона буде більш прискіплива до змісту судового рішення.

І, звичайно ж, сторона, яка програла справу, – це найбільш уважний читач. Такій стороні важливо зрозуміти, чому вона програла. Це не сторона-переможець, якій зазвичай не так важливо, чому суд став на її позицію, а важливо, що суд визнав її правою.

На практиці судді часто обирають один із двох варіантів поведінки. Дехто намагається «замовчати» вирішальні аргументи сторони, не на користь якої ухвалено рішення. Це простий варіант – тут судді вважають достатнім обґрунтувати, чому суд погодився із вимогами сторони, яка виграла справу. Мовляв, що менше тексту – то менше помилок, які можна допустити і які зможе виявити суд вищої інстанції. Зазвичай суддя у цьому випадку обмежується викладом аргументів сторони, на користь якої ухвалено рішення, або подає їх упереміш зі своїми аргументами. Для осіб, які не обізнані зі справою, таке рішення виглядає цілком переконливим. Але помилково вважати, що цього достатньо, аби переконати іншу сторону у правильності рішення.

Інший варіант: крім підтримки аргументації сторони-переможця, суддя відображає аргументи сторони, яка програла справу, і дає відповідь на кожен з них, чітко вмотивувавши, чому її аргументи суд не бере до уваги або чим вони спростовуються. Навіть якщо суддя вважає, що деякі аргументи сторони, зокрема посилання на закон, є недоречними для конкретної справи (наприклад, закон, на який посилається сторона, ще або вже не діяв на момент виникнення спірних відносин), то їх не можна відкидати шляхом простого замовчування. Цей варіант складніший, адже вимагає більше часу, зусиль для пошуку потрібних мотивів. Але саме це єдино правильний варіант і він винагороджується! Пояснивши, чому суд не може взяти до уваги певний аргумент сторони або чим він спростовується, суддя зменшує її можливості для оскарження судового рішення. Тепер стороні чи її адвокату необхідно буде не просто повторити у скарзі аргументи, як це вони могли б зробити, якби суд просто «проігнорував» ці аргументи, а їм слід знайти додаткові мотиви, щоб поставити під сумнів позицію суду. А це зробити набагато складніше, а то й неможливо.

На необхідність приділення особливої уваги стороні, яка програла справу, дуже влучно звернули увагу автори першого виданого українською мовою посібника з написання судових рішень:

«Часто у текстах судових рішень кілька сторінок відводиться на аналіз позицій як сторони, що виграла, так і тієї, що програла. Нерідко увага приділяється головним чином позиції чи аргументам сторони-переможниці. Однак докладний розгляд позицій обох сторін часто веде

до повторення сказаного раніше і не є необхідним. У багатьох випадках відхилення чи спростування позиції сторони, що програла, означає визнання правильності позиції сторони, що виграла. Іншими словами, у багатьох справах, розглянутих судами першої та апеляційної інстанцій, одна сторона обстоює твердження «Х», тимчасом як інша наполягає на твердженні «не-Х». У таких випадках аналітичне спростування «не-Х» фактично означає підтвердження «Х». У такому разі особа, що пише текст рішення, повинна усвідомлювати занепокоєність сторони, що програла, питанням справедливості і присвятити аналітичну частину рішення спростуванню позиції цієї сторони, а не підтвердженню позиції сторони-переможниці»⁴.

Перед спростуванням позиції сторони її необхідно навести у тексті судового рішення. Важливо при цьому її не спотворити, оскільки сторона повинна бачити, що суд зрозумів її позицію. Якщо суд почне маніпулювати позицією сторони, то це підірве віру в справедливість правосуддя. Таке перекручування – свідоме чи несвідоме – нескладно виявити в суді вищого рівня у разі оскарження судового рішення.

Позицію сторони бажано навести якнайближче до оригіналу. Можна і навіть бажано також процитувати висловлені стороною, яка програла справу, аргументи. Допустимо також навести аргументи сторони з певним рівнем узагальнення, але у такий спосіб, щоб усі суттєві аргументи сторони були відображені у судовому рішенні.

Контраргументи суду мають давати чітке уявлення про те, чому суд відхиляє аргументи сторони. Тут недостатньо сказати щось на зразок «позиція відповідача є більш переконливою, ніж позиція позивача» або «твердження відповідача є невірним, оскільки позивач діяв правомірно». Це, швидше, висновок із аналізу, який провів суд. Але цей аналіз доцільно відтворити у судовому рішенні.

Давайте проаналізуємо витяг із судового рішення (зауважимо, що лише цей фрагмент постанови адміністративного суду стосується викладення конкретного аргументу позивача, а також відповіді суду на цей аргумент).

---

⁴ Написання судових рішень. Посібник для суддів / Рональд Хофер, Ніл Нетесайм. – К.: Проект USAID «Україна: верховенство права», 2010. – С. 11-12. // Джерело в Інтернеті: http://www.fair.org.ua/content/library_doc/UROL%20Judicial%20Opinion%20Writing%20Handbook%2003.06.2010.pdf.

 ПРИКЛАД

У судовому засіданні представник позивача, додатково обґрунтовуючи позовні вимоги, посилався також на ст. 25 Бюджетного кодексу України та ст. 29 Закону України «Про Державний бюджет України на 2009 рік». Посилання позивача на зазначені нормативно-правові акти не спростовують правомірність застосування відповідачем штрафних санкцій до позивача.

Тут і надалі усі приклади судових рішень взяті авторами із національної судової практики України із збереженням стилю викладу, орфографії та пунктуації відповідних оригіналів судових рішень.

Поставимо себе на місце позивача. Ось які припущення у нього можуть виникнути після прочитання цієї частини постанови. По-перше, «суд мене не зрозумів або навіть не захотів розібратися». По-друге, «суд вважає, що відповідач правий, тому що він правий». Незважаючи на те, що суд зазначив аргумент сторони і дав йому оцінку, позивач вочевидь не буде задоволений такою мотивацією суду. Адже суд не навів обґрунтування свого висновку, чому суддя вважає, що аргумент однієї сторони, наведений для спростування позиції іншої сторони, на його думку, її не спростовує.

Щоб судові рішення сприймалося як справедливе і об'єктивне, доцільно виявляти належну увагу до аргументації сторін і турботу до сторони, чиї аргументи спростовуються. Ця турбота може полягати у підкресленні слушності певних аргументів, але з посиланням на обставини, які не дають можливості їх застосувати до конкретного випадку («суд бачить важливим аргумент сторони про те, що..., але у цій справі не може його врахувати, оскільки ...»).

Ось «нейтральний» фрагмент з постанови суду:

 ПРИКЛАД

Позивач посилається на незаконність постанови про накладення на нього штрафу за невиконання вимог державного виконавця, оскільки вона не затверджена начальником органу державної виконавчої служби.

У ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження» встановлено вимоги до виконавчого документа. Зазначеною статтею також передбачено, що законом можуть бути встановлені інші додаткові вимоги до виконавчих документів.

Разом із цим, ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження» не передбачає, що постанова про накладення штрафу повинна бути затверджена начальником органу державної виконавчої служби, це передбачено лише Додатком №24 до Інструкції про проведення виконавчих дій, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України, який є підзаконним нормативно-правовим актом, у зв'язку з чим судом до уваги не може бути взятим.

А ось як зазначений витяг можна було би переробити, щоб сторона, яка програла справу – у цьому випадку позивач, відчув, що суд не відразу пристав на позицію іншої сторони, а об'єктивно зважував позиції сторін (текстове виділення авт.):

ПРИКЛАД

Позивач посилається на незаконність постанови про накладення на нього штрафу за невиконання вимог державного виконавця, оскільки вона не затверджена начальником органу державної виконавчої служби.

Суд погоджується з позивачем, що така вимога встановлена законодавством, а саме – Додатком №24 до Інструкції про проведення виконавчих дій, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України.

Водночас постанова державного виконавця про накладення штрафу є виконавчим документом. Вимоги до виконавчих документів містить ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження», але вона не передбачає необхідності затвердження постанови керівником органу. Згідно із зазначеною статтею, інші додаткові вимоги до виконавчих документів можуть бути встановлені законом.

Закон не містить вимог щодо затвердження постанови державного виконавця про накладення штрафу керівником відповідного органу, а Інструкція про проведення виконавчих дій є підзаконним нормативно-правовим актом. Тому **суд не може взяти до уваги аргумент позивача, оскільки застосування підзаконного правового акта у цій ситуації привело б до порушення закону, що має вищу юридичну силу порівняно з підзаконним актом.**

Основні зміни у тексті для наочності ми виділили жирним шрифтом. Хоч тексту стало більше, але довіра до такого рішення з боку позивача значно підвищиться. А усвідомлення того, що він програв справу справедливо, не викликатиме бажання оскаржувати рішення.

Тестом для перевірки, чи може потенційно судове рішення задовольнити сторону, не на користь якої ухвалено судове рішення, можуть стати такі питання:

- 1) чи наведено усі вирішальні та вагомі аргументи сторони, яка програла справу?
- 2) чи викладено аргументи сторони так, що вона побачить, що суд їх зрозумів? Або інакше – чи правильно викладено суть аргументів сторони?
- 3) чи є відповідь на кожен аргумент?
- 4) чи переконливо обґрунтована відповідь?

Бажано, щоб суддя задав їх собі, перечитуючи проект рішення. Якщо відповідь на усі питання «так», то цілком ймовірно, що рішення задовольнить сторону і не буде оскаржене.

ПОРАДИ

- Виявляйте належну турботу до сторін і уважність до їхніх аргументів. Не замовчуйте важливі аргументи сторони, особливо якщо Ви змушені їх відкинути.
- Відображайте суть цих аргументів без перекручування та підтасування їх під зміст ухваленого рішення.
- Давайте вмотивовану і переконливу оцінку кожному важливому аргументу.

2.2. Суспільство

Усі судові рішення оприлюднюють. Способів для цього багато – і проголошення у судовому засіданні, і друк у засобах масової інформації чи збірниках судових рішень, і розміщення у загальнодоступному реєстрі на офіційному веб-порталі судової влади відповідно до Закону «Про доступ до судових рішень» тощо.

Відкритість судових рішень – це потреба суспільства в інформації про діяльність судів як органів державної влади, що утримуються за рахунок платників податків. Саме судові рішення є чи не найважливішим індикатором

якості послуг суду. Щоб суди мали довіру, правосуддя має бути зрозумілим і прозорим для людей.

Суддя повинен пам'ятати, що він пише рішення не лише для юристів, а часом навіть не для юристів взагалі. Тому потрібно обирати стиль і мову, які були б доступними для звичайної розумної людини, котра не має юридичної освіти.

Часто читачем судового рішення, особливо у резонансних справах, є журналісти, які мають намір донести його до широкої аудиторії за допомогою засобів масової інформації. Тому чітке і зрозуміле викладення судового рішення суддею запобігатиме можливим перекрученням з боку журналістів, якщо вони не обізнані у тонкощах юриспруденції.

Для ілюстрації наведемо витяг із реального судового рішення.

ПРИКЛАД

Суд дійшов висновку, що оскільки відповідач-підрядник свої зобов'язання за договором № 01-12/04 від 18.05.2004 року щодо завершення підрядних робіт та здачі об'єкта до 30.11.2004 року – не виконав, але враховуючи те, що позивачем-інвестором фактично було здійснено інвестування грошових коштів загалом в сумі 29 570,00 грн., а не в сумі 2 125 000,00 грн., як це було передбачено умовами укладеного договору, тобто, на даний час у відповідача-підрядника є прострочення виконання зобов'язання щодо виконання підрядних робіт саме на фактично перераховану позивачем-інвестором суму у 29 570,00 грн., а оскільки позивачем заявлена вимога про стягнення з відповідача суми пені в розмірі 0,1% від вартості робіт, з яких допущено прострочення виконання за кожний день прострочення, суд дійшов висновку, що заявлена позивачем вимога про стягнення з відповідача пені є законною та обґрунтованою, але такою, що підлягає задоволенню частково, оскільки відповідачем було прострочено виконання зобов'язання за договором № 01-12/04 від 18.05.2004 року саме на суму 29 570,00 грн., яка фактично була перерахована позивачем.

Порахуйте, скільки разів Вам – підготовленому читачеві – довелося прочитати цей фрагмент, щоб зрозуміти його зміст. Вас не вразило, скільки юридичної інформації автори рішення намагалися втиснути лише в одне речення?

Якщо після чергового прочитання тексту Вам так і не вистачило терпіння, щоб розібратися у його змісті, спробуйте сприйняти його у такому вигляді:

ПРИКЛАД

Суд встановив, що відповідач-підрядник повністю не виконав зобов'язання щодо завершення підрядних робіт, що встановлені договором № 01-12/04 від 18 травня 2004 року. Водночас позивач-інвестор перерахував відповідачу лише 29 570, 00 грн. із загальної суми у розмірі 2 125 000, 00 грн., що була передбачена цим договором.

Позивач просить суд стягнути з відповідача пеню в розмірі 0,1% від вартості робіт, виконання яких відповідач прострочив, за кожний день прострочення, але розраховує її від суми у розмірі 2 125 000, 00 грн.

Суд вважає позовну вимогу про стягнення пені законною, але задовольняє її частково, оскільки підрядник відповідає за невиконання лише тих робіт, які фактично профінансував інвестор. Тому пеню слід розраховувати від суми вартості не усіх невиконаних відповідачем робіт, а лише тих невиконаних робіт, які позивач оплатив, тобто від 29 570, 00 грн.

Цей текст має такий самий зміст, що й попередній. Але його розбито на кілька речень і навіть на окремі абзаци. Дещо змінилися й формулювання – думки викладено у більш логічній послідовності, пасивні форми замінено активними; вилучено слова, які не сприяють кращому розумінню змісту тощо. Тому те, що вирішив суд, стає зрозумілим з першого ж разу.

Часто дуже складно знайти баланс між юридичною точністю і доступністю. Але цього необхідно прагнути. Якщо поставити перед собою таке завдання, то поступово, шляхом відповідних тренувань цього можна досягнути. Як дітям іноді доводиться пояснювати складні речі простими словами, так і в судовому рішенні потрібно шукати слова і формулювання, щоб складні юридичні конструкції ставали простими і зрозумілими.

Не напускайте туману, ховаючись за «розумними» юридичними конструкціями. Звісно, юридичний туман у судових рішеннях ускладнює роботу потенційним критикам, але одночасно і викликає ефект відторгнення та несприйняття. Хочете відчути цей ефект на собі? Візьміть будь-яку книжку для лікарів або студентів

старших курсів медичного навчального закладу і прочитайте кілька абзаців. Вам тяжко дати оцінку тому, що написано, оскільки Вам усе зрозуміти, швидше за все, не вдалося. Іноді цим користуються недоброчесні судді, щоб зашкодити особі спростувати свої слабкі аргументи, заховані за складними і незрозумілими юридичними формулами. Але тут вже не треба забувати, що кожне судове рішення може прочитати і правник, якому неважко буде розбити ці аргументи.

Судове рішення має бути самодостатнім, щоб його можна було зрозуміти, не звертаючись до матеріалів справи чи актів законодавства. Доступ до матеріалів справи мають лише сторони чи інші учасники процесу, а розібратися в масиві актів законодавства без підтримки юриста доволі складно. Подивіться ще раз на фрагмент судового рішення, який ми наводили раніше, але уже під кутом зору зрозумілості.

ПРИКЛАД

У судовому засіданні представник позивача, додатково обґрунтовуючи позовні вимоги, посилався також на ст. 25 Бюджетного кодексу України та ст. 29 Закону України «Про Державний бюджет України на 2009 рік». Посилання позивача на зазначені нормативно-правові акти не спростовують правомірність застосування відповідачем штрафних санкцій до позивача.

З цього фрагменту не зрозуміло ні те, що містять зазначені норми Бюджетного кодексу і Закону про бюджет, ні те, як вони, на думку позивача, можуть вплинути на судове рішення щодо його позовних вимог. Для розуміння необхідно вивчати відповідні правові акти, аналізувати, як вони співвідносяться із позовними вимогами, з'ясувати, чому це не спростовує правомірності дій відповідача. Тобто робити усе те, що мав би зробити і описати суддя у судовому рішенні.

Пам'ятайте, що кожне судове рішення доступне суспільству за допомогою Єдиного державного реєстру судових рішень. Тому потрібно дуже відповідально ставитися до його підготовки. Слід ураховувати, що люди сприймають судове рішення, найчастіше не маючи доступу до матеріалів справи. Тому воно повинно містити вичерпну інформацію про досліджені докази та їх оцінку судом. Ця інформація має бути достатньою для розуміння, щоб не виникало потреби звертатися до матеріалів справи.

Також слід пам'ятати, що у важливих для суспільства (стратегічних) справах, незважаючи на те, що там лише дві сторони, судове рішення може стати індика-

тором рівня справедливості та незалежності судової системи, готовності утверджувати високі стандарти правосуддя, а для майбутніх справ – навіть гарним прикладом для наслідування. Йдеться, зокрема, про справи, які стосуються фундаментальних прав людини і основоположних свобод. Для правосудного вирішення таких справ суддя має добре оволодіти доктринами верховенства права і прав людини, міжнародними та європейськими стандартами у цій сфері.

Наведемо позитивний приклад рішення, де суд врахував принципи, спрямовані на захист легітимних очікувань суспільства. Позивач оскаржив невиконання урядом положення Закону «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», відповідно до якого інвалідам по слуху забезпечується доступ до засобів масової інформації шляхом титрування та здійснення сурдоперекладу інформаційних і тематичних телепрограм, кіно-, відеофільмів у порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів. Кабінет Міністрів не прийняв відповідного акта, що стало перешкодою для повноцінної реалізації права інвалідів щодо доступу до засобів масової інформації і приводом для звернення до адміністративного суду. Вирішуючи справу, суд зазначив, зокрема:

ПРИКЛАД

... принцип юридичної визначеності означає, що зацікавлені особи повинні мати змогу покладатися на зобов'язання, взяті державою, навіть якщо такі зобов'язання містяться у законодавчому акті, який загалом не має автоматичної прямої дії. Така дія зазначеного принципу пов'язана з іншим принципом – відповідальності держави, який полягає у тому, що держава не може посылатися на власне порушення зобов'язань для запобігання відповідальності. При цьому, якщо держава чи орган публічної влади схвалили певну концепцію, в даному випадку це забезпечення інвалідам по слуху доступу до засобів масової інформації шляхом титрування та здійснення сурдоперекладу інформаційних і тематичних телепрограм, кіно-, відеофільмів, така держава чи орган вважатимуться такими, що діють протиправно, якщо вони відступлять від такої політики чи поведінки, зокрема, щодо фізичних осіб без завчасного повідомлення про зміни в такій політиці чи поведінці, оскільки схвалення такої політики чи поведінки дало підстави для виникнення обґрунтованих сподівань у фізичних осіб (у спірних правовідносинах – осіб з вадами слуху) стосовно додержання державою чи органом публічної влади такої політики чи поведінки.

Як бачимо, одним із ключових адресатів наведеного витягу з постанови адміністративного суду є не лише сторони у справі, а передусім суспільство. Адже у цьому фрагменті суд констатує легітимні очікування суспільства на певну поведінку від держави, а також надає їм захист.

Звісно, це не означає, що Ваше рішення у кожному випадку повинно збігатися з будь-якими потенційними очікуваннями суспільства чи його якоїсь частини, але завжди слід шукати слова, які суспільство змогло б сприйняти і які пояснювали б позицію суду саме для суспільства.

Тестом для перевірки урахування очікувань суспільства можуть стати такі питання:

- 1) чи зрозуміле рішення без звернення до матеріалів справи і законодавства?
- 2) чи зрозуміле рішення для людини без юридичної освіти?
- 3) чи переконує аргументація суду в справедливості рішення?
- 4) чи сприяє рішення юридичній визначеності у подібних відносинах?

Задайте собі ці питання, підготувавши проект рішення. Якщо відповідь на усі питання «так», тоді Ваше рішення може здобути підтримку в суспільстві. Якщо хоча б на одне питання відповідь «ні», потрібно повернутися до слабких моментів і доопрацювати текст.

ПОРАДИ

- Пишіть рішення так, щоб його могла зрозуміти доросла людина, яка не має юридичної освіти.
- Для розуміння судового рішення не повинно виникати потреби звертатися до матеріалів справи чи законодавства.
- Адресуйте Ваші аргументи не лише сторонам у справі, а й суспільству, щоб утверджувати довіру до правосуддя.

2.3. Суди

Ще одним ключовим адресатом судового рішення є суд. Звісно, йдеться не про суд, який ухвалив рішення, а про суд вищого рівня – апеляційної чи касаційної інстанції, Верховний Суд, які можуть переглянути судові рішення. Якщо ж судові рішення ухвалює сам суд вищої інстанції, то він має враховувати серед адресатів суди нижчого рівня. Потреби цих адресатів є дещо відмінними.

Суд повинен враховувати, що у разі перегляду судового рішення суд вищої інстанції після ознайомлення зі скаргою звертає увагу передусім на судові рішення і лише потім – на інші матеріали у справі. Тому гарна структурованість судового рішення, проста і доступна мова, лаконічність і чітка аргументація значно полегшують роботу суду вищої інстанції.

Гарна структурованість полягає у тому, що у рішенні мають бути чітко окреслені:

- 1) **предмет спору** – вимоги однієї сторони до іншої, які повинен вирішити суд;
- 2) **позиція сторін** – прохання сторін до суду щодо предмета спору з наведенням основної аргументації сторін;
- 3) **факти** – встановлені судом обставини з аналізом доказів;
- 4) **право** – юридична кваліфікація встановлених фактів із виведенням правових наслідків та наведенням відповідної аргументації;
- 5) **присуд суду** – лаконічна відповідь суду на вимоги сторін, якою вирішується спір.

Проста і доступна мова, лаконічність і чітка аргументація дають можливість не витратити час на спроби зрозуміти судові рішення, а приділити більше уваги питанням його правосудності, які піднімає скаржник. Цінуючи час суддів у вищій інстанції, необхідно піклуватися про те, щоб подати необхідну кількість інформації найменшою кількістю слів. Це питання передусім стилю.

Поверніться до витягу із судового рішення на с. 20. Він складається лише з одного речення, але містить понад 1100 знаків (з пробілами). А тепер подивіться на перероблений текст на с. 21. Незважаючи на те, що речень стало уже п'ять, але ті самі думки викладено 870 знаками, тобто тексту стало менше на 20 відсотків!

Водночас лаконічності не бажано досягати шляхом вилучення змістовних положень, скорочення аргументації або на шкоду юридичній точності.

Пригадуєте цей фрагмент?

ПРИКЛАД

У судовому засіданні представник позивача, додатково обґрунтовуючи позовні вимоги, посилався також на ст. 25 Бюджетного кодексу України та ст. 29 Закону України «Про Державний бюджет України на 2009 рік». Посилання позивача на зазначені нормативно-правові акти не спростовують правомірність застосування відповідачем штрафних санкцій до позивача.

Швидше за все, в апеляційній скарзі позивач знову буде використовувати як аргумент положення Бюджетного кодексу і Закону про бюджет. Адже скажник найчастіше ставить перед судом вищої інстанції ті самі питання, які порушувалися в суді раніше, якщо він не одержав на них переконливої і неспростовної відповіді у судовому рішенні. Апеляційна чи касаційна інстанції, не маючи аргументів суду нижчої інстанції, можуть підтримати позицію скажника.

Це означає, що зменшити можливості щодо оскарження судового рішення можна не шляхом замовчування чи ігнорування основних аргументів сторони, а шляхом ретельного їх аналізу, що зовсім не шкодить лаконічності. Деякі судді уникають глибокого аналізу та широкої мотивації, бо вважають, що чим більше тексту, тим більше помилок можна допустити у ньому. Це може бути виправданням для поганого фахівця.

Для суду нижчої інстанції дуже важливо навести вичерпний аналіз аргументів учасників спору, оскільки, на відміну від сторін, у нього не буде можливості виступити перед судом вищого рівня, щоб навести додаткові аргументи і «захистити» своє рішення. Тому всі аргументи «на захист» судового рішення мають міститися у самому судовому рішенні. Іншого шансу довести його правильність у судді не буде.

Тестом для перевірки урахування у проекті рішення очікувань суду вищої інстанції можуть стати такі питання:

- 1) чи є рішення гарно структурованим і логічно побудованим?
- 2) чи є рішення лаконічним, тобто чи надається інформація мінімальною кількістю слів?
- 3) чи навели Ви усі вагомні аргументи, щоб переконати суд вищої інстанції у правосудності рішення?

Відкоригуйте текст, якщо Ви не змогли на усі питання відповісти «так».

Суд вищого рівня, розглядаючи скаргу на судові рішення, аналізує не лише позиції сторін у справі, а й позицію суду, який ухвалив рішення. Це покладає на суд вищої інстанції обов'язок ставитися з такою самою увагою до аргументації суду нижчої інстанції, як і до аргументів сторін. Суд вищої інстанції, не погоджуючись, не може свавільно відкинути її – мають бути наведені переконливі аргументи, які спростовують позицію нижчої інстанції.

На практиці подекуди натрапляємо на цілком контраверсійні рішення. Схематично це може виглядати так. Суд першої інстанції, не вдаючись до серйозної аргументації, вказує щось на зразок: «Суд вважає, що відповідно до закону такого-то позов має бути задоволено». Пізніше суд апеляційної інстанції також без вагомних

аргументів зазначає у рішенні: «Висновок суду першої інстанції про те, що позов має бути задоволено, не впливає із закону. Відповідно до закону такого-то підстав для задоволення позову немає». При цьому обидва суди посилаються на одну й ту саму норму права, роблять із неї протилежні висновки, але їх не пояснюють.

Ще гірше, якщо позиція суду нижчої інстанції добре аргументована, а суд вищої інстанції невмотивовано її відхиляє. Це є проявом неповаги та навіть свавілля стосовно колег, які працюють у судах нижчого рівня. У такому випадку в судді нижчої інстанції, рішення якого скасовано, з'являється недовіра до суду вищої інстанції, нерозуміння, у чому полягала його помилка.

Ось приклад подібної ситуації, яка дійшла аж до найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції – Верховного Суду. Один з вищих судів як суд касаційної інстанції, скасовуючи рішення апеляційного суду і залишаючи в силі рішення першої інстанції, у своїй ухвалі обмежився наведенням лише таких мотивів:

ПРИКЛАД

Оскільки судом першої інстанції обставини справи встановлені з достатньою повнотою, доказам, що надані учасниками справи, дана відповідна правова оцінка, яка не суперечить фактичним обставинам справи і нормам матеріального права, то таке рішення не може бути скасоване чи змінене.

Висновки апеляційного суду про незаконність рішень суб'єкта владних повноважень носять загальний характер і не відповідають фактичним обставинам справи.

Верховний Суд змушений був скасувати цю ухвалу вищого суду як невмотивовану і направити справу на новий касаційний розгляд:

ПРИКЛАД

Мотивувальна частина ухвали суду касаційної інстанції повинна містити обґрунтування кінцевих висновків суду, аналіз правильності застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального й процесуального права, також правову оцінку обставин у справі.

У порушення вимог закону суд касаційної інстанції не навів аргументів для спростування положень судового рішення суду апеляційної інстанції в межах касаційної скарги.

За таких обставин, коли суд касаційної інстанції не навів аналізу правильності застосування судом апеляційної інстанції норм матеріального й процесуального права, колегія суддів вважає за необхідне скасувати ухвалу суду касаційної інстанції, а справу направити на новий касаційний розгляд.

Тож ретельне опрацювання аргументів суду та їх вмотивована оцінка з боку суду вищої інстанції є запорукою авторитетності вищої інстанції та сприятиме зменшенню таких помилок надалі. Лише переконанням судді нижчого рівня щодо того, як найбільш справедливо застосовувати ту чи ту норму права, можна досягнути того, що надалі він змінить свою думку і поділятиме таке тлумачення. Або ж це стимулюватиме його краще обґрунтовувати свою позицію при вирішенні аналогічних питань.

Рішення вищої інстанції, коли це стосується правових питань, може стати взірцем для тлумачення норми права при вирішенні подібних питань в інших справах, а тому суд має чітко формулювати правову позицію – тобто принцип, ідею чи правило, з якого він виходив, вирішуючи проблемне питання.

Наведемо витяг із однієї з постанов Верховного Суду. Перед Судом стояло питання: чи може вважатися недійсним договір про надання банком кредиту в іноземній валюті, якщо банк не має індивідуальної ліцензії Національного банку на надання таких кредитів, але має дозвіл на здійснення операцій з валютними цінностями. Суд за результатами оцінки законодавства вивів правову позицію, що є універсальною для вирішення цього питання (текстові виділення авт.).

ПРИКЛАД

Відповідно до ст. 5 Декрету Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 року № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» (далі – Декрет КМУ) *операції з валютними цінностями здійснюються на підставі генеральних та індивідуальних ліцензій Національного банку України (далі – НБУ).*

Операції з валютними цінностями банки мають право здійснювати на підставі *письмового дозволу (генеральна ліцензія)* на здійснення операцій з валютними цінностями відповідно до п. 2 ст. 5 Декрету.

Статті 47 та 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначають операції банків із розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик як кредитні операції незалежно від виду валюти, яка використовується. Указані операції здійснюються на підставі банківської ліцензії.

Порядок надання дозволу НБУ на банківські операції та генеральних ліцензій встановлюється також Положенням про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій, затвердженим постановою Правління НБУ від 17 липня 2001 року № 275, у п. 5. З якого зазначено, що *письмовий дозвіл на здійснення операцій з валютними цінностями*, що перераховані в цьому Положенні, є *генеральною ліцензією* на здійснення валютних операцій згідно з Декретом КМУ.

Правовий аналіз зазначених норм дає підстави для висновку, що банк як фінансова установа, отримавши в установленому законом порядку банківську ліцензію та відповідний письмовий дозвіл на здійснення операцій з валютними цінностями, який є генеральною ліцензією на валютні операції, має право здійснювати операції з надання кредитів в іноземній валюті.

Щодо вимог пп. «в» п. 4 ст. 5 Декрету КМУ, який передбачає наявність індивідуальної ліцензії на надання і одержання резидентами кредитів в іноземній валюті, якщо терміни і суми таких кредитів перевищують установлені законодавством межі, то на даний час законодавством не встановлено межі термінів і сум надання або одержання кредитів в іноземній валюті.

Таким чином, за відсутності нормативних умов для застосування режиму індивідуального ліцензування щодо вказаних операцій ***достатньою правовою підставою для здійснення банками кредитування в іноземній валюті згідно з вимогами ст. 5 Декрету КМУ є наявність у банку генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій, отриманої в установленому порядку, тобто отримання письмового дозволу НБУ на операції, пов'язані з іноземною валютою.***

Тобто надання кредитів у валюті за наявності в банку відповідної генеральної ліцензії (дозволу НБУ на здійснення кредитних операцій у валюті) не суперечить вимогам чинного законодавства України.

Зверніть увагу: Верховний Суд дуже чітко сформулював свій висновок, виділивши його більш помітним шрифтом. Виведену правову позицію мають враховувати суди загальної юрисдикції при вирішенні аналогічних питань. При цьому, на наш погляд, достатньо повторити цю позицію з посиланням на постанову Верховного Суду та її реквізити у Єдиному державному реєстрі судових рішень без повторення розгорнутої аргументації на її користь.

Незважаючи на те, що закон встановлює обов'язковість рішень лише Верховного Суду щодо застосування норм права, насправді такий характер може мати будь-яке рішення вищої інстанції, якщо у ньому чітко сформульована позиція суду з проблемного питання та її переконливо вмотивовано, а сама інстанція має авторитет. Прецедентний характер судового рішення визначається не законом, а саме авторитетністю інстанції, яка його ухвалила, та належною аргументацією.

І це не залежить від того, до якої системи права належить країна. Ось як про це сказано у Висновку Консультативної ради європейських суддів щодо якості судових рішень:

«Визнаючи повноваження судді тлумачити закон, слід пам'ятати також і про обов'язок судді сприяти юридичній визначеності. Адже юридична визначеність гарантує передбачуваність змісту та застосування юридичних норм, сприяючи тим самим забезпеченню високоякісної судової системи. Пам'ятаючи про цю мету, судді застосовуватимуть принципи тлумачення, прийняті як у національному, так і в міжнародному праві. У країнах загального права їхнім орієнтиром буде будь-який доречний прецедент. У країнах континентального права їхнім орієнтиром буде судова практика, особливо практика найвищих судів, завданням яких є забезпечення єдиної судової практики» (пункти 47-48 Висновку).

Гарно вмотивоване судове рішення з чітко сформульованою правовою позицією може стати прикладом для вирішення аналогічних справ іншими суддями цього ж суду і судами не лише нижчого, а й навіть того самого рівня.

Цінним у цьому контексті є ще одне положення Висновку Консультативної ради європейських суддів щодо якості судових рішень:

«Судді повинні в цілому послідовно застосовувати закон. Однак, коли суд вирішує відійти від попередньої практики, це слід чітко вказати в його рішенні. За виняткових обставин може бути доречним, щоб суд зазначив, що таке нове тлумачення застосовуватиметься лише з дня ухвалення цього рішення або з дня, вказаного у рішенні» (пункт 49 Висновку).

Тобто якщо суд усвідомлено змінює правову позицію, він має про це зазначити і навести аргументи, які вимагають зміни цієї позиції. Коли суд цього не зробить, але займе іншу позицію, ніж раніше, це може виглядати як неоднакове застосування правових норм, а не зміна судової практики.

Тестом для перевірки очікувань судів нижчого рівня можуть стати такі питання:

- 1) чи з достатньою ретельністю проаналізовано позицію нижчого суду і чи надано їй аргументовану оцінку?
- 2) чи чітко виділено універсальну правову позицію суду – принцип, ідею чи правило, з яких Ви виходили, вирішуючи проблемне питання?
- 3) у разі зміни правової позиції – чи наведено для цього аргументи?

Доопрацюйте проект рішення, якщо хоча б на якесь питання Ви не змогли дати ствердну відповідь.

ПОРАДИ

- Цінуйте час колег з вищої інстанції.
Правильно структуруйте судові рішення – це полегшить орієнтування у його змісті.
Будьте лаконічними – намагайтеся обійтися якнайменшою кількістю слів, але так, щоб не втратити змісту.
- Знайдіть у проекті свого рішення вразливі сторони – посильте аргументацію. Дійте на випередження можливим скаргам – у Вас більше не буде можливості відстоювати правильність свого рішення.
- У рішенні суду вищої інстанції необхідно уважно ставитися до аргументів своїх колег з нижчої інстанції. Якщо Ви визнаєте їх неправильними, переконливо обґрунтуйте своє спростування.
- Умотивуйте та чітко сформулюйте правову позицію, яка лягла в основу вирішення правового спору, так щоб Ваші колеги могли на неї посилалися як на авторитетне джерело. Не зайвим буде виділити правову позицію більш помітним шрифтом.
- Якщо Ви маєте намір відійти від попередньої судової практики (правової позиції), обов'язково про це зазначте у судовому рішенні і наведіть відповідні мотиви.

КРИТЕРІЇ ЯКІСНОГО СУДОВОГО РІШЕННЯ

Судове рішення будь-якої інстанції повинно відповідати низці вимог. Можна зустріти різні підходи до переліку і розуміння таких вимог, що пояснюється певною складністю та багатогранністю інституту судового рішення. У цьому Посібнику зупинимося на найважливіших, на наш погляд, вимогах – щодо правосудності, своєчасності, вмотивованості, чіткої та чистої мови, доступності стилю судового рішення.

Ці вимоги одночасно є критеріями, за якими можна оцінювати будь-яке судове рішення. Якщо рішення відповідатиме цим критеріям, воно задовольнить очікування сторін, суспільства і судів.

Для визначення цих критеріїв та з'ясування їхнього змісту багато зробила Консультативна рада європейських суддів. Цьому питанню присвячено її Висновок № 11 (2008) щодо якості судових рішень, на який ми часто посилатимемося.

3.1. Правосудність

Однією з ключових вимог до судового рішення є правосудність. Це юридичний критерій, дотримання якого перевіряють суди вищих інстанцій.

Правосудність – основний критерій якості судового рішення, порушення якого є підставою для скасування чи зміни судового рішення судом вищої інстанції. Правосудність поєднує в собі дві вимоги – обґрунтованість (стосується питань факту) та законність (стосується питань права)⁵.

---

⁵ Науковці висловлюють думку, що правосудність судового рішення об'єднує усі юридичні вимоги, яким має відповідати судове рішення (легітимність, законність, обґрунтованість, повнота, виконуваність тощо). Однак з методологічних міркувань ми використовуємо звужене розуміння правосудності як поєднання обґрунтованості та законності.

Обґрунтованим є судове рішення, якщо воно ухвалене судом на підставі обставин у судовій справі, які повно і всебічно з'ясовані на основі доказів, що були досліджені судом.

Таким чином, обґрунтованим визнається судове рішення, в якому повно відображені обставини, що мають значення для цієї справи чи для вирішення певного процесуального питання, висновки суду про встановлені обставини є вичерпними, відповідають дійсності та підтверджуються належними і допустимими доказами.

Докази у справі суд може досліджувати не лише в судовому засіданні (усне провадження), а й у письмовому провадженні, яке проводиться без судового засідання, якщо воно передбачене відповідним процесуальним законом.

Для ухвалення обґрунтованого рішення суду необхідно правильно визначити обставини, які слід встановити для законного вирішення справи, а також оцінити докази щодо цих обставин.

Предмет доказування визначається відповідно до норм матеріального права (або процесуального права, якщо вирішується процесуальне питання), які регулюють спірні відносини. Правильне та повне визначення предмету доказування – це необхідна умова ухвалення обґрунтованого судового рішення.

Оцінка доказів здійснюється на основі внутрішнього переконання. Однак це не означає, що суд оцінює докази як йому заманеться, свавільно. Таке переконання обов'язково має бути засноване на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів.

Всебічне дослідження доказів означає дослідження всіх належних і допустимих доказів, що є у справі. Суд повинен порівнювати докази із різних засобів доказування, виявляти спільну інформацію і суперечності, відхиляти неналежні та недопустимі докази.

Повне дослідження доказів – дослідження необхідної і достатньої кількості доказів, що дадуть можливість зробити однозначний висновок про обставини, які належало встановити у справі.

Об'єктивне дослідження доказів – дослідження доказів судом неупереджено і безсторонньо, не підлаштовуючи їх під певне рішення у справі.

Безпосереднє дослідження доказів – особисте сприйняття судом доказів із визначених законом джерел у встановленому порядку. Проте це не виключає можливості брати до уваги докази, зібрані, наприклад, за судовим дорученням чи в порядку забезпечення доказів іншим судом тощо, якщо вони дослі-

джені судом, який вирішує справу, у встановленому порядку в сукупності з іншими доказами у справі.

Суд оцінює докази у процесі всього розгляду справи, вирішуючи чи не кожне процесуальне питання. Навіть розглядаючи клопотання про залучення якогось доказу, суд оцінює його під кутом зору належності та допустимості й може відхилити його вже на цьому етапі без дослідження. Оцінку суд дає і під час дослідження доказів. Наприклад, під час допиту свідків суд може дійти висновку про наявність суперечностей у показаннях свідків, і тоді є підстави для призначення одночасного допиту таких свідків. Усе це *попередня* оцінка доказів.

Остаточну оцінку суд дає доказам лише при вирішенні справи – тобто у кінцевому судовому рішенні (зазвичай у рішенні суду, постанові, вироку – залежно від виду судочинства) за результатами розгляду справи. Саме тоді суд повинен встановити усі обставини у справі.

Стандарти попередньої оцінки доказів часто є нижчими, ніж при остаточній оцінці. Для ухвалення процесуальних рішень часто достатньо дотримання таких критеріїв, як «припущення», «висока ймовірність», а от дотримання критерію «переконливості» (упевненості) та дотримання критерію «поза усяким сумнівом» вимагається найчастіше для кінцевого рішення у справі.

Припущення. Наприклад, для призначення повторної експертизи суд повинен лише засумніватися у правильності висновку експерта, зокрема, порівнюючи його з іншими доказами у справі. Але не погодитися з висновком експерта суд може лише після досягнення повної упевненості у цьому за результатами остаточної оцінки доказів у судовому рішенні у справі.

Висока ймовірність. Ось інший приклад: щоб забезпечити адміністративний позов, достатньо дійти висновку, що існує очевидна небезпека заподіяння шкоди правам, свободам чи інтересам позивача до ухвалення рішення в адміністративній справі. Таким чином, докази не обов'язково повинні переконувати у тому, що таку шкоду буде заподіяно.

Переконливість. Критерій переконливості обов'язково повинен бути дотриманий у судовому рішенні за результатами розгляду справи. Для встановлення обставин у справі при її вирішенні необхідно, щоб докази однієї сторони переконували (упевнювали) у наявності цих обставин більше, ніж докази іншої сторони переконували у протилежному. Якщо є докази на користь протилежного твердження – про відсутність таких обставин, то вони не повинні породжувати вагомих сумнівів у тому, що ці обставини дійсно були. За наявності таких сумнівів суд робить висновок про недоведеність певної обставини. Але при цьому слід враховувати, що у деяких категоріях справ встановлена презумпція вини

відповідача, а тому певну обставину слід вважати встановленою, якщо відповідач не навів переконливих доказів щодо відсутності цієї обставини.

«*Поза розумним сумнівом*» – це найбільш «вимоглиивий» критерій оцінки, що діє у кримінальному судочинстві й має бути дотриманий при ухваленні обвинувального вироку. Його суть виражена у конституційній формулі:

«*Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь*» (друге речення частини другої статті 62 Конституції України).

А це означає, що суд може ухвалити обвинувальний вирок лише тоді, коли надані докази спростовують усі розумні сумніви щодо вини особи. Докази, що викликають такі сумніви і зазвичай надані стороною захисту, суд має вмотивовано відхилити у вироку. Якщо докази вини особи не витримують критерію «поза розумним сумнівом», то це є підставою для ухвалення виправдувального вироку.

Результати оцінки доказів у будь-якій справі суд відображає у мотивувальній частині судового рішення, де наводяться мотиви врахування чи неврахування окремих доказів.

Від обґрунтованості судового рішення як складової правосудності необхідно відрізнити вмотивованість судового рішення, що забезпечується мотивувальною частиною у кожному письмовому судовому рішенні, а також оголошенням мотивів, з яких суд дійшов свого висновку, в усній ухвалі чи постанові. Вмотивованість судового рішення означає наведення у судовому рішенні пояснень (мотивів), чому суд вважає ту чи ту обставину доведеною чи недоведеною, чому суд врахував одні докази, але не взяв до уваги інших доказів, чому обрав ту чи ту норму права (закону), а також чому застосував чи не застосував встановлений нею той чи той юридичний наслідок. Кожен доречний і важливий аргумент особи, яка бере участь у справі, повинен бути проаналізований і одержати відповідь суду.

Судове рішення є *законним*, якщо воно ухвалене судом відповідно до норм матеріального права з дотриманням норм процесуального права. Це впливає з конституційного принципу законності (пункт 1 частини третьої статті 129 Конституції України).

Суд кваліфікує спірні правовідносини, тобто дає їм правову оцінку, за *нормами матеріального права*, які включають, зокрема, й норми процедурного права, що визначають поведінку суб'єктів спірних правових відносин.

Застосування судом норми матеріального права полягає у зіставленні встановлених обставин у справі з ознаками норми матеріального права, яка регулює поведінку учасників спірних правовідносин, і в установленні відповідних правових наслідків у разі порушення норми кимось із учасників.

Норми процесуального права врегульовують порядок здійснення судочинства та відносини, що складаються в процесі його здійснення між учасниками судового процесу і судом. Ці норми містяться передусім у процесуальних кодексах. Застосування судом норми процесуального права полягає у вчиненні визначених законом процесуальних дій та ухваленні рішень, які визначають рух справи (ухвали) та вирішують справу по суті (рішення, постанови, вирoki), а також в належному оформленні цих рішень.

Дотримання законності судового рішення оцінюється за трьома критеріями:

- 1) чи застосував суд закон, який слід було застосувати до відповідних правовідносин (необхідний закон)?
- 2) чи не застосував суд закон, який не врегульовує відповідних правовідносин (зайвий закон)?
- 3) чи правильно суд витлумачив закон?

Водночас правильне застосування норм матеріального і процесуального права необхідне для гарантування справедливого результату судочинства та справедливого процесу його здійснення, що забезпечує такий результат. Як зазначив Конституційний Суд в одному зі своїх рішень: *«Правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах»⁶.*

Таким чином, законність як вимогу до судового рішення необхідно трактувати не суто формально – як дотримання вимог закону, а у ширшому значенні – у світлі вимог верховенства права.

Верховенство права закріплено у частині першій статті 8 Конституції України як загальноправовий принцип: *«В Україні визнається і діє принцип верховенства права»*. За змістом це один із найбагатогранніших правових принципів. Один із елементів принципу верховенства права втілено у статті 3 Конституції України:

«Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

---

⁶ Абзац 10 пункту 9 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30 січня 2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – № 6. – С. 103. – Ст. 245.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Тож у судочинстві принцип верховенства права зобов'язує суд, зокрема, надавати закону тлумачення у спосіб, який забезпечує пріоритет прав людини при вирішенні справи. Тлумачення закону в жодному разі не може спричиняти несправедливих обмежень таких прав.

Верховенство права як принцип судочинства визначає спрямованість судочинства на досягнення справедливості та надання ефективного захисту. Справедливим та ефективним повинен бути як судовий процес, так і результат судочинства.

Ось приклад із судової практики, який може проілюструвати застосування закону з урахуванням верховенства права. Колишній коваль оскаржив до суду відмову Пенсійного фонду призначити йому пенсію на пільгових умовах, хоча він працював у шкідливих умовах. Суд першої інстанції позов задовольнив. Але апеляційний суд скасував рішення першої інстанції і відмовив у задоволенні позову, оскільки підприємство, де коваль працював, не атестувало його робоче місце, як це вимагалось законодавством як умова для призначення пенсії на пільгових умовах. Суд касаційної інстанції підтримав позицію першої інстанції, скасувавши рішення апеляційного суду:

ПРИКЛАД

Колегія суддів вважає помилковим висновок суду апеляційної інстанції про відсутність у позивача права на отримання пільгової пенсії, оскільки неможливо ставити це право в залежність від проведення атестації робочого місця коваля сільськогосподарським підприємством, де він працював. Законодавець поклав обов'язок проведення атестації робочих місць на керівників підприємств, а тому її непроведення не може позбавити громадянина його конституційного права на соціальний захист при вирішенні питань щодо надання пенсій за віком на пільгових умовах.

Інше вирішення цього питання судом при формальному дотриманні законодавства привело б до порушення принципу рівності. Адже коваль із сусіднього підпри-

ємства, яке добросовісно поставилося до виконання своїх обов'язків щодо атестації робочих місць, отримує пенсію на пільгових умовах. Позбавлення такої самої пенсії коваля, який працював у таких самих умовах, через бездіяльність підприємства свідчило б про застосування різних стандартів до однакових за змістом ситуацій та покладення відповідальності за бездіяльність підприємства на коваля. Чи мав намір законодавець позбавити коваля пенсії на пільгових умовах, коли він встановлював вимогу про атестацію робочих місць? Вочевидь, ні. Атестація спрямована на підтвердження того, що робоче місце справді пов'язане зі шкідливими умовами праці. Цілком справедливо, що у разі непроведення атестації шкідливість роботи може бути підтверджена іншими доказами. Тож тлумачення судів першої і касаційної інстанцій є найбільш розумним за конкретних обставин та враховує цілі закону.

Як бачимо, принцип верховенства права відкриває дорогу до творчого, а не бездумного застосування закону. Судові рішення з огляду на верховенство права за своїм змістом повинні утверджувати справедливість і права людини, укріплювати довіру до суду. Проте в жодному разі цей принцип не може стати виправданням для зловживань з боку суду, суддівського свавілля.

Слід звернути увагу на ще один важливий аспект законності судового рішення як критерію його якості. На ньому наголошує Консультативна рада європейських суддів:

«Для ухвалення судового рішення може виявитися необхідним не лише врахувати відповідні правові положення, а й взяти до уваги неправові поняття та реалії, які стосуються контексту спору, наприклад, етичні, соціальні чи економічні міркування. Це вимагає від судді усвідомлення наявності таких міркувань при вирішенні справи» (пункт 22 Висновку щодо якості судових рішень).

Таким чином, при застосуванні норм права важливо враховувати й цілу низку інших аспектів, якщо їх ігнорування призведе до безглузвих під кутом зору суспільства висновків. Наприклад, за торгівлю на пероні залізничного вокзалу мінеральною водою суд присудив:

ПРИКЛАД

... накласти адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі 34 гривні з конфіскацією предметів торгівлі – 1 пляшки мінеральної води «Миргородська» 0,5 л – та їх знищити.

На перший погляд, суд дотримався закону – частина перша статті 160 Кодексу про адміністративні правопорушення і справді передбачає за торгівлю в містах з рук на вулицях, площах, у дворах, під'їздах, скверах та в інших не-встановлених місцях накладення штрафу від 17 до 119 грн. з конфіскацією предметів торгівлі або без такої. Суд діяв у межах встановленої законом дискреції.

Однак рішення могло би бути зовсім іншим, якби суддя задав собі прості питання, які обов'язково виникнуть у звичайної людини. Наприклад, чи несе загрозу для суспільства продаж пенсіонеркою мінеральної води пасажиром потягу, щоб притягати її до адміністративної відповідальності? Чи легке життя змусило пенсіонерку займатися такою діяльністю? Чи не суперечитиме здоровому глузду застосування штрафу і конфіскації за судовим рішенням півлітрової пляшки мінералки у бідної пенсіонерки?

Якщо рішення суду виглядає безглуздо, то це привід для судді замислитися над питанням *чому?* Це сигнал для самоперевірки. У наведеній ситуації суд цілком міг скористатися згаданим вище тестом для перевірки законності й побачити, що не було застосовано необхідного закону. Стаття 22 Кодексу про адміністративні правопорушення передбачає можливість закриття справи у зв'язку з малозначністю діяння. Таким чином, проблема «здорового глузду» часто може бути вирішена з дотриманням закону.

Зазвичай вважають, що необґрунтоване судове рішення є незаконним, оскільки законність вимагає дотримання усіх вимог до судового рішення, у тому числі й щодо його обґрунтованості. Однак з практичних міркувань законодавець розмежував ці поняття, зокрема з метою визначення різних підстав для апеляційного оскарження судового рішення (необґрунтованість і/або незаконність рішення) та для касаційного оскарження судового рішення (лише незаконність судового рішення). Таким чином, якщо встановлені судом обставини насправді не відповідають дійсності, але суд правильно застосував до встановлених обставин норми матеріального права і дотримав норми процесуального права, тоді судове рішення є необґрунтованим, але законним. Якщо ж до неправильності встановлення обставин у справі призвело порушення судом норм права, тоді судове рішення буде незаконним і необґрунтованим. Якщо суд правильно встановив обставини у справі, але неправильно їх кваліфікував чи застосував не ті правові наслідки, що належало, тоді судове рішення вважається обґрунтованим, але незаконним. Якщо встановлені обставини у справі не відповідають дійсним обставинам і суд ще й неправильно застосував норми права, тоді судове рішення буде і необґрунтованим, і незаконним.

ПОРАДИ

- Правильне та повне окреслення обставин у справі, які слід з'ясувати суду, це перший крок до ухвалення обґрунтованого судового рішення.
- Встановлюючи обставини, для ухвалення обґрунтованого рішення у спорі дотримуйтеся критерію переконливості. Для постановлення вироку в справі застосуйте критерій «поза розумним сумнівом».
- Оцінюйте кожну ситуацію під кутом принципів права – вони виведуть Вас на правильне рішення. Намагайтеся враховувати цілі, а не суху букву закону і давайте йому найбільш справедливе тлумачення за конкретних обставин.
- Проаналізуйте, чи не суперечать Ваші аргументи і висновки здоровому глузду.

3.2. Своєчасність

Своєчасність судового рішення (або інакше – ухвалення його в розумні строки) є дуже важливим, хоч і «невидимим» критерієм якості судового рішення. Консультативна рада європейських суддів у Висновку щодо якості судових рішень зазначила:

«Ухвалення рішення в розумні строки відповідно до статті 6 Європейської конвенції з прав людини також можна вважати важливим елементом його якості» (витяг з пункту 26).

Вимога про розумний строк покладає на суд обов'язок розглянути і вирішити справу без невиправданих зволікань, що дасть можливість надати особі своєчасний захист її прав, свобод та інтересів. Для кожної судової справи цей строк є індивідуальним і залежить від складності справи, її важливості для особи, а також від поведінки осіб, які беруть участь у справі. Це обов'язково має враховуватися у плануванні розгляду справ, наприклад, шляхом надання пріоритету першочерговому вирішенню справ, що стосуються інтересів малолітніх чи неповнолітніх дітей; осіб, які перебувають під вартою, тощо.

Якщо законом і встановлені конкретні строки розгляду судової справи, їх дотримання не може вважатися єдиним критерієм для визначення розумності строку вирішення конкретної справи. Строк розгляду і вирішення справи може вважатися розумним, якщо судовий захист правам особи надано сво-

єчасно. Зволікання з вирішенням справи зтягує стан юридичної невизначеності у спірних правовідносинах, а інколи й може привести до заподіяння істотної шкоди інтересам особи. Суд повинен розглянути справу протягом якнайкоротшого часу, але з дотриманням усіх процесуальних прав учасників судового процесу. Якщо суд мав можливість, але внаслідок недбалості не скористався нею для швидшого вирішення справи, яка потребує невідкладного розгляду, тоді буде порушено вимогу про розумний строк судового розгляду.

Якщо сторона обрала тактику зтягування справи, то в суду є процесуальні можливості реагувати на це. Невикористання цих можливостей покладає на суд відповідальність за порушення розумних строків. Зокрема, процесуальний закон дає можливість суду завершити розгляд справи у другому судовому засіданні (або навіть у першому засіданні) у разі неявки сторони, повідомленої належним чином про час та місце судового розгляду. Також суд уповноважений у визначених законом випадках застосовувати привід.

Водночас необхідно зауважити, що форсоване вирішення справи, внаслідок чого порушуються процесуальні права учасників процесу (наприклад, розгляд справи без належного повідомлення сторони), також порушуватиме вимогу про розумні строки.

Інколи сам закон закладає строки вирішення справ, що не завжди є розумними. Наприклад, адміністративний спір щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності адміністративних органів у справах про адміністративні правопорушення суд має вирішити впродовж п'яти днів. У багатьох випадках це не дає можливості навіть завчасно повідомити сторони про розгляд справи, щоб ті могли підготуватися, не кажучи вже про проведення самого розгляду. Тому й не дивно, що на практиці цей строк зазвичай не дотримується з урахуванням вимоги про своєчасний розгляд.

Швидке вирішення справи не повинно погіршувати якість судового рішення. Про це дуже влучно сказано у згадуваному Висновку Консультативної ради європейських суддів:

«... можливе виникнення суперечностей між швидкістю проведення процесу та іншими чинниками, пов'язаними з якістю, такими як право на справедливий розгляд справи, яке також гарантується статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. Оскільки важливо забезпечувати соціальну гармонію та юридичну визначеність, то попри очевидну необхідність враховувати часовий елемент слід також зважати й на інші чинники. ... «якість» правосуддя не можна ототожнювати з простою «продуктивністю». Якісний підхід повинен також брати до уваги здатність судової системи відповідати

вимогам, які до неї ставляться, з урахуванням загальних цілей системи, серед яких швидкість процесу є лише одним з елементів» (витяги з пункту 26).

Звісно, строки розгляду залежать і від тих умов, які створила держава для суддів (рівень навантаження, наявність помічників, залів судових засідань, інших ресурсів). Але якщо суддя зробив все від нього залежне, щоб розглянути справу своєчасно, то він не несе відповідальності за порушення вимоги про розумний строк.

Ми згадували, що критерій своєчасності часто є «невидимим» у самому судовому рішенні, і його можуть оцінити сторони і суди вищих інстанцій, маючи доступ до матеріалів справи. Однак в інших осіб, які читають судові рішення і не бачать у ньому дати звернення до суду, завжди закладається підозра, що справу було розглянуто з порушенням розумних строків. Тому відображення цієї інформації є дуже бажаним.

ПОРАДИ

- Плануючи графік розгляду справ, урахуйте їх важливість для особи і суспільства. Більш важливі справи намагайтеся вирішувати у пріоритетному порядку.
- Не форсуйте розгляд справ, якщо це призводить до порушення процесуальних прав учасників процесу, якими вони користуються добросовісно.
- У судовому рішенні відображайте інформацію, що дає можливість оцінити своєчасність його ухвалення (дату звернення до суду, обставини, що вплинули на затягування процесу не з вини суду, тощо).

3.3. Вмотивованість

«Якість судового рішення залежить головним чином від якості його вмотивування. ... Виклад підстав прийняття рішення не лише полегшує розуміння та сприяє визнанню сторонами суті рішення, але, насамперед, є гарантією проти свавілля. По-перше, це зобов'язує суддю дати відповідь на аргументи сторін та вказати на доводи, що лежать в основі рішення й забезпечують його правосудність; по-друге, це дає можливість суспільству зрозуміти, яким чином функціонує судова система», – зазначила Консультативна рада європейських суддів у Висновку щодо якості судових рішень (пункти 34-35).

Право сторони на вмотивоване судове рішення, а отже, обов'язок суду мотивувати судове рішення вивів у своїй практиці Європейський суд з прав людини. Наведемо один з яскравих прикладів, який стосується України.

Пенсіонерка Світлана Проніна у зв'язку з відмовою нарахувати їй більшу пенсію звернулася до міського суду з позовом до пенсійного органу. В своєму позові вона стверджувала, що відповідно до статті 46 Конституції її пенсія не може бути нижчою за прожитковий мінімум, а призначена їй пенсія є нижчою. Міський суд, пославшись на Закон України «Про пенсійне забезпечення», у задоволенні позову відмовив. Суд вищої інстанції залишив це рішення в силі, жодним чином не відреагувавши на аргумент позивачки щодо вимоги Конституції.

Європейський суд з прав людини, аналізуючи ситуацію під кутом зору статті 6 Європейської конвенції про права людини, дійшов висновку:

«... пункт 1 статті 6 Конвенції зобов'язує суди давати вмотивування своїх рішень, хоч це не може сприйматись, як вимога надавати детальну відповідь на кожен аргумент. Межі цього обов'язку можуть бути різними залежно від характеру рішення. Крім того, необхідно брати до уваги, між іншим, різноманітність аргументів, які сторона може представити в суд, та відмінності, які існують у державах-учасницях, з огляду на положення законодавства, традиції, юридичні висновки, викладення та формулювання рішень. Таким чином, питання, чи виконав суд свій обов'язок щодо вмотивування, що випливає зі статті 6 Конвенції, може бути визначено лише у світлі конкретних обставин справи... У цій справі заявниця зверталась до національних судів з вимогою вирішити її спір щодо пенсії з органами соціального забезпечення. Заявниця посилалася, зокрема, на положення статті 46 Конституції, заявляючи, що її пенсія не повинна бути нижчою за прожитковий мінімум. Однак національні суди не вчинили жодної спроби проаналізувати позов заявниці під цим кутом зору, попри пряме посилання у кожній судовій інстанції. Не у компетенції Суду вирішувати, який шлях міг би бути найадекватнішим для національних судів при розгляді цього аргументу. Однак, на думку Суду, національні суди, цілком ігноруючи цей момент, хоча він був специфічним, доречним та важливим, не виконали свої зобов'язання щодо пункту 1 статті 6 Конвенції» (див. пункти 23, 25 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Проніна проти України» від 18 липня 2006 року⁷).

⁷ Переклад українською мовою див. на сайті Міністерства юстиції України (http://www.minjust.gov.ua/files/Pronina_63566_00.zip).

Таким чином, суд має проаналізувати та оцінити доречні та важливі аргументи сторін у судовому рішенні. Це важливо для кожного письмового рішення суду – як проміжної ухвали чи постанови, так і кінцевого судового рішення у справі. Інакше ці рішення виглядатимуть свавільними.

На жаль, у судовій практиці вони трапляються на кожному кроці, що й формує у людей недовіру до судів. Ось кілька прикладів «мотивування» судових рішень, які наведемо без коментарів і скорочень.

Постанова про взяття під варту:

ПРИКЛАД

19 листопада 2010 року слідчий звернувся з поданням про обрання обвинуваченому за ч. 3 ст. 185 КК України запобіжного заходу «взяття під варту», посилаючись на те, що 2 вересня 2010 року біля 23.00 в с. Краснопілка Маловисківського району обвинувачений з метою крадіжки проник в приміщення літньої кухні домоволодіння потерпілого, скоївши таємне викрадення чужого майна.

Заслухавши пояснення слідчого, обвинуваченого, думку прокурора, вивчивши матеріали кримінальної справи та дослідивши матеріали справи, суд дійшов до висновку про те, що подання підлягає задоволенню.

Інший запобіжний захід, ніж «взяття під варту», не забезпечить належної процесуальної поведінки обвинуваченого.

Постанова у справі про адміністративне правопорушення (тут наводимо й резолютивну частину):

ПРИКЛАД

17 травня 2009 року біля 8-00 год. гр-н ОСОБА 1 в с. Свеса по вул. Менделєєва, 5, разом з гр-м ОСОБОЮ 2 здійснили крадіжку алюмінієвого бідону ємністю 40 л. з домоволодіння гр-на ОСОБИ 3, чим порушив ст. 51 КУпАП, тобто скоїв дрібну крадіжку.

Правопорушник був своєчасно викликаний у встановленому порядку в суд, однак він на розгляд адміністративних матеріалів не з'явився і не надав до суду клопотання про відкладення слухання справи.

На підставі викладеного, та керуючись ст. ст. 51, 279, 280, 283, 285, 287 КпАП України, – **ПОСТАНОВИВ:**

Притягти гр-на ОСОБУ 1 по ст. 51 КпАП України до адміністративної відповідальності у вигляді адміністративного арешту строком на 15 діб.

Постанова підлягає негайному виконанню.

Важко повірити, що у правовій державі за такими рішеннями людину можуть позбавити особистої свободи. Можливо, підстави для ухвалення цих рішень дійсно були. Але без їх «зважування» та оцінки вони виглядають свавільними і підривають довіру до правосуддя.

А ось «традиційне» мотивування ухвали суду касаційної інстанції про відмову у відкритті касаційного провадження у цивільній справі:

ПРИКЛАД

У відкритті касаційного провадження у справі слід відмовити з таких підстав. Відповідно до пункту 5 частини 3 статті 328 ЦПК України суддя відмовляє у відкритті касаційного провадження, якщо касаційна скарга є необґрунтованою і викладені у ній доводи не викликають необхідності перевірки матеріалів справи.

Із матеріалів касаційної скарги, оскаржуваного судового рішення вбачається, що скарга є необґрунтованою і наведені в ній доводи не дають підстав для висновків щодо незаконності та неправильності зазначеного судового рішення.

Потрібно уникати не лише невмотивованих рішень, а й наявності окремих невмотивованих висновків чи оцінок, які потребують пояснення для звичайної дорослої людини.

ПОРАДИ

- Пам'ятайте, що наявність у судовому рішенні мотивувальної частини ще не означає, що судове рішення є вмотивованим.
- Мотивуючи судові рішення, прагніть дати відповідь на кожен важливий і доречний аргумент сторін та вказати доводи, що лежать в основі рішення.

3.4. Чіткість

Для розуміння і належного виконання судового рішення важливо, щоб воно було чітким. На цю необхідну рису також вказує Консультативна рада європейських суддів у своєму Висновку щодо якості судових рішень:

«Усі судові рішення повинні бути зрозумілими, викладеними чіткою і простою мовою – це необхідна передумова розуміння рішення сторонами та громадськістю» (пункт 42).

Чіткість судового рішення полягає, зокрема, у тому, що висновки суду повинні прямо впливати із мотивації, бути ясними і не допускати неоднозначного трактування.

Задля досягнення чіткості потрібно прагнути якомога лаконічніше викладати думки, але не на шкоду точності та повноті аргументації.

Вузькоспеціалізовані юридичні терміни бажано пояснювати, зокрема цитуючи відповідні положення законодавства. Посилаючись на положення закону, доцільно відтворювати їх зміст у достатньому для розуміння обсязі.

Недопустимо допускати суперечності, які можуть привести до неоднозначного розуміння судового рішення. Чимало таких суперечностей трапляється внаслідок того, що суддя не вичитав уважно проект рішення. Ось приклад (підкреслення авт.):

ПРИКЛАД

В судове засідання позивачка не з'явилася. Просить розглянути справу за її відсутності. Представник позивача в судове засідання представив заперечення в яких просить у задоволенні позову відмовити, позов не визнає і справу розглянути за їх відсутність.

Також можна натрапити на рішення, коли в мотивувальній частині робиться висновок про необхідність задовольнити позов, а в резолютивній у задоволенні позову суд відмовляє, або навпаки.

Такі суперечності, допущені внаслідок неухважності або свідомо, не сприяють легкому розумінню судового рішення, підривають довіру до суду.

ПОРАДИ

- Уникайте висловлювань, які можуть сприйматися неоднозначно.
- Будьте лаконічними, але не жертвуйте заради цього точністю і повнотою аргументації.
- Роз'яснюйте маловідомі юридичні терміни.
- Застосовуючи закон, не лише пошліться на його положення, а й процитуйте його у необхідному і достатньому обсязі.
- Уникайте суперечностей у судовому рішенні.

3.5. Чиста мова

Зі статті 10 Конституції України випливає, що судочинство здійснюється державною, тобто українською, мовою. Тож і судові рішення суд викладає українською мовою.

Не випадково Конституція однією із кваліфікаційних вимог до суддів висуває володіння державною мовою. На жаль, рівень володіння державною мовою при доборі суддів не перевіряється. У результаті чи не кожне друге судове рішення грішить мовними помилками. Трапляються навіть комічні випадки:

ПРИКЛАД

З представлених матеріалів вбачається, що дружини ОСОБИ 1 з 1967 року полягали у зареєстрованому шлюбі. В період знаходження подружжя у шлюбі, ОСОБА 1 придбала психічне захворювання.

Численні граматичні, орфографічні, пунктуаційні та інші мовні помилки, засміченість русизмами справляють погане враження про інтелектуальний

рівень судді (незважаючи на те, що у питаннях юриспруденції він може бути й високим), і завдають великої шкоди авторитету правосуддя.

Значна кількість помилок є результатом поспіху в підготовці рішення, а також того, що суддя його не вичитував. Водночас велика кількість помилок пов'язана із тим, що суддя не приділив достатньо уваги розвитку своєї мовної грамотності.

Використання шаблонних формул, спотворених російськими канцеляризмами, як-от: «з матеріалів справи вбачається», «позов підлягає задоволенню за сліду-ючих підстав», «відмовити в позові», «справу закрити провадженням» тощо також справляє негативне враження. Перенасиченість тексту складними, малозрозумілими для людей юридичними термінами свідчить не про «розумність» рішення, а, навпаки, викликає протилежну думку. Згадайте лікаря, який жонглює медичними термінами, а Вам нічого з того незрозуміло. Хіба це не викликає роздратування?

Чиста мова – це ознака професіоналізму судді. Рівень володіння мовою нескладно визначити з будь-якого його рішення. Тому потрібно постійно вдосконалювати і розвивати мовні навички. Пам'ятаєте, у Рильського:

Як парость виноградної лози,

Плекайте мову.

Пильно й ненастанно

Політь бур'ян.

Чистіша від сльози

Вона хай буде.

Як не допускати типових мовних помилок і досягнути чистоти мови, – розглянемо у розділі 5 «Стиль».

ПОРАДИ

- Постійно дбайте про чистоту мови.
- Уважно вичитуйте судові рішення, яке Ви готуєте, щоб усунути всі мовні помилки.

3.6. Доступний стиль

Консультативна рада європейських суддів у своєму Висновку щодо якості судових рішень наголосила:

«Рішення мають бути зрозумілими та викладеними чіткою й простою мовою, однак при цьому кожному судді дозволяється обирати власний стиль або використовувати стандартизовані моделі».

Зазвичай в українських судах використовують уніфіковані шаблони судових рішень, які дають можливість структурувати їх за певною схемою. У загальних та господарських судах сформувалися дещо відмінні шаблони, що більше пов'язано із різними системами діловодства і певними традиціями, ніж відмінностями у законодавчому регулюванні. Наприклад, попри те, що всі процесуальні закони виділяють у кожному судовому рішенні чотири частини – вступну, описову, мотивувальну та резолютивну, у рішеннях загальних судів описова і мотивувальна частини починаються словами «суд встановив». Водночас у господарських судах описову частину частіше виділяють словами «обставини справи» або «суть спору», а мотивувальну – «суд вирішив». Резолютивна частина залежно від виду рішення виділяється формулами: «суд вирішив», «суд постановив», «суд ухвалив», «суд засудив». В адміністративних судах поширені обидва ці варіанти, оскільки багато суддів перейшло до них саме із загальних та господарських судів, тож тут об'єдналися підходи з обох систем.

Такі шаблони хоч і полегшують орієнтування у судовому рішенні, однак, на наш погляд, не сприяють легкому розумінню судового рішення. Для порівняння можна звернутися до рішень Конституційного Суду, особливо за перші десять років його діяльності. Незважаючи на досить складну матерію та глибину аналізу, вони сприймаються досить легко і зрозуміло завдяки гарному структуруванню, виділенню окремих логічних фрагментів пунктами, а у разі потреби і підпунктами. А ще краще – подивитися на рішення Європейського суду з прав людини, який використовує ще й заголовки і підзаголовки.

Насправді суддя не зв'язаний тими шаблонами, що закладені у комп'ютерній програмі діловодства, якою він користується. Він може обрати власний, індивідуальний стиль, якщо вважатиме, що це полегшить йому виклад матеріалу у більш зрозумілій та доступній формі – виділяти логічно цілісні фрагменти заголовками, нумерувати логічно завершені думки тощо. Головне, щоб при цьому в рішенні були відображені усі питання, на які суд має дати відповідь відповідно до закону.

Стиль судового рішення не обмежується лише структуруванням. У власному стилі судді відображається його індивідуальність. Певними словами суд може посилити свою оцінку і навіть додати рішенню виваженого емоційного

забарвлення. Ось приклад із Рішення Європейського суду з прав людини у справі «*Яременко проти України*» від 12 червня 2008 року⁸ (слова, що посилюють експресивність Суду, підкреслено авт.):

 ПРИКЛАД

87. Суд також висловлює занепокоєння щодо обставин, за яких відбувався перший допит заявника стосовно злочину 1998 року. Як видно з відповідних положень Кримінально-процесуального кодексу, наведених у розділі цього рішення «Відповідне національне законодавство та практика», існує вичерпний перелік ситуацій, у яких забезпечення підозрюваному юридичного представництва є обов'язковим. Одна з підстав для забезпечення представництва в обов'язковому порядку є серйозність злочину, у вчиненні якого підозрюється відповідна особа, і, отже, ймовірність призначення їй покарання у вигляді довічного позбавлення волі. У цій справі правоохоронні органи, здійснюючи розслідування за фактом насильницької смерті особи, порушили кримінальну справу за фактом заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть, а не за фактом вбивства. Перша кваліфікація стосувалась менш тяжкого злочину і тому не вимагала обов'язкового забезпечення юридичного представництва підозрюваного. Негайно після отримання зізнання у вчиненні злочину кваліфікацію змінили на вбивство, у вчиненні якого пред'явили обвинувачення заявників.

88. Суд вражений тим фактом, що внаслідок заходів, до яких вдалися органи влади, заявник не зміг скористатися перевагами обов'язкового представництва і опинився в ситуації, в якій, як він стверджував, його примусили відмовитися від свого права на захисника та свідчити проти себе. ...

Така експресивність у рішенні Європейського суду з прав людини покликає рішення засудити прояви свавілля з боку слідчих органів держави-відповідача. Це сприяє правопросвітницькій ролі Суду, зміцнює його автори-

⁸ Переклад українською мовою див. на сайті Міністерства юстиції України (http://www.minjust.gov.ua/files/Yaremenko_20091020.zip).

тет як правозахисної установи, утврджує цінності, які захищає Суд, та посилює виховне значення його рішень.

За сухими словами судового рішення, якими у нас звично його пишуть, завжди хочеться побачити суддю. В інших країнах у судовому рішенні часто можна побачити прагнення його автора розібратися у справі, дослідити її з усіх боків, докопатися до істини, маючи багато суперечливих доказів, наданих сторонами. Індивідуалізований виклад рішення викликає повагу до судді, оскільки за ним ми бачимо, що суддя провів титанічну працю, щоб розібратися у великому розмаїтті суперечливих доказів. З іншого боку, читачу рішення не важко побачити справу очима судді, прослідкувати за кристалізацією позиції судді.

Слід наголосити: який шлях Ви не обрали б – послуговуватися більш-менш уніфікованим стилем шаблонних рішень чи виробити власний стиль написання судових рішень, – важливо одне, щоб стиль судового рішення був доступним і сприяв його легкому розумінню навіть при розв'язанні найскладніших питань.

Для вироблення доступного і зрозумілого стилю може допомогти така вправа. Уявіть собі, що поруч із Вами народні засідателі чи присяжні. Забудьте на кілька хвилин, що Ви юрист. Спробуйте прочитати проект Вашого рішення їхніми очима і внесіть відповідні корективи. Або ще краще – дайте кілька підготовлених Вами рішень дорослому члену своєї родини, бажано не правнику, і попросіть прочитати очима нещадного критика. Попрохайте звернути увагу зокрема на те, що є незрозумілим. Прислухайтеся до цієї критики, навіть якщо Ви з нею не згодні. Спробуйте врахувати усі критичні зауваження і відредагувати текст рішення, але із збереженням його змісту. Дізнайтеся, чи задовольнить новий варіант Вашого критика.

ПОРАДИ

- Просіть близьких для Вас людей прорецензувати Ваші рішення. Дослухайтеся до критики зовнішніх рецензентів, сприймайте її з вдячністю.
- Не бійтеся виробити індивідуальний стиль, якщо це покращить зрозумілість Ваших судових рішень. Власний стиль дозволить Вашим рішенням виділитися на тлі багатьох інших.

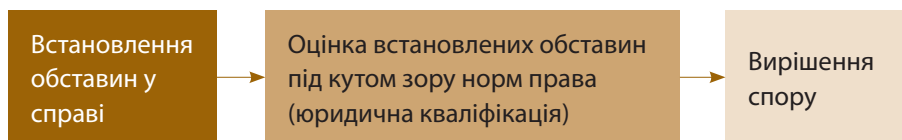
ПІДГОТОВКА ДО НАПИ- САННЯ

Готуватися до написання судового рішення потрібно завчасно – ще до розгляду справи в судовому засіданні. Змагальні документи, що є у справі, починаючи від позову чи обвинувального висновку і закінчуючи зустрічним позовом чи запереченнями, дають можливість Вам визначити предмет спору. Його складають вимоги сторін до суду, що переважно є протилежними.

Ці вимоги можуть бути зумовлені різним баченням обставин у справі (*чи мала місце та або та подія в житті*) і/або юридичної оцінки цих обставин (*якими правовими нормами охоплюються подія чи їх сукупність і які наслідки ці норми передбачають щодо прав і обов'язків сторін*).

Вирішуючи будь-яку справу, суд діє за такою схемою:

Однак ця схема є спрощеною. З неї може скластися враження, що судді необхідно звертатися до норм права лише на другому і третьому етапах. Але це враження є помилковим.

Ключове значення має підготовчий етап, який повинен передувати розгляду справи, – збір інформації, що необхідна для вирішення справи.

Щоб встановити обставини у справі, треба передусім з'ясувати: а що саме необхідно встановлювати для вирішення конкретного спору?

Для цього потрібно провести такі дії.

Зі змагальних документів визначаємо предмет спору – вимоги сторін, а також версії сторін щодо обставин у справі.

Далі шукаємо норми права, які потенційно можуть регулювати відносини сторін за повідомлених обставин і привести до відповіді на вимоги сторін. Тут потрібні навички юриста: визначаємо галузь права, що регулює відповідні відносини, звужуємо до необхідних підгалузей або інститутів, а тоді за допомогою пошукових систем опрацьовуємо різноманітні джерела, які за предметом регулювання можуть містити потрібні норми. Певні підказки щодо норм права можуть містити і змагальні документи.

Норми права містять умови їх застосування – це юридичні факти – теоретична модель тих обставин, які передбачені нормами права і можуть мати місце у нашій справі.

Опісля порівнюємо ці юридичні факти з обставинами, які повідомили сторони. Якщо коло юридичних фактів ширше (сторони просто можуть і не здогадуватися, що їх потрібно з'ясувати для вирішення спору), то потрібно повідомити сторонам, що вони повинні довести чи спростувати й ці обставини або ж визнати їх. Якщо коло юридичних фактів вужче порівняно з тими обставинами, що повідомили сторони, то тоді немає сенсу перевіряти «зайві» обставини доказами.

Потім з'ясовуємо коло обставин, які сторони визнають. Зазвичай, за процесуальним законом їх не потрібно доводити і суд вважає, що вони дійсно мали місце. Безспірні обставини можна виявити, порівнюючи змагальні документи або опитуючи сторони (передусім, у попередньому судовому засіданні).

Також визначаємо коло інших юридичних фактів, які не належить доказувати згідно із законом (зокрема, преюдиційні та загальновідомі обставини, неспростовні презумпції).

Залишаються обставини, щодо яких у сторін є спір і які необхідно доводити. Ці обставини становлять предмет доказування. Їх суд повинен буде встановити на підставі доказів під час судового розгляду. Але коло доказів, які сторони планують використати для доведення або спростування обставин, заздалегідь потрібно визначити разом зі сторонами, щоб забезпечити змагальність у судовому розгляді.

Найчастіше усі ці дії доцільно виконувати під час підготовки справи до розгляду, а з'ясування предмету доказування і кола доказів потрібно робити у попередньому судовому засіданні за участю сторін, якщо закон його передбачає.

Схематично цей алгоритм можна зобразити так (зеленим позначено стадії, які вимагають пошуку та аналізу правових норм):

І лише після такої підготовки можна переходити до дослідження доказів з метою встановити обставини у справі, а також до наступних етапів – юридичної кваліфікації встановлених обставин у справі та вирішення судової справи.

Таким чином, опрацювати правові джерела потрібно ще на етапі підготовки справи до судового розгляду, а не лише при вирішенні справи. Це потрібно для правильного визначення предмету доказування, а згодом полегшить роботу під час ведення судового розгляду та написання судового рішення.

У судовій практиці, хоч і не так часто, зустрічаються справи, в яких між сторонами немає спору щодо обставин у справі, але є розходження у їхній правовій оцінці. У таких справах діяльність суду буде зведена до збору та аналізу правових джерел та аргументів сторін, а у дослідженні доказів відпаде необхідність.

ПОРАДИ

- Збирайте інформацію про необхідні норми права ще при підготовці справи до судового розгляду, а не після його завершення.
- Чітко визначайте факти, які сторони повинні доводити, і коло необхідних доказів, які мають бути надані.

4.1. Збір інформації

4.1.1. Нормативно-правова база

Консультативна рада європейських суддів у своєму Висновку щодо якості судових рішень зазначила:

«Дослідження питань права пов'язане із застосуванням правил національного, європейського та міжнародного права. У мотивуванні повинні міститися посилання на відповідні положення конституції або відповідні норми національного, європейського або міжнародного права. Там, де це доречно, посилання на національну, європейську або міжнародну судову практику, в тому числі на практику судів інших країн, а також посилання на юридичну літературу можуть бути корисними, а в системі загального права – необхідними» (пункт 44).

Таким чином, для країн статутного права, до яких відносять Україну, необхідно звертатися не лише до національного законодавства, а й до норм міжнародного, європейського права (права Ради Європи і Європейського Союзу), судової практики і навіть юридичної літератури, а також, де доречно – посилатися на них у судових рішеннях.

А. Звертаємося до Конституції

Конституція України є важливим актом для застосування у більшості судових справ. Адже вона закріплює низку правових принципів – як загальноправових (наприклад, верховенство права), так і галузевих – зокрема, засади судочинства (змагальність, гласність, обов'язковість судових рішень тощо).

Конституція гарантує права та свободи людини і громадянина, а також встановлює вичерпний перелік підстав для їх обмеження.

Конституція фіксує повноваження конституційних органів, а щодо деяких із них (наприклад, Президента України чи Верховної Ради України) ці повноваження не можуть бути розширені навіть законом.

Конституція є еталоном для інших нормативно-правових актів. Її норми є нормами прямої дії. Слід зауважити, що норми Конституції часто є абстрактними, а тому не лише законодавець, а й судова практика можуть надавати їм більш конкретного змісту.

Наприклад, при розгляді позову органу влади до організаторів мирних зібрань необхідно звернутися до статті 39 Конституції:

ПРИКЛАД

Стаття 39. Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Цікаво, що сьогодні це єдине законодавче положення, яке регулює порядок реалізації свободи мирних зібрань.

Ключову роль у роз'ясненні конституційних принципів і норм відіграють рішення Конституційного Суду України, який не лише може визнавати закони та підзаконні акти вищих органів влади неконституційними, але й давати офіційне тлумачення нормам Конституції.

Наприклад, положення зазначеної статті Конституції щодо завчасного сповіщення органів влади про проведення мирних зібрань Конституційний Суд витлумачив у такий спосіб.

ПРИКЛАД

... організатори таких мирних зібрань мають сповістити зазначені органи про проведення цих заходів заздалегідь, тобто у прийнятні строки, що передують даті їх проведення. Ці строки не повинні обмежувати передбачене статтею 39 Конституції України право громадян, а мають служити його гарантією і водночас надавати можливість відповідним органам виконавчої влади чи органам місцевого самоврядування вжити заходів щодо безперешкодного проведення громадянами зборів, мітингів, походів і демонстрацій, забезпечення громадського порядку, прав і свобод інших людей⁹.

⁹ Див. пункт 1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001.

Для суддів судів загальної юрисдикції важливо звертатися не лише до резолютивної частини рішення Конституційного Суду, а й до мотивувальної, де Конституційний Суд висловлює свої міркування щодо розуміння конституційних принципів та норм.

На наш погляд, суд загальної юрисдикції зв'язаний позицією Конституційного Суду, висловленою навіть у мотивувальній частині його рішення. Але цю позицію суддя має сприймати з урахуванням мети конституційної норми і розвитку міжнародних стандартів у цій сфері.

Наприклад, сповіщення органів влади про мирне зібрання Конституційний Суд визнав обов'язковою умовою його проведення:

ПРИКЛАД

Проводити збори, мітинги, походи і демонстрації громадяни можуть за умови обов'язкового завчасного сповіщення про це органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування¹⁰.

Ігноруючи цілі конституційної норми і міжнародні стандарти, про які йти-меться дещо далі, суддя може сприйняти відсутність сповіщення або його не своєчасність, як самостійну підставу для заборони мирного зібрання. Однак якщо організатор мирного зібрання не подав завчасно сповіщення, це саме по собі не може бути підставою для заборони мирного зібрання ні в судовому порядку, ні фактичними діями міліції, якщо відсутні підстави, зазначені у частині другій статті 39 Конституції України. Просто відповідальність за безпеку проведення мирного зібрання, громадський порядок залишається на його організаторах, а органи влади несуть відповідальність лише в межах своїх об'єктивних можливостей забезпечити таку безпеку та порядок у час проведення мирного зібрання.

Якщо Конституційний Суд визнав певний акт неконституційним, то мотиви такого рішення можуть бути важливими для аналізу інших актів. Це дасть змогу вирішити питання про те, чи належить застосовувати цей акт у конкретній справі. Звичайно, суд загальної юрисдикції не є Конституційним Судом, щоб

---

¹⁰ Див. абзац 4 пункту 2 мотивувальної частини зазначеного Рішення Конституційного Суду України.

вирішувати питання про неконституційність певного акта, який підлягає конституційному контролю з боку Конституційного Суду. Але якщо застосування такого акта приведе до порушення принципів та норм Конституції, то суд мав би утриматися від такого застосування, навівши відповідні мотиви та пославшись на рішення Конституційного Суду.

З питань, які Конституційний Суд не аналізував, суд загальної юрисдикції повинен висловити свою позицію, дати тлумачення конституційним принципам і нормам, якщо це необхідно для ухвалення рішення.

Дуже часто для здійснення такого тлумачення необхідно звертатися і до міжнародних, зокрема і європейських документів, адже норми Конституції переважно засновані на цінностях, визнаних у демократичному суспільстві.

ПОРАДИ

- Звертайтеся до Конституції при аналізі будь-якої справи. Знайдіть принципи та норми, які можуть стосуватися цієї справи.
- Знайомлячись із Конституцією, звертайтеся до рішень Конституційного Суду.
- Шукайте тлумачення конституційних принципів і норм не лише в резолютивній частині рішення Конституційного Суду, а й у мотивувальній.
- Не бійтеся самостійно інтерпретувати норми Конституції з урахуванням їхніх цілей та міжнародних стандартів.

Б. Досліджуємо міжнародні інструменти

До міжнародних інструментів відносять різноманітні конвенції, пакти, інші міжнародні договори, статuti, декларації, резолюції, рекомендації, висновки, міркування, керівні принципи різноманітних міжнародних організацій та їхніх органів, рішення міжнародних судових установ тощо.

Їх можна поділити на **«жорстке право»** (hard law) і на **«м'яке право»** (soft law). Документи, які належать до «жорсткого права», мають імперативний характер і є обов'язковими для застосування. Такими, передусім, є чинні міжнародні договори, учасником яких є Україна. Наприклад, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року,

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року тощо.

Оскільки Україна визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини, то його рішення також є обов'язковими для застосування. Це підтверджує і стаття 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», відповідно до якої суди застосовують практику цього Суду як джерело права. Це стосується не лише рішень Суду стосовно України. Розглядаючи справи, Європейський суд з прав людини перевіряє, чи дотримані принципи, які впливають з його рішень з аналогічних питань, навіть якщо вони ухвалені стосовно інших держав (див., наприклад, пункт 163 Рішення Європейського суду з прав людини у справі «*Опуз проти Туреччини*»¹¹). Тобто висновки цього Суду, зроблені у рішеннях стосовно іншої держави, повинна враховувати й держава, у правовій системі якої існує така сама принципова проблема.

«М'яким правом» є спрямовуючі принципи, положення, які міжнародні організації рекомендують державам-учасникам втілювати у національне законодавство і практику. Сюди можна віднести: рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-учасникам¹²; висновки та звіти Венеціанської комісії «За демократію через право»¹³; висновки Консультативної ради європейських суддів¹⁴; документи спрямовуючого характеру, схвалені різними інституціями в рамках Організації Об'єднаних Націй¹⁵, Організації з безпеки і співробітництва у Європі¹⁶ (наприклад, Керівні принципи щодо свободи мирних зібрань

---

¹¹ *Opuz v. Turkey*, 9 June 2009, no. 33401/02 // web: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-92945>.

¹² <http://www.coe.int/t/cm/System/WCDsearch.asp?ShowRes=yes&BeginDate=01/01/2011&DocType=docRecommandation&Sector=secCM&Language=lanEnglish&ShowFullTextSearch=yes&ShowCrit=yes&ShowPeriodBox=dates&ShowKeywordBox=yes&ShowFileRefBox=no&ShowDocTypeBox=no&ShowEntityBox=no&ShowEventBox=no&ShowGeoBox=no&ShowLanguageBox=no&ShowThemeBox=yes&ShowSectorBox=no&ShowSectorLevelBox=no&ShowPaginationBox=no&SortBy=serie&ShowBreak=yes&ResultTitle=Recommendations%20of%20the%20Committee%20of%20Ministers%20to%20member%20states&CritTitle=none#>.

¹³ http://www.venice.coe.int/site/dynamics/N_Opinion_ef.asp?L=E.

¹⁴ http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/ccje/textes/Avis_en.asp.

¹⁵ <http://www.un.org/ru/documents/ods/index.shtml>.

¹⁶ <http://legislationline.org>.

Бюро демократичних інституцій і прав людини ОБСЄ¹⁷) та тисячі інших документів, випрацюваних на міжнародному рівні з метою впровадження демократичних стандартів і верховенства права у законодавство і практику різних країн на національному рівні.

До міжнародних інструментів також можна відносити акти органів Європейського Союзу, членство в якому є стратегічною метою України. Незважаючи на їх необов'язковість для українських судів, використання цих актів часто може бути дуже доречним.

Застосуванню міжнародних інструментів у судовій практиці можна присвятити окреме видання. Ми ж більш докладно зупинимося лише на **Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод** (скорочена назва – Європейська конвенція з прав людини). Це один із ключових документів для України, який охоплює широкий спектр відносин, пов'язаних з реалізацією прав людини. Конвенція була схвалена у 1950 р. Комітетом міністрів Ради Європи, а у 1953 р., після того як її ратифікували вісім держав, Конвенція набрала чинності. Україна як член Ради Європи ратифікувала Конвенцію 17 липня 1997 р., а набрала чинності Конвенція для України з 11 вересня 1997 р.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод складається з преамбули та 59 статей. Крім того, основний текст Конвенції доповнюють протоколи, які поступово розширюють перелік прав та свобод або вносять зміни до Конвенції. Із офіційним перекладом українською мовою тексту Конвенції та протоколів до неї можна ознайомитися за цим посиланням http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004&test=sG/kZ2kijM12.

Особливістю Конвенції є те, що вона гарантує права і основоположні свободи на національному рівні та забезпечує дієву та ефективну систему їх захисту на наднаціональному (міжнародному) рівні. Так, приєднавшись до Конвенції, наша держава зробила її положення частиною національного законодавства і взяла на себе зобов'язання гарантувати та захищати передбачені Конвенцією права і свободи. Якщо ж Україна порушила свої зобов'язання, кожен має право після вичерпання національних засобів юридичного захисту оскаржити такі дії або бездіяльність до міжнародної судової установи – Європейського суду з прав людини, який здійснює контроль за виконанням Україною взятих за Конвенцією зобов'язань.

Положення Європейської конвенції з прав людини, на перший погляд, є досить абстрактними і їх важко застосовувати напряму. Але потрібно усвідом-

---

¹⁷ Руководящие принципы по свободе мирных собраний. – Варшава: ОБСЕ / БДИПЧ, 1997 // Источник в Интернете: www.osce.org/ru/odihhr/24524.

лювати, що Європейський суд з прав людини своїми рішеннями наповнює її дуже конкретним змістом. Судді, які вивчають практику цього Суду, одержують досить ясне бачення того, як застосовувати Конвенцію в українських реаліях. Якщо Ви зіштовхнулися з проблемою реалізації певного права і хочете вивчити практику Європейського суду з прав людини з відповідного питання, знайдіть рішення саме за номером статті. Для цього можна скористатися базою рішень Суду стосовно України на сайті Міністерства юстиції України за адресою <http://www.minjust.gov.ua/0/9329>, а ще краще – пошуковою системою рішень Суду щодо усіх держав на сайті самого Європейського суду з прав людини англійською та французькою мовами (за адресою <http://www.echr.coe.int/hudoc>).

Нагадуємо, що обов'язковими для застосування в Україні є рішення Європейського суду з прав людини, ухвалені не лише щодо України. Наприклад, використання клітки в залі судових засідань та утримання людини в наручниках, якщо підсудний не обвинувачується у вчиненні насильницького злочину і не веде себе агресивно, згідно з практикою Європейського суду з прав людини є поведженням, що принижує людську гідність (див., наприклад, п. 120-126 Рішення у справі «Ходорковський проти Росії»¹⁸). Тож якщо розглядатиметься аналогічна справа щодо України, Європейський суд з прав людини обов'язково переглядатиме дотримання цього стандарту.

ПОРАДИ

- Звертайтеся до міжнародних документів як «жорсткого права» (hard law), так і «м'якого права» (soft law).
Документи, які належать до «жорсткого права», мають імперативний характер і є обов'язковими для застосування. «М'яким правом» є спрямовуючі принципи, положення, які міжнародні організації рекомендують державам-учасницям втілювати у національне законодавство і практику. Їх також доцільно враховувати при вирішенні судових справ.
- Зверніть увагу, що принципи і норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод конкретизуються у рішеннях Європейського суду з прав людини. Пам'ятайте, що висновки Європейського суду з прав людини, зроблені у рішеннях стосовно іншої держави, повинні врахо-

¹⁸ Khodorkovskiy v. Russia, 31 May 2011, no. 5829/04 // web: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104983>.

уватися й державою, у правовій системі якої існує така сама принципова проблема.

В. Вивчаємо закони

Україна належить до статутної системи права, а тому кодекси та інші закони є чи не найпоширенішим джерелом права. Доктрина і судова практика виробили низку правил і рекомендацій, які необхідно враховувати при аналізі законів.

Дія законів у часі. Вивчаючи закони, важливо пам'ятати, що для кваліфікації спірних правовідносин застосовують норми матеріального права, які діяли на момент виникнення, зміни чи припинення цих правовідносин (з урахуванням можливості застосувати зворотну дію закону в часі для випадків пом'якшення або усунення юридичної відповідальності особи). Конституційний Суд України сформулював це правило так: «до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце»¹⁹.

Водночас норми процесуального права застосовують ті, які діють на момент розгляду справи судом чи вирішення ним окремого питання. Тобто до вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи застосовується той закон, під час чинності якого вони здійснюються. Однак можливі ситуації, коли момент реалізації права, належного учаснику судового процесу, і момент вирішення судом питання щодо цього права розірвані у часі й регулюються різними законами. Наприклад, право на звернення за судовим захистом реалізується через подання позовної заяви відповідно до одного закону, а суд розглядає питання про відкриття провадження у справі вже на підставі нового закону. Якщо новим законом встановлено додаткові обов'язки щодо подання позовної заяви, які не були передбачені попереднім законом, то суд не може вимагати їх виконання та застосовувати будь-які інші негативні наслідки. Це впливає з принципу юридичної визначеності, який, зокрема, вимагає, щоб особі не чинилися на підставі нового закону перешкоди у реалізації її права, якщо вона вчинила усі дії щодо реалізації свого права відповідно до попереднього закону тоді, коли він був чинним, або ж могла планувати вчинити їх. Це важливо пам'ятати зокрема тоді, коли законодавець зменшує строки для подання заяв і скарг до суду, а особа до набрання чинності змінами встигла скористатися своїм правом або ж могла розраховувати згідно з попереднім законом реалізувати

---

¹⁹ Пункт 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 9 лютого 1999 року.

його, але новим законом несподівано була позбавлена цього права. Це питання було предметом прискіпливого розгляду Європейським судом з прав людини у справі «Мельник проти України» (Рішення від 28 березня 2006 р.²⁰).

Розмежування предмету. Часто, виявивши низку законів, що потенційно можуть регулювати проблемне питання, потрібно чітко з'ясувати предмет їхнього регулювання, щоб відкинути «зайвий» закон. При цьому доцільно звертатися до преамбули закону або спеціальної статті, яка призначена предметові регулювання. Ось приклад рішення Верховного Суду України, де він повинен був з'ясувати предмет регулювання двох законів, щоб перевірити правильність рішення податкового органу про накладення фінансових санкцій за порушення при застосуванні касового апарату в магазині:

ПРИКЛАД

Згідно з преамбулою Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг», цей Закон визначає правові засади застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг.

У преамбулі Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» зазначено, що цей Закон є спеціальним законом з питань оподаткування, який встановлює порядок погашення зобов'язань юридичних або фізичних осіб перед бюджетами та державними цільовими фондами з податків і зборів (обов'язкових платежів), нарахування і сплати пені та штрафних санкцій, що застосовуються до платників податків контролюючими органами, у тому числі за порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності, та визначає процедуру оскарження дій органів стягнення. Також він встановлює спеціальний порядок нарахування, оскарження нарахування, процедури сплати та примусового стягнення, яка може застосовуватися лише щодо податків і зборів (обов'язкових платежів), сплата яких передбачена законами з питань оподаткування, тобто він не регулює питання застосування та стягнення фінансових санкцій за порушення порядку застосування реєстраторів розрахункових операцій.

²⁰ Див. абзац 4 пункту 2 мотивувальної частини зазначеного Рішення Конституційного Суду України.

У відповідності до пунктів 1.2, 1.9 статті 1 цього Закону податкове зобов'язання – це зобов'язання платника податків сплатити до бюджетів або державних цільових фондів відповідну суму коштів у порядку та в строки, визначені цим Законом або іншими законами України.

Податкове повідомлення є письмовим повідомленням контролюючих та податкових органів про обов'язок платника податків сплатити суму податкового зобов'язання та погасити суму податкового боргу.

Таким чином, ця форма акта ненормативного характеру може застосовуватися лише щодо обов'язків зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), вичерпний перелік яких визначено у статтях 14 та 15 Закону України «Про систему оподаткування».

У зазначених нормах штраф, накладений відповідачем на позивача, не визначений як податок або збір (обов'язковий платіж). Тому обов'язки суб'єкта підприємницької діяльності по сплаті штрафу за порушення ним норм Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» не відносяться до категорії податкового зобов'язання або податкового боргу.

Статтю 17 Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» встановлено, що за порушення вимог цього Закону до суб'єктів підприємницької діяльності фінансові санкції застосовуються за рішенням відповідних органів державної податкової служби України.

Згідно зі статтею 25 цього Закону суми фінансових санкцій, які визначені статтями 17–24 Закону, підлягають перерахуванню суб'єктами підприємницької діяльності до Державного бюджету України в десятиденний термін з дня прийняття органами державної податкової служби України рішення про застосування таких фінансових санкцій.

Право органів державної податкової служби застосовувати та стягувати фінансові санкції до бюджетів було також встановлено пунктами 7 та 8 статті 11 Закону України «Про державну податкову службу» в редакції, чинній на момент прийняття оспорюваного повідомлення-рішення.

За таких обставин, всі суди прийшли до правильного висновку, що ДПІ у Шевченківському районі м. Києва, застосовуючи фінансові санкції за порушення норм Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг», діяла всупереч вимогам чинного законодавства.

У разі перетину предметом регулювання різних законодавчих актів або навіть різних статей в рамках одного закону, якщо при цьому вони по-різному регулюють одне й те саме питання, застосовують принцип пріоритету спеціальної норми над загальною. Цей принцип не застосовують, якщо із більш нового закону можна побачити намір законодавця змінити відповідні правовідносини шляхом установлення іншого правила, яке може мати й більш загальний характер.

Урахування мети (цілей) закону. Часто буквальне застосування закону, ігноруючи його цілі, може призвести до зовсім протилежного результату, ніж прагнув досягнути законодавець.

Наведемо приклад із практики Європейського суду з прав людини. Галина Мельник 26 квітня 2002 р. подала касаційну скаргу на рішення апеляційного суду від 27 лютого 2002 р., яке можна було оскаржити впродовж трьох місяців після його проголошення. Але 4 квітня набрали чинності зміни до Цивільного процесуального кодексу України, якими строк касаційного оскарження законодавець скоротив до одного місяця від проголошення рішення. Український суд відмовив у розгляді касаційної скарги, оскільки місячний строк від дня ухвалення рішення за новим законом було пропущено.

Європейський суд з прав людини дійшов висновку, що скаржниця не пропустила ні тримісячного строку за попереднім законом (мав закінчитися 28 травня), ні нового строку, закінчення якого вона могла обґрунтовано очікувати через місяць з часу набрання чинності новим законом (тобто 4 травня). Серед інших аргументів він вказав на таке:

«... природа процесуальних змін була покликана пришвидшити цивільний процес та зменшити його загальну тривалість. Немає підстав вважати, що у цій справі намір [законодавця – авт.] ... спрямований на обмеження доступу до суду третьої інстанції певної категорії справ. ... відхилення касаційної скарги заявниці не відповідало меті цих процесуальних змін»²¹.

Європейський суд з прав людини констатував у цій справі порушення Україною права на справедливий суд. Якби національний суд урахував мету процесуальних змін і допустив касаційну скаргу до розгляду, він міг би запобігти цьому порушенню.

Мету закону можна визначити із загальної спрямованості його нормативних положень, як це зробив Європейський суд з прав людини.

---

²¹ http://www.venice.coe.int/site/dynamics/N_Opinion_ef.asp?L=E.

Часто законодавець сам формулює мету закону, передусім у преамбулі. Для прикладу наведемо преамбулу Закону України «Про доступ до судових рішень» (текстове виділення авт.):

«Цей Закон визначає порядок доступу до судових рішень з метою забезпечення відкритості діяльності судів загальної юрисдикції, прогнозованості судових рішень та сприяння однаковому застосуванню законодавства».

Суть проблеми, на вирішення якої спрямовано законодавчий акт, і його мету можна з'ясувати також із пояснювальної записки до відповідного законопроекту. Для пошуку можна скористатися порталом Верховної Ради України (http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc2). Інколи корисно звертатися і до стенограми засідання Верховної Ради, на якому цей законопроект обговорювали.

Урахування цілей закону дає можливість надати йому правильне тлумачення.

Урахування Конституції та принципів права. При тлумаченні закону також потрібно звертатися до Конституції. Хоча суди загальної юрисдикції і не є Конституційним Судом та не можуть визнати закон неконституційним, але у разі виявлення такої невідповідності вони мають застосовувати норми Конституції як норми прямої дії. Це вимагає від суду подумати над тим, як надати таке тлумачення закону, щоб його застосування у конкретному випадку відповідало Конституції.

При тлумаченні законів доцільно застосовувати і принципи права. Принципи права можуть впливати з Конституції, міжнародних документів, судової практики – і не лише національних судів, а й міжнародних судових установ або судів інших держав. Згадайте справу про пенсію для колишнього коваля (с. 37-38). Буквальне застосування закону без урахування принципу рівності як складової принципу верховенства права привело б до порушення права коваля на належне пенсійне забезпечення. Нагадайте для себе також справу про бездіяльність Кабінету Міністрів щодо визначення порядку забезпечення доступу інвалідів до засобів масової інформації (с. 23-24), в якій суд керувався принципами юридичної визначеності та відповідальності держави.

З'ясування значення слів. Дуже часто для розуміння положення закону потрібно з'ясувати зміст того чи іншого терміна, який у ньому використано. Дуже зручно, якщо визначення містить сам закон. Глосарій (визначення термінів) часто можна зустріти у законах. Наприклад, Кодекс адміністративного судочинства

у статті 3 містить визначення десятка термінів, які у ньому зустрічаються. Також глосарій містить і стаття 3 Кримінального процесуального кодексу.

Інколи для розуміння терміна потрібно звертатися до інших законодавчих актів і навіть міжнародних документів. Наприклад, частина п'ята статті 182 Кодексу адміністративного судочинства передбачає, що суд задовольняє вимоги органу влади про заборону мирного зібрання чи встановлення інших обмежень в інтересах національної безпеки та громадського порядку в разі, якщо визнає, що його проведення може створити реальну небезпеку заворушень чи злочинів, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей. Це положення сформульовано на підставі статті 39 Конституції. Але ні Конституція, ні Кодекс не містять визначень понять «національна безпека», «громадський порядок». Визначення терміна «національна безпека» можна знайти у статті 1 Закону «Про основи національної безпеки України»:

«Національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам».

Таке визначення наведено для цілей Закону «Про основи національної безпеки України» і видається малоприслужним для вирішення питання щодо

обмеження права на мирні зібрання, оскільки дає надто широкі підстави для застосування такого обмеження.

Слід звернути увагу, що можливість встановлення обмежень права на мирні зібрання в інтересах національної та громадської безпеки, а також громадського порядку передбачена і статтею 21 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Економічна і соціальна рада ООН схвалила Сіракузькі принципи тлумачення обмежень і відступів від положень цього Пакту. Вони дають можливість краще зрозуміти значення цих термінів:

«Вислів «громадський порядок» (ordre public) в тому сенсі, в якому його використано у Пакті, можна визначити як сукупність норм, що забезпечують життєдіяльність суспільства, або як низку основних принципів, на яких побудоване суспільство. Повага до прав людини є частиною громадського порядку».

...

«Посилання на інтереси національної безпеки для виправдання заходів з обмеження деяких прав можливе лише тоді, коли такі заходи вживаються для захисту існування держави, її територіальної цілісності або політичної незалежності від застосування сили або загрози її застосування. На інтереси національної безпеки не можна посилалися як на підставу для введення обмежень з метою запобігання лише локальній або відносно ізольованій загрози правопорядку.

Інтереси національної безпеки не можуть використовуватися як привід для введення невизначених або довільних обмежень, і на них можна посилалися лише за наявності адекватних гарантій і ефективних засобів правового захисту від порушень.

Систематичне порушення прав людини підриває справжню державну безпеку і може представляти загрозу міжнародному миру і безпеці. Держава, яка несе відповідальність за таке порушення, не повинна посилаватися на інтереси державної безпеки як виправдання заходів, спрямованих на придушення опору такого порушення або проведення політики репресій щодо свого населення».

...

«Громадська безпека означає захист проти загрози для безпеки людей, їх життя або фізичного здоров'я, а також проти заподіяння істотної шкоди їх майну.

Обмеження, встановлені законом, можуть бути обумовлені необхідністю забезпечити захист громадської безпеки. Інтереси громадської

безпеки не можуть використовуватися як привід для введення невизначених або довільних обмежень, і на них можна посилатися лише за наявності адекватних гарантій і ефективних засобів правового захисту від порушень».

За змістом цих визначень виходить, що таке розуміння національної безпеки, наведене у Сіракузьких принципах, найкраще відповідає положенням Конституції і Кодексу адміністративного судочинства щодо інтересів національної безпеки як підстави для обмеження свободи мирних зібрань. Стосовно ж інтересів громадського порядку, то за визначенням Сіракузьких принципів цьому терміну, вжитому в Конституції та Кодексі, вочевидь відповідають поняття громадського порядку і громадської безпеки, наведені у Сіракузьких принципах.

Цей приклад ілюструє, що для тлумачення норми часто необхідно з'ясовувати зміст окремих термінів. Для цього доцільно звертатися до інших законів (пам'ятаючи, що в різних законах одному й тому самому терміну може бути надано різний зміст), до міжнародних інструментів – як «жорсткого», так і «м'якого права». Також корисно звертатися до судової практики і навіть спеціальної літератури (про це йтиметься далі).

Дослідження історії. Часто для тлумачення того чи іншого законодавчого положення доцільно звернутися до попереднього регулювання – дослідити історію. Проілюструємо це прикладом.

Стаття 21 Закону «Про прокуратуру» 1991 р. до 2012 р. передбачала, що прокурор міг внести протест на незаконний акт до органу, який його видав, або до вищого органу. У такому самому порядку прокурор вносить протест на незаконні рішення чи дії посадової особи. У разі відхилення протесту або ухилення від його розгляду прокурор може звернутися із заявою до суду про визнання акта незаконним. У судовій практиці виникало питання, чи може прокурор звернутися до суду, якщо відхилено протест на дії посадової особи.

Щоб віднайти відповідь на це питання, доцільно простежити, як змінювався предмет судового оскарження щодо діяльності владних суб'єктів у процесі розвитку законодавства.

Конституція СРСР 1977 р. і Конституція Української РСР 1978 р. закріпили за громадянами право на оскарження до суду **дій** службових осіб, державних і громадських органів, яке реалізується в порядку, встановленому законом.

30 червня 1987 р. було прийнято Закон СРСР «Про порядок оскарження до суду неправомірних дій посадових осіб, які порушують права громадян». 25 квітня 1988 р. Указом Президії Верховної Ради Української РСР Цивільний

процесуальний кодекс Української РСР доповнено главою 31-А «Скарги на неправомірні дії службових осіб, що ущемляють права громадян», яка за змістом відповідає положенням Закону. Згідно з цими актами предмет судового оскарження обмежувався діями лише посадових осіб.

Тільки після прийняття 2 листопада 1989 р. *Закону СРСР «Про порядок оскарження до суду неправомірних дій органів державного управління і посадових осіб, які порушують права громадян»* предметом судового розгляду стали також **дії** колегіальних органів. Водночас не підлягали судовому оскарженню акти органів державного управління і посадових осіб, що мали нормативний характер.

Відповідно до *Закону «Про прокуратуру»* від 5 листопада 1991 р. предметом прокурорського нагляду стали **акти, рішення і дії** органів та посадових осіб. У разі відхилення протесту прокурора на акт або ухилення від його розгляду прокурор мав право звернутися до суду.

У зв'язку з прийняттям цього Закону та деяких інших законодавчих актів 15 грудня 1992 р. було прийнято *Закон «Про внесення доповнень і змін до деяких законодавчих актів України»*. Цим Законом Цивільний процесуальний кодекс Української РСР доповнено главою 31-В «Заява прокурора про визнання незаконними правового акта органу, рішення чи дії службової особи».

Зазначеною главою встановлено процесуальний порядок розгляду в суді заяв прокурора, про які йдеться у статті 21 Закону «Про прокуратуру». Відповідно до статті 248-12 Цивільного процесуального кодексу Української РСР прокурор мав право «звернутися до суду із заявою про визнання незаконними **правового акта органу, рішення чи дії службової особи**, крім акта, перевірку законності якого віднесено до компетенції Конституційного Суду України». Заяву можна було подати «в разі відхилення протесту прокурора в порядку загального нагляду або якщо протест не був розглянутий службовою особою чи органом». Зазначена глава діяла аж до втратою чинності цим Кодексом 1 вересня 2005 р., коли набрали чинності новий Цивільний процесуальний кодекс, а також Кодекс адміністративного судочинства.

Законом від 31 жовтня 1995 р. було внесено зміни до Конституції Української РСР, якими частину другу статті 56 Конституції викладено у такій редакції: «Громадянин має право у встановленому законом порядку оскаржити до суду **рішення, дії або бездіяльність** державних органів, юридичних чи службових осіб у сфері управлінської діяльності, якщо він вважає, що цим порушено його права і свободи». Для реалізації цього положення того самого дня було прийнято Закон, яким главу 31-А Цивільного процесуального кодексу Української РСР було викладено у новій редакції. Таким чином, саме тоді вперше було ви-

користано «тріаду» – рішення, дії чи бездіяльність. Вочевидь до того часу поняття «дії» викликало дискусії стосовно того, чи включає воно бездіяльність, і тому законодавець вирішив виокремити ще й бездіяльність.

У 1996 р. нова Конституція України передбачила універсальне правило: «Кожному гарантується право на оскарження в суді **рішень, дій чи бездіяльності** органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб»²². Юрисдикцію судів поширено на всі правовідносини, що виникають у державі²³. Таким чином, Конституція зняла усі невідправдані обмеження судового контролю за діяльністю органів влади і їх посадових осіб. Саме така формула використовується і в Кодексі адміністративного судочинства, на підставі якого й відбувається таке оскарження.

Історичний аналіз розвитку законодавства показав, що на початку 90-х років прокурор одержав право звертатися до суду із заявами щодо незаконності як акта органу, так і рішення чи дії посадової (службової) особи (за змінами до Цивільного процесуального кодексу).

Огляд подальшого розвитку законодавства та відповідної законодавчої термінології дозволив зробити висновок про те, що сьогодні у разі відхилення (нерозгляду) протесту прокурор (до 1 грудня 2012 р.) уповноважений був оскаржити в суді рішення (акти), дії і навіть бездіяльність органів влади та їх посадових і службових осіб. Такий висновок підтвердив і Конституційний Суд України²⁴.

Застосовування історичного методу тлумачення вимагає часу і зусиль, але це винагороджується впевненістю у правильності розуміння тексту закону.

ПОРАДИ

Вивчаючи закони, не забувайте про такі правила.

- Для кваліфікації спірних правовідносин застосовують норми матеріального права, які діяли на момент виникнення, зміни чи припинення цих

²² Частина друга статті 124 Конституції України від 28 червня 1996 р.

²³ Частина друга статті 124 Конституції України від 28 червня 1996 р.

²⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Амальгама Люкс» щодо офіційного тлумачення положення частини четвертої статті 21 Закону України «Про прокуратуру» від 12 жовтня 2011 року №11-рп/2011.

правовідносин, крім випадків застосування зворотної дії закону в часі щодо пом'якшення або усунення юридичної відповідальності особи.

Застосовують ті норми процесуального права, що діють на момент розгляду справи судом чи вирішення ним окремого питання. Водночас це правило не можна застосовувати всупереч принципу юридичної визначеності, що передбачає прогнозованість закону.

- Не застосовуйте закон відповідно до його букви, якщо це призведе до порушення легітимних цілей закону. З'ясовуйте цілі (мету) закону з преамбули закону, пояснювальної записки до відповідного законопроекту, стенограми засідання парламенту, із тенденцій розвитку законодавства, аналізу проблеми, на вирішення якої спрямовано акт, тощо.
- Давайте тлумачення закону з урахуванням принципів і норм Конституції, а також міжнародних інструментів.
- При тлумаченні закону, де потрібно, з'ясовуйте значення окремих термінів чи висловів, звертаючись до широкого кола джерел. Дослідження історії того чи іншого законодавчого положення часто може допомогти для правильного його розуміння.

Г. Особливості дослідження та застосування підзаконних актів

Крім законів, міжнародних інструментів, чимало сфер діяльності регулюються підзаконними актами – актами Президента, Кабінету Міністрів, міністерств, інших державних органів, органів місцевого самоврядування тощо. Методи з'ясування змісту цих актів не відрізняються від тих, що ми використовуємо для тлумачення законів.

Але є одна суттєва відмінність. При виявленні підзаконного акта, який регулює відповідну сферу правовідносин, ми перевіряємо:

- 1) чи дотримав орган своєї компетенції – чи уповноважений він Конституцією або законом видавати акт з цього питання;
- 2) чи відповідає акт принципам права і актам з вищою силою;
- 3) чи не звужують положення акта обсяг існуючих прав і свобод особи.

У разі невідповідності підзаконного правового акта Конституції, закону, міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою, або іншому правовому акту вищої юридичної сили суд застосовує правовий акт, який має вищу юридичну силу. Тобто при застосуванні правових актів суд повинен враховувати їх місце в ієрархії національного законодавства – юридичну силу.

Як приклад зразкової практики можна навести витяг із постанови адміністративного суду, який відхилив доводи позивача – виконавчого комітету міської ради – про недотримання відповідачем – організатором мирного зібрання – місцевих правил організації мирних заходів:

ПРИКЛАД

Рішенням виконавчого комітету Сімферопольської міської ради № 2 від 09.01.2008 року «Про порядок організації і проведення масових заходів в місті Сімферополі» затверджені Положення і Порядок організації і проведення масових заходів в місті Сімферополі, та затверджено Перелік місць, які пропонуються для проведення масових заходів в місті Сімферополі.

Зазначені Положення і Перелік встановлюють порядок організації та проведення недержавних масових заходів в місті Сімферополі шляхом визначення порядку, форми і строку звернення організаторів таких заходів, порядку повернення заяв (повідомлень) без розгляду, підстав для відмови у погодженні тощо, а також рекомендовані місця проведення заходів.

Аналіз рішення виконавчого комітету Сімферопольської міської ради №2 від 09.01.2008р. «Про порядок організації і проведення масових заходів в місті Сімферополі» свідчить про звуження ним конституційних прав громадян на мирні зібрання шляхом встановлення штучних умов, необхідних для реалізації громадянами такого права в м. Сімферополі, та заборони проведення таких зборів у різних частинах міста. У зв'язку з цим при вирішенні справи, керуючись принципом законності, суд не застосовує зазначені нормативно-правові акти виконавчого комітету Сімферопольської міської ради, а застосовує правові акти, які мають вищу юридичну силу (КАС України, Конституцію України та Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод).

ПОРАДИ

- Не застосовуйте підзаконний акт, який не відповідає Конституції, закону або чинним в Україні актам міжнародного права, або прийнятий органом з порушенням компетенції чи процедури.

- Перевірте, чи не обмежують положення підзаконного акта зміст і обсяг прав та свобод, що гарантовані Конституцією, міжнародними документами і законами.

4.1.2. Судова практика

Під судовою практикою ми розуміємо певні правові позиції, висновки, принципи, якими керуються судові органи, та які знайшли своє відображення у їхніх рішеннях. До судових органів слід відносити як національні суди – Конституційний Суд, суди загальної юрисдикції, так і міжнародні судові установи, юрисдикція яких визнана Україною (передусім Європейський суд з прав людини), а також суди інших країн та міжнародних організацій, членом яких Україна не є.

Обов'язковою для застосування в Україні є практика Європейського суду з прав людини, яка статтею 17 Закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» визнана джерелом права.

Як приклад застосування рішення Європейського суду з прав людини наведемо витяг з постанови адміністративного суду в справі щодо оскарження невиконання державної допомоги по догляду за дитиною:

ПРИКЛАД

Суд звертає увагу сторін на те, що реалізація особою права, що пов'язане з отриманням бюджетних коштів, яке базується на спеціальних та чинних на час виникнення спірних правовідносин нормативно-правових актах національного законодавства, не може бути поставлена у залежність від бюджетних асигнувань, тобто посилання органами державної влади на відсутність коштів як на причину невиконання своїх зобов'язань суд не бере до уваги. Так, наприклад, у справі «Кечко проти України» Європейський суд з прав людини констатував, що не приймає аргумент Уряду щодо бюджетних асигнувань, оскільки органи державної влади не можуть посилатись на відсутність коштів як на причину невиконання своїх зобов'язань.

Обов'язковими є також рішення Конституційного Суду (стаття 69 Закону «Про Конституційний Суд України»). Ось приклад застосування судом Конституції з урахуванням тлумачення Конституційного Суду. Позивач звернувся до адміністративного

суду з позовом до Міністерства юстиції про визнання протиправним пункту Правил ведення нотаріального діловодства, яким передбачено, що нотаріальне діловодство ведеться українською мовою. На думку позивача, цей пункт обмежив його гарантоване статтею 10 Конституції право вільно використовувати російську мову при здійсненні нотаріальної діяльності. Адміністративний суд відмовив у задоволенні позову, виходячи, зокрема, з таких мотивів (підкреслення авт.):

ПРИКЛАД

Частиною першою статті 10 Конституції України визначено, що державною мовою в Україні є українська мова.

Конституційний Суд України надав цьому положенню Основного Закону офіційне тлумачення Рішенням від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99. Як зазначено в пункті 3 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України, «під державною (офіційною) мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування у публічних сферах суспільного життя. Конституцією України статус державної мови надано українській мові (частина перша статті 10). Це повністю відповідає державотворчій ролі української нації, що зазначено у преамбулі Конституції України, нації, яка історично проживає на території України, складає абсолютну більшість її населення і дала офіційну назву державі. Публічними сферами, в яких застосовується державна мова, охоплюються насамперед сфери здійснення повноважень органами законодавчої, виконавчої та судової влади, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування (мова роботи, актів, діловодства і документації, мова взаємовідносин цих органів тощо). До сфер застосування державної мови можуть бути віднесені також інші сфери, які відповідно до частини п'ятої статті 10 та пункту 4 частини першої статті 92 Конституції України визначаються законами... Таким чином, положення Конституції України зобов'язують застосовувати державну – українську мову як мову офіційного спілкування посадових і службових осіб при виконанні ними службових обов'язків, в роботі і в діловодстві тощо органів державної влади, представницького та інших органів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, а також у навчальному процесі в державних і комунальних навчальних закладах України».

Положення частини першої статті 10 Конституції України, за яким «державною мовою в Україні є українська мова», треба розуміти так, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України *при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування* (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом (частина п'ята статті 10 Конституції України) (пункт 3 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99).

Колегія суддів вважає за необхідне зазначити, що нотаріуси України, як посадові особи, на яких покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення з метою надання їм юридичної вірогідності, при здійсненні такої діяльності виконують відповідні функції держави, а тому норма частини першої статті 10 Конституції України прямо поширює на них свою дію.

Положення всіх процесуальних кодексів передбачають обов'язковість і постанов Верховного Суду, прийнятих у разі неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах. Вони є обов'язковими для всіх органів, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить зазначені норми права, у тому числі судів. Суди зобов'язані привести свою судову практику у відповідність із постановами Верховного Суду.

При вирішенні судових справ корисно звертатися до практики не лише цих судів, а й інших судів загальної юрисдикції. Багато суддів в Україні досі остерігаються посилатися у мотивуванні своїх рішень на судову практику, помилково вважаючи, що це можливо лише у країнах загального (прецедентного) права. Але насправді це не так. У країнах континентального права посилання на рішення судів, особливо вищого рівня, для вмотивування позиції суду є нормальною і звичною практикою. Саме це є проявом авторитетності судів вищої інстанції.

Випадки посилання на судову практику трапляються й у нас, але поки що вони є поодинокими. Наведемо позитивний приклад (текстове виділення авт.):

 ПРИКЛАД

... рішення керівника органу або вищого органу державної виконавчої служби, прийняте за результатами розгляду скарги учасника виконавчого провадження, не є тим рішенням суб'єкта владних повноважень, яке відповідно до статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України можна оскаржити до адміністративного суду, тому позовні вимоги про визнання такого рішення протиправним і його скасування не належить розглядати за правилами адміністративного судочинства. Такий висновок обумовлений тим, що будь-яке рішення, яке б не постановив суд (позитивне чи негативне), не призведе до захисту прав позивача, адже воно стосується оцінок, зроблених керівником органу або вищим органом, але не є процесуальним документом виконавчого провадження.

Виняток з цього правила становлять випадки, коли вищий орган або керівник органу державної виконавчої служби при здійсненні контролю за діями державного виконавця прийме таку постанову, яка утворюватиме самостійні підстави, з якими пов'язуватиметься порушення прав учасника виконавчого провадження.

Правова позиція з цього приводу є усталеною у судовій практиці, зокрема, у сфері податкових відносин щодо розгляду в адміністративних судах рішень податкових органів вищого рівня, прийнятих за результатами розгляду скарг платників податків у порядку адміністративного оскарження.

Щоправда, на наш погляд, у цьому прикладі бракує посилання на приклади конкретних судових рішень, які свідчать про усталену в судовій практиці позицію.

Більше того, у практиці українських судів хоч і рідко, але можна зустріти й цілком доречні посилання на рішення іноземних судів. Так, в одній з постанов адміністративного суду використано позицію Суду справедливості ЄС²⁵ (<http://curia.europa.eu>):

---

²⁵ Не плутати з Європейським судом з прав людини. Суд справедливості ЄС є органом Європейського Союзу. Оскільки Україна не є членом цього утворення, рішення цього Суду не мають жодної юридичної сили щодо України.

ПРИКЛАД

Спірні правовідносини засновані на принципі юридичної визначеності. Зазначений принцип не дозволяє державі посылатися на недосконалість певного нормативного акта, який визначає механізм реалізації прав та свобод громадян, закріплених у конституційних та інших актах. Як свідчить позиція Суду ЄС у справі *Yvonne van Duyn v. Home Office (Case 41/74 van Duyn v. Home Office)*, принцип юридичної визначеності означає, що зацікавлені особи повинні мати змогу покладатися на зобов'язання, взяті державою, навіть якщо такі зобов'язання містяться у законодавчому акті, який загалом не має автоматичної прямої дії.

Як бачимо, доречне використання судової практики посилює переконливість мотивації, підвищує авторитетність судових рішень, надає судовій практиці характеру цілісної системи.

ПОРАДИ

- Не бійтеся використовувати у своїх рішеннях правові висновки, зроблені в інших судових рішеннях. Де це доцільно, їх слід процитувати, пославшись на відповідне рішення суду вищого або того самого рівня.
- Звертайтеся до прогресивної практики судів інших країн чи міжнародних організацій. Посилання на них у Вашому рішенні не буде помилкою, а навпаки, підкреслюватиме Вашу компетентність та обізнаність з проблематики справи.

4.2. Побудова аргументів та мотивування позиції суду

Ми аргументуємо свої рішення чи дії у повсякденному житті, у спілкуванні з членами сім'ї, друзями співробітниками. Інструменти, які ми використовуємо для таких аргументів, як правило, мають емоційну природу і є реакцією на

вчинки інших людей. Незважаючи на важливість наслідків таких аргументів для нас чи наших близьких, ці аргументи залишаються неформальними.

Суддя, як і будь-який правник, повинен оволодіти мистецтвом побудови формальних аргументів, оскільки аргумент – це основа мотивувальної частини судового рішення.

Для судді аргумент – це послідовність тверджень, підкріплених принципами права, нормами права, доказами, та викладених у такому порядку, щоб підтвердити або спростувати певну позицію.

Побудова аргументів для судового рішення є тривалим процесом і потребує ґрунтовної підготовчої роботи. Водночас цей процес є творчим і, безумовно, принесе насолоду у випадку побудови послідовної, всебічно гармонійної, змістовно завершеної конструкції аргументу.

Будь-який аналіз та пошук аргументу розпочинається із правильного формулювання ПРОБЛЕМИ, яку необхідно проаналізувати та вирішити шляхом побудови аргументів.

Кожна із проблем має значущі характеристики, які суд формулюватиме як ТЕЗИ та досліджуватиме задля обґрунтування чи спростовування.

Для дослідження ТЕЗИ суддя повинен:

- Визначити перелік ФАКТІВ або ОБСТАВИН у справі, а також обставин, які потребують з'ясування.
- Визначити НОРМУ чи ПРИНЦИП та процитувати їх.
- ВИТЛУМАЧИТИ процитовану норму чи принцип.
- ОЦІНИТИ, яким чином норма чи принцип стосуються фактів або з'ясованих обставин у конкретній справі.
- Зробити ВИСНОВОК щодо тези, обґрунтовуючи або спростовуючи її на підставі оцінки фактів та з'ясованих обставин.

Прикладом побудови аргументів за таким підходом є рішення Європейського суду з прав людини.

У таблиці наведений витяг із рішення Європейського Суду з прав людини, що стосується свободи мирних зібрань у справі «Кузнєцов проти Росії» (*Sergey Kuznetsov v. Russia*, № 10877/04) та структура цього витягу під кутом зору побудови аргументів.

ПРАВО

I. ЗАЯВЛЕНІ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 10 ТА 11 КОНВЕНЦІЇ

22. На підставі статей 10 і 11 Конвенції Заявник подав скаргу на те, що до нього були застосовані адміністративні санкції за проведення законної акції пікетування і розповсюдження статей про голову Свердловського обласного суду.

23. Суд повторює, що захист особистої думки, відповідно до Статті 10, є однією з цілей свободи мирних зібрань, як зазначено у Статті 11. Таким чином, предмет свободи вираження поглядів не може бути відокремленим від свободи зібрань і немає необхідності розглядати кожне положення окремо. За обставин цієї справи Суд вважає, що стаття 11 має пріоритет у застосуванні як *lex specialis* для зібрань і буде розглядати справу, ґрунтуючись головним чином на ній, водночас тлумачи її у світлі Статті 10 [...].

24. Відповідні положення Конвенції є такими:

«СТАТТЯ 10

Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. ...

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду».

ПРОБЛЕМА
(заявлене
порушення)

НОРМА ПРАВА

«СТАТТЯ 11

Свобода зібрань та об'єднання

1. Кожен має право на свободу мирних зібрань...
2. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави».

В. Конкретні обставини справи*1. Подання сторін*

30. Заявник доповів, що повідомлення про проведення акції пікетування було належним чином розглянуте Адміністрацією міста, яка підтвердила отримання повідомлення і дала місцевій міліції вказівки щодо підтримки громадського порядку під час акції. Відповідальність за належну організацію зібрання відповідно до Указу Верховної Ради СРСР від 1988 року, лежить на органах влади, які можуть попросити учасників припинити акцію у разі порушення громадського порядку. Однак у цьому випадку повідомлень про такі порушення не надходило.

31. Заявник відстоював позицію, що не було жодних доказів, які б підтверджували звинувачення у створенні перешкод проходу до Обласного суду. Заяви судових приставів не заслуговують на довіру, оскільки вони були співробітниками Обласного суду і, відповідно, зацікавленою стороною, а також зважаючи на те, що було абсолютно неправдоподібно, що в суді вони згадали події, які відбулися за два місяці до цього. У службовій записці судового пристава пана М., початкова версія якої була написана в день проведення акції пікетування, немає згадок про перешкоди доступу до приміщення суду. У службовій записці іншого пристава пана В., яку суд не розглядав, зазначено, що учасники акції пікетування не перешкоджали доступу до приміщення суду. Свідки з боку Заявника, а також продемонстровані фотографії підтверджують, що Заявник не порушував громадський порядок, однак суд не взяв це до уваги. Заявник зазначив, що протокол про адміністративне правопорушення був складений через двадцять три дні після проведення акції

НОРМА ПРАВА

**З'ясування
обставин
справи
(позиція
заявника)**

**З'ясування
обставин
справи
(позиція
заявника)**

пікетування за відсутності будь-яких скарг з боку відвідувачів або суддів на створення перешкод у доступі до приміщення суду. Адміністративне переслідування стало результатом тиску з боку першого заступника голови Свердловського обласного суду.

[...]

33. Заявник повідомив, що мировий суддя і районний суд, які знаходяться в ієрархічному підпорядкуванні Обласного суду і його голови, визнали його винним. Він заявив, що відповідно до статей 10 і 11 Конвенції були порушені його права.

34. Уряд заявив, що втручання у пікет, організований Заявником, не було, а спір щодо труднощів доступу до приміщення суду був швидко вирішений. Однак це не унеможливило застосування заходів адміністративного примусу до Заявника. Заявник був притягнутий до відповідальності за перешкоджання громадянам у доступі до приміщення Обласного суду, несвоєчасне подання повідомлення про проведення акції пікетування та розповсюдження листівок та іншого друкованого матеріалу, що не відповідав заявленій меті акції. Враховуючи незначний розмір штрафу, Уряд вважає, що втручання було виправданим і пропорційним.

2. Оцінка суду

(а) Чи було втручання

35. Суд повторює, що право на свободу зібрань охоплює як зібрання приватного характеру, так і зібрання в громадських місцях, а також мітинги і публічну ходу; це право може бути здійснено як окремими особами, так і організаторами зібрань ([...]). Термін «обмеження» в пункті 2 Статті 11 слід тлумачити як заходи, застосовані до або під час проведення публічних зібрань, а також після, наприклад, штрафні санкції [...].

36. У цій справі Заявник організував акцію пікетування перед будівлею Обласного суду. Деяко пізніше його за правопорушення притягнули до адміністративної відповідальності і як покарання застосували санкцію у формі штрафу за порушення процедури організації та проведення громадських зібрань. Суд вважає, що адміністративне переслідування набуло форми порушення права Заявника на свободу зібрань, розтлумачене у світлі його права на свободу вираження поглядів. Отже, завданням Суду є визначити, чи було втручання виправданим.

(б) Чи було втручання виправданим

З'ясування обставин справи (позиція заявника)
З'ясування обставин справи (позиція уряду)

ТЕЗА
Тлумачення норм

Оцінка обставин під кутом зору витлумаченої норми
Висновок суду щодо тези на підставі оцінки обставин та норм

ТЕЗА

37. Суд повторює, що втручання буде порушенням Статті 11, якщо тільки воно не «передбачене законом», не переслідує одну або більше «юридично обґрунтованих цілей» відповідно до пункту 2 і не є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цих цілей.

38. Адміністративна відповідальність за недотримання встановленої процедури організації або проведення публічних зібрань встановлена Статтею 20.2 § 1 і 2 Кодексу РФ про адміністративні правопорушення, що стало юридичною підставою для притягнення Заявника до відповідальності у цій справі. Суд погоджується з тим, що втручання було «передбачене законом» і що воно переслідувало «юридично обґрунтовані цілі» відповідно до пункту 2 статей 10 і 11 про запобігання заворушенням та захист прав інших осіб.

Залишається з'ясувати, чи було воно «необхідним у демократичному суспільстві».

39. Стосовно ступеня необхідності Суд повторює, що право на мирні зібрання, викладене в Статті 11, є фундаментальним правом у демократичному суспільстві і, подібно до права на свободу вираження поглядів, є однією з основ такого суспільства. На підставі викладеного у пункті 2 Статті 11 єдиною необхідністю, здатною виправдати втручання в права, гарантовані цією Статтею, є та, яка походить з «демократичного суспільства» [...]. Отже, держави повинні не тільки забезпечити право на мирні зібрання, а й утримуватися від застосування необґрунтованих обмежень до цього права. У зв'язку з природним характером свободи зібрань та її тісним зв'язком з демократією необхідні переконливі й незаперечні причини для виправдання втручання в це право [...].

40. Досліджуючи необхідність втручання, стосовно якого була подана скарга, Суд має встановити, чи скористалася держава-відповідач своїм розсудом розумно, обачно і з добрими намірами. Суд також повинен розглянути оскаржене втручання у світлі всієї справи і визначити, чи було воно «пропорційним до законної мети, яку воно переслідувало», і чи були «обґрунтованими та достатніми» причини, які національні органи влади наводять для його виправдання. Діючи у такий спосіб, Суд повинен пересвідчитися, чи норми, які були застосовані національними органами влади, відповідали принципам, викладеним у статтях 10 і 11, і, більше того, чи вони базували свої рішення на прийнятній оцінці відповідних фактів [...].

**Тлумачення
норми**

Оцінка обставин під кутом зору норми

Висновок суду щодо тези на підставі оцінки обставин та норм

ТЕЗА

**Тлумачення
норми**

Оцінка обставин під кутом зору витлумаченої норми

41. Розглядаючи факти цієї справи, Суд зазначає, що проти Заявника було висунуто три звинувачення. По-перше, суди виявили, що він із запізненням надіслав повідомлення про проведення акції пікетування, по-друге, що своїми діями він створив незручності у доступі громадян до приміщення суду, і по-третє, що зміст друкованих матеріалів, які він розповсюджував, не відповідав заявленим цілям акції пікетування.

42. Стосовно першого пункту Суд повторює, що процедура повідомлення та легалізації як передумова проведення публічних зібрань сама по собі не порушує сутність права до того часу, поки метою такої процедури є дати можливість органам влади вжити обґрунтованих і достатніх заходів, щоб гарантувати мирне проведення будь-якого зібрання, мітингу або будь-якої іншої акції політичного, культурного або іншого характеру [...].

43. Є беззаперечним той факт, що у цій справі Заявник надіслав повідомлення про проведення пікетування за вісім днів до його проведення, у той час як відповідно до норм, які застосовувалися, повідомлення повинно бути надіслане за десять днів до проведення акції. Проте видається, що різниця у два дні жодним чином не могла перешкодити владі належним чином підготуватися до акції пікетування. Радше видається, що, беручи до уваги незначні масштаби запланованої події, Адміністрація міста не розглядала зазначену затримку як значущу і важливу. Адміністрація не тільки швидко підтвердила отримання повідомлення про намір провести акцію пікетування, а й за п'ять днів до її проведення віддала міліції розпорядження охороняти громадський порядок. В офіційних документах затримку не ставили за провину Заявнику, і це не вплинуло на законність акції пікетування. Це порушення було вперше згадане в протоколі про адміністративне правопорушення, який був складений через шість тижнів після проведення зібрання.

За таких обставин Суд вважає, що одне лише формальне порушення терміну подання повідомлення не було ні обґрунтованою, ні достатньою причиною, щоб накласти на Заявника адміністративну відповідальність. У зв'язку з цим Суд наголошує, що свобода брати участь у мирному зібранні має таке велике значення, що до особи не можуть бути застосовані санкції, навіть як незначні дисциплінарні стягнення, за участь у не забороненій демонстрації, якщо тільки ця особа не скоїть вчинку, що заслуговує на покарання [...].

Оцінка обставин під кутом зору витлумаченої норми

Оцінка обставин під кутом зору витлумаченої норми

Оцінка обставин під кутом зору витлумаченої норми

Висновок суду щодо тези на підставі оцінки обставин та норм

44. Стосовно заявленого перешкодження доступу до приміщення суду Суд зазначає, що акція пікетування, в якій брали участь кілька людей, почалася приблизно о 9-й годині ранку вгорі сходів, що ведуть до входу в Свердловський обласний суд. Незабаром судові пристави і співробітники міліції звернулися до учасників з проханням спуститися донизу. Учасники пікету підкорилися проханням і продовжили акцію перед сходами. Свідки, які прибули приблизно о 9.30, побачили Заявника і його колег, які стояли на майданчику. Суд вважає, що наступні деталі є дуже важливими для оцінки цієї ситуації. По-перше, немає сумнівів у тому, що на заявлене перешкодження у доступі до приміщення суду, спричинене учасниками акції пікетування, не надходило скарг ні від окремих відвідувачів, ані від суддів або співробітників суду. По-друге, навіть якщо припустити, що присутність кількох людей на горі сходів створила незручності у доступі до приміщення Суду, можна вірити тому, що Заявник підкорився проханням судових приставів і співробітників міліції і без подальших суперечок спустився вниз на майданчик. По-третє, необхідно зазначити, що заявлене перешкодження у доступі було дуже незначним за часом. Нарешті, Суд повторює, що будь-яка демонстрація в публічному місці неминуче порушує звичний плин життя, включаючи порушення громадського руху, і органам місцевої влади важливо продемонструвати певну терпимість до мирних зібрань, оскільки свобода зібрань, гарантована Статтею 11 Конвенції, не повинна втрачати своєї суті [...]. Отже, Суд не переконаний, що заявлене перешкодження у доступі до приміщення Суду є обґрунтованою і достатньою причиною для втручання особливо за обставин, коли Заявник продемонстрував гнучкість і готовність співпрацювати з владою.

[...]

47. Зрештою, Суд зазначає, що метою пікетування було привернути увагу громадськості до заявленого неналежного функціонування судової системи в Свердловському обласному суді. Така вагома підстава, безперечно, стала частиною політичної дискусії з огляду на суспільну значущість. У зв'язку з цим Суд повторює, що завжди вимагав серйозних підстав для виправдання обмежень політичних виступів чи важливих питань суспільного значення, як, наприклад, корупція у судовій владі, оскільки суттєві обмеження, застосовані в індивідуальних випадках, неминуче вплинуть на повагу до свободи вираження особистої думки у відповідній державі [...]. У цій справі жодна з таких підстав не була запропонована ані національними судами, ані Урядом.

ТЕЗА

Оцінка обставин справи

Тлумачення норми

Висновок суду щодо тези на підставі оцінки обставин та норм

Оцінка обставин під кутом зору витлумаченої норми

48. З огляду на зазначене Суд вважає, що органи влади Російської Федерації не надали «обґрунтованих і достатніх» підстав, які могли б виправдати втручання в права Заявника на свободу зібрань і вираження поглядів. Незначний розмір штрафу не зменшує значущість того факту, що це втручання не було «необхідним у демократичному суспільстві».

49. Таким чином, мало місце порушення Статті 11 Конвенції, розглянутої у світлі Статті 10.

**Висновок суду
щодо тези на
підставі оцінки
обставин та
норм**

**ВИСНОВОК
СУДУ ЩОДО
ПРОБЛЕМИ**

Таке рішення має необхідні тлумачення та оцінку норм і обставин справи. Таким чином, рішення побудоване на чітких аргументах внаслідок обґрунтування усіх тез, сформульованих Судом.

Спробуймо оцінити за цією самою моделлю рішення одного з апеляційних адміністративних судів, що також стосується свободи мирних зібрань.

ПРИКЛАД

Колегія суддів Апеляційного адміністративного суду ...

розглянувши у відкритому судовому засіданні в місті Н. апеляційну скаргу Громадської організації на постанову Н-ського окружного адміністративного суду у справі № за позовом Виконавчого комітету Н-ської міської ради до Громадської організації, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні позивача – Н-ське міське управління Головного управління Міністерства внутрішніх справ України у Н-ській області, про встановлення обмеження реалізації права на проведення масового заходу, –

ВСТАНОВИЛА:

11.10.2010 року Виконавчий комітет Н-ської міської ради звернувся до суду з позовом, яким, з врахуванням уточнення позовних вимог, просив заборонити Громадській організації проводити масовий захід – пікетування Прокуратури Н-ської області щовітворка відповідно до поданої заявки на проведення масового заходу (вх. № 000), починаючи з 19.10.2010 року.

ФАКТИ

Постановою Н-ського окружного адміністративного суду позов задоволено: заборонено Громадській організації, починаючи з 19 жовтня 2010 року, проводити щовівторка пікетування Прокуратури Н-ської області під гаслом «Геть корупцію з прокуратури!» згідно заявки №, зареєстрованої у Н-ській міській раді за вхідним №.000

Приймаючи постанову, суд виходив з того, що проведення відповідачем зазначеного масового заходу порушує права і свободи інших громадян щодо вільного пересування, доступу в адмінбудівлю прокуратури працівників та відвідувачів, а також руху транспортних засобів в центральній частині міста. Свої висновки суд мотивував тим, що співробітниками Н-ського міського управління ГУМВС України у Н-ській області, які забезпечували охорону громадського порядку під час проведення пікетування, встановлено систематичне порушення вимог ряду вимог «Порядку організації і проведення у м. Н-ську зборів, мітингів, пікетувань, вуличних походів і демонстрацій», затвердженого рішенням Виконавчого комітету Н-ської міської ради від 2004 року № 000, зокрема, учасники пікетування ходили по трав'яному газону біля будівлі прокуратури; розташовувались з плакатами на тротуарі біля центрального входу в будівлю (ближче, ніж за 7 метрів), перешкоджаючи проходу інших осіб по тротуару та вільному входу в приміщення прокуратури. Після проведення пікетування 28.09.2010 року на адресу Р-ського РВ Н-ського міського управління ГУМВС України у Н-ській області надійшли скарги з приводу перешкоджання учасниками пікетування руху транспортних засобів. Дані факти Н-ське міське управління ГУМВС України у Львівській області довело до відома міської ради листом від 30.09.2010 року № 16/8846 і вони підтверджують показами свідків ОСОБА_2 та ОСОБА_3, допитаних в судовому засіданні. Також факт перекриття учасниками пікетування проїжджої частини на проспекті, яке проводилось 12.10.2010 року підтверджується рапортами співробітників міліції та скаргами ОСОБА_4 і ОСОБА_5

Постанову в апеляційному порядку оскаржив відповідач ОСОБА_1 Громадська організація, просить її скасувати та закрити провадження у справі. Вважає, що суд першої інстанції неправильно дослідив докази, встановив обставини справи та застосував норми матеріального і процесуального права.

ФАКТИ

Обставини справи, які необхідно з'ясувати

Обставини справи, які необхідно перевірити

Обставини справи, які необхідно перевірити

Обставини справи, які необхідно перевірити

ПРОБЛЕМА

ТЕЗА

На обґрунтування вимог апеляційної скарги зазначає наступне. Обмеження права громадян на проведення мирних зібрань є винятковим заходом і застосовується лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Суд мав право задовольнити позов, якщо є докази того, що проведення масового заходу може створити в майбутньому (а не створювало в минулому, якщо б таке було) реальну небезпеку заворушень чи злочинів, загроза здоров'ю населення або правам і свободам інших людей, однак не вказав в чому полягала така небезпека у випадку проведення відповідачем пікетувань прокуратури. Неможливість позивача забезпечити охорону громадського порядку під час проведення масових заходів не може бути підставою їх заборони. Працівники Н-ського міського управління ГУМВС України у Н-ській області, здійснюючи охорону громадського порядку під час проведення ГО пікетування Прокуратури Н-ської області, не вживали заходів щодо припинення правопорушень, якщо такі мали місце, і притягнення винних осіб до юридичної відповідальності не складала з цього приводу жодних процесуальних документів, які могли б підтвердити факти таких порушень. Виконавчий комітет Н-ської міської ради не звертався до ГО із зауваження щодо проведення останньою пікетування Прокуратури Н-ської області. Суд першої інстанції прийняв постанову лише на підставі доказів, поданих позивачем, а відповідач не мав можливості подати своїх доказів, оскільки був несвоєчасно повідомлений про час розгляду справи, а також суд не надав можливості відповідачу строк для підготовки до справи в зв'язку із зміною позовних вимог, а сама зміна позовних вимог відбулась з порушенням норм процесуального законодавства. Суд неправомірно повернувся з нарадчої кімнати та поновив розгляд справи, надавши позивачу час для уточнення позовних вимог, оскільки КАС України не передбачено з'ясування обставин справи уточнення позовних вимог. Позивач пропустив строк звернення до суду із даним позовом і не вказав поважних причин пропуску такого строку, тому позовну заяву суд повинен був залишити без розгляду, що обґрунтовано було зроблено іншим суддею цього ж суду, коли Виконавчий комітет Н-ської міської ради в такою позовною заявою вперше. Також суд порушив принцип верховенства права, оскільки заборона відповідачу проводити вказані вище пікетування позбавляє людей права захищати свої права шляхом проведення відповідних заходів.

З'ясування обставин справи (позиція відповідача)

З'ясування обставин справи (позиція відповідача)

З'ясування обставин справи (позиція відповідача)

З'ясування обставин справи (позиція відповідача)

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення представників відповідача, обговоривши доводи апеляційної скарги та доповідень до неї, перевіrivши матеріали справи, колегія суддів приходить до висновку, що в задоволенні апеляційної скарги слід відмовити, з наступних підстав.

Відповідно до ст. 39 Конституції України громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки і громадського порядку – з метою запобігання правопорушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Відповідно до ч. ч. 1, 5 ст. 182 Кодексу адміністративного судочинства України органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування негайно після одержання повідомлення про проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій тощо мають право звернутися до окружного адміністративного суду за своїм місцезнаходженням із позовною заявою про заборону таких заходів чи про інше обмеження права на мирні зібрання (щодо місця чи часу їх проведення тощо).

Суд задовольняє вимоги позивача в інтересах національної безпеки та громадського порядку в разі, якщо визнає, що проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій чи інших зібрань може створити реальну небезпеку заворушень чи злочинів, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей. У постанові суду зазначається спосіб обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання

Згідно з даними нормами право громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації може бути обмежене судом, зокрема для забезпечення громадського порядку з метою захисту прав і свобод інших людей. Тобто наявність обставин, які становлять небезпеку для прав і свобод інших людей є достатньою підставою для обмеження права громадян на мирні зібрання.

ВИСНОВОК СУДУ ЩОДО ПРОБЛЕМИ

НОРМА ПРАВА

НОРМА ПРАВА

НОРМА ПРАВА

НОРМА ПРАВА

ТЕЗА

Суд першої інстанції дійшов правильного висновку про те, що під час проведення ГО пікетування Прокуратури Н-ської області мало місце порушення прав та свобод інших людей. Зокрема, всупереч поданій заявці на проведення пікетування від 17.08.2010 року № 000, в якій відповідач вказував, що блокування транспортних засобів не планується, під час проведення такого пікетування 28.09.2010 року та 12.10.2010 року учасники пікетування перекривали проїжджу частину Проспекту, ускладнивши рух транспортних засобів, порушивши права інших людей – водіїв транспортних засобів. Крім того, порушуючи п. 14 «Порядку організації і проведення у м. Н-ську зборів, мітингів, пікетувань, вуличних походів і демонстрацій», затвердженого рішенням Виконавчого комітету Н-ської міської ради від 2004 року № 000, учасники пікетування розташовувались з плакатами на тротуарі біля центрального входу в будівлю прокуратури (ближче, ніж за 7 метрів), перешкоджаючи проході інших осіб по тротуару та вільному входу в приміщення прокуратури працівників та відвідувачів.

Вказані обставини підтверджуються листом Н-ського міського управління ГУМВС України у Н-ській області від 30.09.2010 року № 16/8846, поданим на адресу Н-ського міського голови, про виявлені порушення; рапортами співробітників міліції, які забезпечували охорону громадського порядку під час проведення пікетування 12.10.2010 року; заявами громадян ОСОБА_4, та ОСОБА_5 щодо перекриття руху транспортних засобів на проспекті Шевченка 12.10.2010 року, поданими на адресу Р-ського РВ Львівського міського управління ГУМВС України у Н-ській області та поясненнями ОСОБА_7 і ОСОБА_8 з цього приводу; показаннями ОСОБА_2 та ОСОБА_3, допитаних в судовому засіданні.

Щодо доводів апелянта про те, що суд мав право задовольнити позов, якщо є докази того, що проведення масового заходу може створити в майбутньому (а не створювало в минулому, якщо б таке було) реальну небезпеку заворушень чи злочинів, загроза здоров'ю населення або правам і свободам інших людей, колегія суддів вважає, що, приймаючи оскаржувану постанову, суд виходив з необхідності попередити порушення прав та свобод інших осіб саме в майбутньому, оскільки, як зазначено вище, під час проведення попередніх пікетувань такі порушення мали місце.

Висновок щодо тези

Оцінка обставин на підставі норми, яка не була процитована чи витлумачена

Оцінка обставин, які потребували з'ясування

ТЕЗА

**Висновок
щодо тези**

Також апелянт вказує, що суд першої інстанції прийняв постанову лише на підставі доказів, поданих позивачем, а відповідач не мав можливості подати своїх доказів, оскільки був несвоєчасно повідомлений про час розгляду справи.

З цього приводу колегія суддів зазначає, що під час апеляційного розгляду справи, відповідач отримав копії матеріалів справи та копію інформації з носія, на який здійснювався технічний запис судового засідання, про що свідчать наявні у справі зави та розписки представника ГО, для чого суд за клопотанням відповідача відкладав розгляд справи. Після ознайомлення з матеріалами справи апелянт подав заяву про доповнення до апеляційної скарги, в якій навів доводи на обґрунтування своїх вимог і дані доводи були досліджені судом апеляційної інстанції.

Безпідставними є доводи апелянта про порушення судом першої інстанції вимог ст. ст. 137, 153 КАС України, а саме, що позивач має право змінити позовні вимоги лише до початку судового розгляду справи по суті, подавши письмову заяву, яка повинна відповідати вимогам, що встановлені до позовної заяви, а також суд неправомірно повернувся з нарадчої кімнати та поновив розгляд справи, надавши позивачу час для уточнення позовних вимог, оскільки КАС України не передбачено з'ясування обставин справи уточнення позовних вимог.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 153 КАС України якщо під час ухвалення рішення виявиться потреба з'ясувати будь-яку обставину через повторний допит свідків або через іншу процесуальну дію, суд постановляє ухвалу про поновлення судового розгляду. Оскільки позивач не вказав в позовній заяві з якого часу слід заборонити ГО проводити пікетування Прокуратури Н-ської області, а дана обставина має значення для вирішення справи, суд правомірно поновив судовий розгляд справи для з'ясування даної обставини.

Згідно з ч. 1 ст. 137 КАС України позивач може протягом всього часу судового розгляду збільшити або зменшити розмір позовних вимог, а обмеження строку зміни позовних вимог (до початку судового розгляду справи по суті) стосується випадків, коли позивач змінює підставу або предмет адміністративного позову, а в даному випадку Виконавчий комітет Н-ської міської ради лише уточнив дату, з якої слід заборонити ГО проводити пікетування Прокуратури Н-ської області, не змінюючи при цьому підставу та предмет позову.

ТЕЗА

Оцінка обставин на підставі фактів

Висновок щодо тези ТЕЗА

НОРМА ПРАВА

Висновок щодо тези

НОРМА ПРАВА

Висновок щодо тези на підставі норми

Крім того, ст. 182 КАС України для даної категорії справ встановлено скорочений строк її розгляду – протягом трьох днів, тому суд першої інстанції підставно не відкладав розгляд справи на тривалий час.

Також колегія суддів вважає, що суд першої інстанції підставно поновив Виконавчому комітету Н-ської міської ради строк звернення до суду.

Так, згідно з ст. 182 КАС України органи місцевого самоврядування після одержання повідомлення про проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій тощо повинні подати позовну заяву про заборону таких заходів негайно. Однак поняття «негайно» не встановлює конкретного строку звернення до суду, а в даному випадку це слід розуміти як мінімальний розумний строк, необхідний для підготовки та подання позовної заяви. Підставою для звернення до суду з даною позовною заявою стали порушення пікетувальниками громадського порядку, про що Н-ське міське управління ГУМВС України у Н-ській області повідомило міську раду листом від 30.09.2010 року № 000. Враховуючи, що для підготовки позовної заяви та доказів на її обґрунтування потрібний певний час, 2 та 3 жовтня 2010 року були вихідними днями, а Виконавчий комітет Н-ської міської ради звернувся з позовом 05.10.2010 року, який був залишений без розгляду), колегія суддів вважає, що даний позов подано в межах розумного строку.

Та обставина, що ухвалою від 06.10.2010 року інший суддя Н-ського окружного адміністративного суду залишив таку ж позовну заяву Виконавчого комітету Львівської міської ради без розгляду з підстав пропуску позивачем строку звернення з таким позовом, не перешкоджало повторному зверненню до суду з такими ж позовними вимогами за умови належного обґрунтування причин пропуску строку, про суд роз'яснив позивачу у вказаній ухвалі, і що Виконавчий комітет Н-ської міської ради зробив.

Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 200 КАС України не може бути скасовано правильне по суті рішення суду з одних лише формальних міркувань

За наведених обставин колегія суддів приходять до висновку, що суд першої інстанції правильно встановив обставини справи та прийняв постанову з додержанням норм матеріального і процесуального права, доводи апеляційної скарги не спростовують висновків суду, тому оскаржувану постанову слід залишити без змін.

НОРМА ПРАВА

**Висновок
щодо тези**

НОРМА ПРАВА

**Тлумачення
норми**

**Оцінка об-
ставин, які
потребували
з'ясування**

**Висновок
щодо тези**

**Оцінка об-
ставин, які
потребували
з'ясування**

**Висновок
щодо тези**

НОРМА ПРАВА

**ВИСНОВОК
ЩОДО П
РОБЛЕМИ**

Наведене рішення має низку вад щодо своєї аргументованості:

- Перш за все, у рішенні бракує чіткості сформульованих значущих характеристик проблеми (тез), а також послідовності їх дослідження.
- Без чітких тез для суду було складно визначити перелік норм та принципів, які йому слід було застосовувати.
- Норми права, на які суд посилається у рішенні, він не процитував та не витлумачив належним чином.
- Суд не перевіряв обставин справи, встановлених судом першої інстанції, як це слід було б зробити для дослідження усіх значущих характеристик проблеми (вимог апеляційної скарги).
- Зрештою, висновки суду видаються такими, що ґрунтуються на переконаннях суду, а не на оцінці судом того, у який спосіб норми стосуються фактів або з'ясованих обставин у конкретній справі.

Зважаючи на вади цього рішення, а також на попередньо окреслені вимоги до побудови аргументу, спробуємо підготувати інший варіант рішення.

Насамперед визначимо проблему, яку суд має вирішити. Такою проблемою для суду, власне, будуть вимоги апеляційної скарги.

ПРИКЛАД

Відповідач, громадська організація, просить скасувати постанову суду першої інстанції з огляду на те, що суд першої інстанції неправильно дослідив докази, встановив обставини справи та застосував норми матеріального і процесуального права.

Значущими характеристиками цієї проблеми, або тезами для нашого дослідження, будуть, перш за все, позиції сторін у справі.

У нашому випадку суд повинен перевірити твердження Громадської організації про те, що:

ПРИКЛАД

1. Обмеження права громадян на проведення мирних зібрань є винятковим заходом і застосовується лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

2. Суд мав право задовольнити позов, якщо були докази того, що проведення мирного зібрання може створити в майбутньому (а не створювало в минулому, якби таке було) реальну небезпеку заворушень чи злочинів, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей.
3. Неможливість позивача забезпечити охорону громадського порядку під час проведення масових заходів не може бути підставою їх заборони.
4. Суд першої інстанції прийняв постанову лише на підставі доказів, поданих позивачем, а відповідач не мав можливості подати своїх доказів, оскільки був несвоєчасно повідомлений про час розгляду справи, а також суд не надав можливості відповідачу для підготовки до справи в зв'язку зі зміною позовних вимог.
5. Зміна позовних вимог відбулась з порушенням норм процесуального законодавства.
6. Суд неправомірно повернувся з нарадчої кімнати та поновив розгляд справи, надавши позивачу час для уточнення позовних вимог.
7. Позивач пропустив строк звернення до суду із даним позовом і не вказав поважних причин пропуску такого строку, тому позовну заяву суд повинен був залишити без розгляду.
8. Суд порушив принцип верховенства права, оскільки заборона відповідачу проводити вказане вище пікетування позбавляє людей права захищати свої права шляхом проведення відповідних заходів.

Зважаючи на те, що дослідження тез 4–8, сформульованих на підставі позиції Громадської організації, потребуватиме інформації, якої немає в обставинах справи, ми будуватимемо наші аргументи лише щодо трьох тез:

ПРИКЛАД

1. Обмеження права громадян на проведення мирних зібрань є винятковим заходом і застосовується лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

2. Суд мав право задовольнити позов, якщо були докази того, що проведення мирного зібрання може створити в майбутньому (а не створювало в минулому, якби таке було) реальну небезпеку заворушень чи злочинів, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей.
3. Неможливість позивача забезпечити охорону громадського порядку під час проведення масових заходів не може бути підставою їх заборони.

Наступним кроком ми повинні встановити обставини справи, які складатимуться з тих, що були встановлені судом першої інстанції, і з установлених судом під час апеляційного провадження.

ПРИКЛАД

1. Громадська організація подала заявку на проведення щовівторка, починаючи з 19 жовтня 2010 року, пікетування Прокуратури Н-ської області під гаслом «Геть корупцію з прокуратури!». Заявка зареєстрована у Виконавчому комітеті Н-ської міської ради за № 000.
2. 11.10.2010 року Виконавчий комітет Н-ської міської ради звернувся до суду з позовом, яким, з врахуванням уточнення позовних вимог, просив заборонити Громадській організації проводити масовий захід – пікетування Прокуратури Н-ської області, починаючи з 19.10.2010 року.
3. Н-ський окружний адміністративний суд позов задовольнив та заборонив Громадській організації, починаючи з 19 жовтня 2010 року, проводити щовівторка пікетування Прокуратури Н-ської області. Суд дійшов висновку, що проведення Громадською організацією мирного зібрання порушує права і свободи інших громадян щодо вільного пересування, доступу в адмінбудівлю прокуратури працівників та відвідувачів, а також руху транспортних засобів у центральній частині міста.

Свої висновки суд першої інстанції мотивував тим, що:

1. 28.09.2010 року Громадська організація провела пікетування Прокуратури Н-ської області. Р-ський РВ Н-ського міського управління ГУМВС України у Н-ській області стверджує, що після проведення цього пікетування на його адресу надійшли скарги з приводу перешкоджання учасниками пікетування руху транспортних засобів. У судовому засіданні ОСОБА_2 та ОСОБА_3, допитані як свідки, підтвердили перешкоджання учасниками пікетування руху транспортних засобів.
2. 30.09.2010 року Н-ське міське управління ГУМВС України у Н-ській області надіслало Виконавчому комітету Н-ської міської ради лист № 16/8846 з інформацією про перешкоджання учасниками пікетування руху транспортних засобів, отриману зі скарг.
3. Співробітники Н-ського міського управління ГУМВС України у Н-ській області, які забезпечували охорону громадського порядку під час проведення пікетування, стверджують, що учасники пікетування ходили по трав'яному газону біля будівлі прокуратури; розташовувались з плакатами на тротуарі біля центрального входу в будівлю (ближче, ніж за 7 метрів), перешкоджаючи проходу інших осіб по тротуару та вільному входу в приміщення прокуратури. Співробітники Н-ського міського управління ГУМВС України у Н-ській області стверджують, що таким чином учасники зібрання систематично порушували вимоги «Порядку організації і проведення у м. Н-ську зборів, мітингів, пікетувань, вуличних походів і демонстрацій», затвердженого рішенням Виконавчого комітету Н-ської міської ради від 2004 року № 000.
4. 12.10.2010 року Громадська організація також провела пікетування Прокуратури Н-ської області. У рапортах співробітників міліції та у скаргах ОСОБИ_4 і ОСОБИ_5 стверджується факт перекриття учасниками пікетування проїжджої частини на Проспект.

Далі нам необхідно визначити норми та принципи, які ми застосовуватимемо для кожної з тез та для вирішення цієї справи в цілому.

Передовсім, керівною для нас буде стаття 39 Конституції України, що гарантує свободу мирних зібрань та особливо критерії обмеження такої свободи. Цією нормою ми керуватимемося, досліджуючи першу тезу, сформульовану

Громадською організацією, а також тезу, сформульовану Виконавчим комітетом Н-ської міської ради:

«**Стаття 39.** Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей».

Окрім цього, для тлумачення поняття закону ми звертатимемося до статей 75 та 85 Конституції України:

«**Стаття 75.** Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України».

«**Стаття 85.** До повноважень Верховної Ради України належить:

...

3) прийняття законів...»

Нам відомо, що в Україні немає закону, який регулював би здійснення та обмеження свободи мирних зібрань. Однак частина перша статті 9 Конституції України скеровує нас до міжнародних документів, що регулюють свободу мирних зібрань. Окрім цього пункт 1 Перехідних положень Конституції України дозволяє нам користуватися міжнародними інструментами, прийнятими до набуття чинності Конституцією України.

«**Стаття 9.** Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України».

«**Перехідні положення**

1. Закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття чинності цією Конституцією, є чинними у частині, що не суперечить Конституції України».

Таким чином, звертаємося до документів, якими визначено міжнародні та регіональні стандарти здійснення та захисту свободи мирних зібрань:

- Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ратифікованого Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973, статтю 21 якого:

«Визнається право на мирні зібрання. Здійснення цього права не може бути обмежене, окрім випадків, встановлених законом, і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки чи громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моралі або захисту прав та свобод інших осіб».

- Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ратифікованої Законом України від 17.07.1997, відповідно до статті 11 якої:

«1. Кожен має право на свободу мирних зібрань...

2. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави».

Ці міжнародні документи є для нас важливими, оскільки допоможуть витлумачити поняття свободи мирних зібрань та підстави для її обмеження.

Для тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року ми послуговуватимемося рішеннями Європейського Суду з прав людини на підставі Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 року, зокрема на підставі Застереження 1, відповідно до якого:

«Україна повністю визнає на своїй території дію [...] статті 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції».

Зокрема ми зможемо звернутися до тлумачень Судом Статті 11 Конвенції у справі «Кузнецов проти Росії» (*Sergey Kuznetsov v. Russia*, № 10877/04).

Що ж до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, то тут наше тлумачення базуватиметься на Сіракузьких принципах тлумачення обмежень та втручань при застосуванні Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, затверджених Економічною і соціальною радою

ООН (Документ ООН E/CN.4/1985/4, Додаток (1985). Зокрема нас цікавлять такі положення:

«...10. У тих випадках, коли Пакт вимагає, щоб обмеження було «необхідним», термін *необхідно* означає, що таке обмеження:

- (a) ґрунтується на обмеженнях, визнаних допустимими ввідною статтею Пакта;
- (b) відповідає нагальній потребі громадськості чи суспільства;
- (c) переслідує законну мету, а також
- (d) є пропорційною цій меті.

11. Здійснюючи втручання, держава не повинна застосовувати засоби обмеження більшим чином, ніж це необхідно для досягнення мети втручання.

12. Обов'язок обґрунтовувати необхідність обмеження права, гарантованого Пактом, покладено на державу.

...

22. Вислів «громадський порядок», так, як він вжитий у Пакті, може бути визначений як сукупність правил, які забезпечують функціонування суспільства, або як набір принципів, на яких засноване суспільство. Повага до прав людини є частиною громадського порядку.

...

35. Обсяг прав і свобод інших, що може слугувати підставою обмеження прав, гарантованих Пактом, є ширшим за обсяг прав і свобод, гарантованих Пактом...

36. У випадку виникнення конфлікту між правом, захищеним Пактом, та іншим правом слід визнавати та брати до уваги той факт, що Пакт спрямований на захист основоположних прав та свобод...»

Окрім практики Європейського Суду з прав людини та Сіракузьких принципів тлумачення обмежень і втручань при застосуванні Міжнародного пакту про громадянські і політичні права для тлумачення підстав та обсягу обмеження свободи мирних зібрань можна застосовувати Керівні принципи щодо свободи мирних зібрань, підготовлені Радою експертів БДІПЛ ОБСЄ та рекомендовані державам-членам ОБСЄ для регулювання та захисту свободи мирних зібрань, зокрема такі з них:

«Принцип 3. Законність. Будь-які обмеження, що застосовуються, повинні базуватися на положеннях закону. Сам закон повинен відповідати міжнародному законодавству у ділянці прав людини, а також бути сформульованим достатньо чітко, щоб надати можливість кожному ви-

значити, чи суперечить його поведінка вимогам закону і якими можуть бути найвірогідніші наслідки таких порушень.

Принцип 4. Пропорційність. Будь-які обмеження свободи мирних зібрань повинні бути пропорційними. Для досягнення владою законних цілей слід надавати перевагу заходам, які передбачають найменший рівень втручання.

Принцип 5. Належна практика адміністративного регулювання. Громадськість повинна знати, який державний орган є відповідальним за прийняття рішень щодо регулювання свободи мирних зібрань, і це має бути чітко закріплено у законі.

Обмеження свободи мирних зібрань

1. *Законні підстави для обмеження.* Законні підстави для обмеження встановлені міжнародними та регіональними документами, що стосуються прав людини, і в національному законодавстві не слід вводити додаткові підстави для обмежень.
2. *Обмеження щодо часу, місця і порядку проведення зібрань.* Орган регулювання має можливість застосовувати широкий спектр обмежень, які не впливатимуть на позицію, що має бути висловлена. Як правило, слід гарантувати проведення зібрань у зоні видимості та чутності тієї аудиторії, до якої звертається зібрання».

Зрештою, ми застосовуватимемо для дослідження цих тез частину п'яту статті 182 та частину четверту статті 71 Кодексу адміністративного судочинства України від 6.07.2005:

«Стаття 182

...

5. Суд задовольняє вимоги позивача в інтересах національної безпеки та громадського порядку в разі, якщо визнає, що проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій чи інших зібрань може створити реальну небезпеку заворушень чи злочинів, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей. У постанові суду зазначається спосіб обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання».

«Стаття 71

...

6. Суб'єкт владних повноважень повинен подати суду всі наявні у нього документи та матеріали, які можуть бути використані як докази у справі. У разі невиконання цього обов'язку суд витребує названі документи та матеріали...»

Для дослідження другої тези, висловленої Громадською організацією, нам необхідно дослідити повноваження органів внутрішніх справ, встановлених Законом України «Про міліцію» від 20.12.1990, зокрема визначених статтями 2 та 11 Закону.

«Стаття 2. Основні завдання міліції»

Основними завданнями міліції є:

забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів;

запобігання правопорушенням та їх припинення;

охорона і забезпечення громадського порядку;

...

забезпечення безпеки дорожнього руху...»

«Стаття 11. Права міліції»

Міліції для виконання покладених на неї обов'язків надається право:

- 1) вимагати від громадян і службових осіб, які порушують громадський порядок, припинення правопорушень та дій, що перешкоджають здійсненню повноважень міліції, виносити на місці усне попередження особам, які допустили малозначні адміністративні порушення, а в разі невиконання зазначених вимог застосовувати передбачені цим Законом заходи примусу...
- 7) у випадках, передбачених законом, складати протоколи про адміністративні правопорушення, провадити особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів, застосовувати інші передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення;
- 8) у випадках, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення, накладати адміністративні стягнення або передавати матеріали про адміністративні правопорушення на розгляд інших державних органів, товариських судів, громадських об'єднань або трудових колективів...
- 12) проводити кіно-, фото- і звукофіксацію як допоміжний засіб попередження протиправних дій та розкриття правопорушень...
- 19) вносити відповідним державним органам, громадським об'єднанням або службовим особам, підприємствам, установам, організаціям обов'язкові до розгляду подання про необхідність усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень;
- 20) відповідно до своєї компетенції тимчасово обмежувати або забороняти доступ громадян на окремі ділянки місцевості чи об'єкти з метою забезпечення громадського порядку, громадської безпеки, охорони життя і здоров'я людей».

Далі нам залишилося від імені суду апеляційної інстанції витлумачити наведені норми та принципи і оцінити, яким чином вони стосуються обставин нашої справи.

Таким чином:

Щодо твердження відповідача про те, що обмеження права громадян на проведення мирних зібрань є винятковим заходом і застосовується лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей суд звертає увагу на таке. Відповідно до частини другої статті 39 Конституції України обмеження щодо реалізації свободи мирних зібрань *«...може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей»*.

Передовсім суд повинен з'ясувати, чи було обмеження свободи мирних зібрань судом першої інстанції застосоване відповідно до закону. Єдиним нормативно-правовим документом, на який посилався позивач, та який суд першої інстанції застосував, приймаючи рішення про обмеження свободи мирного зібрання, був «Порядок організації і проведення у м. Н-ську зборів, мітингів, пікетувань, вуличних походів і демонстрацій», затверджений рішенням Виконавчого комітету Н-ської міської ради від 2004 року № 000. Водночас, відповідно до статті 75 Конституції України *«Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України»*, до повноважень якої згідно з пунктом 3 частини 1 статті 85 Конституції України належить *«прийняття законів»*. Таким чином, «Порядок організації і проведення у м. Н-ську зборів, мітингів, пікетувань, вуличних походів і демонстрацій», затверджений рішенням Виконавчого комітету Н-ської міської ради від 2004 року № 000, не може вважатися законом у значенні частини другої статті 39 Конституції України та не може бути застосованим для регулювання свободи мирних зібрань, зокрема обмеження такої свободи.

В Україні немає закону, який регулює здійснення свободи мирних зібрань. Однак Україна є учасником низки міжнародно-правових договорів, які стосуються прав та свобод людини, зокрема і свободи мирних зібрань. Відповідно до статті 9 Конституції України *«Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України»*, а згідно з пунктом 1 Перехідних положень Конституції України *«Закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття чинності цією Конституцією, є чинними у частині, що не суперечить Конституції України»*.

НОРМА**ТЕЗА****Оцінка об-
ставин****Тлумачення
норми****Висновок суду
щодо тези на
підставі оцін-
ки обставин
та норм****ТЕЗА****НОРМА**

Таким чином, суд вважає за доцільне звернутися до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ратифікованого Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973, та до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ратифікованої Законом України від 17.07.1997.

Відповідно до статті 21 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права свобода мирних зібрань не може бути обмежена, «...окрім випадків, встановлених законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки чи громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моралі або захисту прав та свобод інших осіб». Аналогічною є вимога пункту 2 статті 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, де зокрема зазначено, що здійснення свободи мирних зібрань «...не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави».

Оскільки вимоги статті 21 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та вимоги пункту статті 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року є суголосними з вимогами частини другої статті 39 Конституції України, суд вважає обґрунтованим застосування цих міжнародних актів як закону, на підставі якого можуть застосовуватися обмеження щодо здійснення свободи мирних зібрань. Суд застосовуватиме Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17.07.1997, зокрема зважаючи на Застереження 1, відповідно до якого «Україна повністю визнає на своїй території дію ... статті 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції».

**Висновок
суду щодо
тези на під-
ставі оцінки
норми**

НОРМА

НОРМА

**Тлумачення
норми**

**Висновок
суду щодо
тези на під-
ставі оцінки
норми**

Суд застосовуватиме Міжнародний пакт про громадянські і політичні права з урахуванням Сіракузьких принципів тлумачення обмежень та втручань при застосуванні Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, затверджених Економічною і соціальною радою ООН (Документ ООН E/CN.4/1985/4, Додаток (1985)). Зрештою, суд звертатиметься до Керівних принципів щодо свободи мирних зібрань, підготовлених Радою експертів БДІПЛ ОБСЄ та рекомендованих державам-членам ОБСЄ для регулювання та захисту свободи мирних зібрань.

Суд першої інстанції задовольнив позов Виконавчого комітету Н-ської міської ради, стверджуючи, що проведення Громадською організацією пікетування Прокуратури Н-ської області під гаслом «Геть корупцію з прокуратури!» порушує права і свободи інших громадян щодо вільного пересування, доступу в будівлю прокуратури працівників та відвідувачів, а також рух транспортних засобів у центральній частині міста.

Вирішуючи, чи було обмеження свободи мирних зібрань, застосоване судом першої інстанції, спрямоване на попередження порушень прав і свобод інших осіб, суд звертає увагу на таке. Відповідно до Сіракузьких принципів тлумачення обмежень та втручань при застосуванні Міжнародного пакту про громадянські і політичні права у випадку виникнення конфлікту між правом, захищеним Пактом, та іншим правом слід визнавати та брати до уваги той факт, що Пакт спрямований на захист основоположних прав та свобод (п. 36). Окрім цього, відповідно до Керівних принципів щодо свободи мирних зібрань будь-які обмеження свободи мирних зібрань повинні бути пропорційними. При цьому оцінка пропорційності того чи іншого обмеження вимагає врахування низки факторів, до яких, зокрема, належить: характер права, що обмежують; важливість мети, заради якої необхідно застосовувати обмеження; характер і обсяг обмеження; співвідношення між обмеженням і метою, яку таке обмеження переслідує; можливість досягнення такої самої мети шляхом менш суворих обмежень.

Щодо характеру свободи мирних зібрань суд наголошує, що у світлі Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод свобода мирних зібрань має природний характер, вона безпосередньо пов'язана з демократією та свободою вираження поглядів (див., зокрема, п. 39 Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Кузнєцов проти Росії» (*Sergey Kuznetsov v. Russia*, № 10877/04)).

ТЕЗА

Тлумачення норми

Тлумачення норми

Для здійснення цієї свободи слід гарантувати проведення зібрань у зоні видимості та чутності тієї аудиторії, до якої звертається зібрання. Окрім цього суд зазначає, що для того, щоб свобода мирних зібрань не втрачала своєї суті, органам влади важливо продемонструвати терпимість до мирних зібрань, зокрема до неминучого порушення звичного плину життя, включаючи порушення громадського руху (див. також п. 44 Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Кузнєцов проти Росії»).

З огляду на таке суд вважає, що проведення Громадською організацією пікетування Прокуратури Н-ської області під гаслом «Геть корупцію з прокуратури!» для досягнення мети цього зібрання могло відбуватися лише біля приміщення Прокуратури Н-ської області. Зважаючи на викладені вище аргументи, суд також вважає, що обмеження свободи мирного зібрання судом першої інстанції з метою захисту прав і свобод інших громадян щодо вільного пересування, доступу в адмінбудівлю прокуратури працівників та відвідувачів, а також руху транспортних засобів у центральній частині міста було непропорційним.

Щодо твердження відповідача про те, що суд першої інстанції мав право задовольнити позов, якщо були докази того, що проведення мирного зібрання може створити в майбутньому (а не створювало в минулому, якби таке було) реальну небезпеку заворушень чи злочинів, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей, суд звертає увагу на таке.

Відповідно до частини п'ятої статті 182 Кодексу адміністративного судочинства України від 6.07.2005 «Суд задовольняє вимоги позивача в інтересах національної безпеки та громадського порядку в разі, якщо визнає, що проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій чи інших зібрань **може створити реальну небезпеку** заворушень чи злочинів, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей...». Окрім цього, відповідно до частини четвертої статті 71 Кодексу адміністративного судочинства України «Суб'єкт владних повноважень повинен подати суду всі наявні у нього документи та матеріали, які можуть бути використані як докази у справі».

Оцінка обставин під кутом зору витлумаченої норми

Висновок суду щодо тези на підставі оцінки обставин та норм

ТЕЗА

НОРМА

Таким чином, позивач був зобов'язаний надати суду першої інстанції докази того, що проведення Громадською організацією пікетування Прокуратури Н-ської області може створити реальну небезпеку заворушень чи злочинів, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей. Суд вважає, що подана позивачем інформація про те, що після проведення попереднього пікетування на його адресу надійшли скарги з приводу перешкодження учасниками пікетування руху транспортних засобів не є доказом того, що мирне зібрання може створити реальну небезпеку заворушень чи злочинів, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей у світлі частини другої статті 39 Конституції України. Також суд не вважає доказами такої небезпеки свідчення у судовому засіданні ОСОБИ_2 та ОСОБИ_3 про перешкодження учасниками пікетування руху транспортних засобів під час проведення попереднього мирного зібрання.

Щодо твердження відповідача про те, що неможливість позивача забезпечити охорону громадського порядку під час проведення масових заходів не може бути підставою їх заборони, суд зауважує таке.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про міліцію» від 20.12.1990 «забезпечення громадського порядку» є одним із основних завдань міліції. Для здійснення цього завдання міліція відповідно до статті 11 цього Закону наділена такими повноваженнями:

- «1) вимагати від громадян і службових осіб, які порушують громадський порядок, припинення правопорушень та дій, що перешкоджають здійсненню повноважень міліції, виносити на місці усне попередження особам, які допустили малозначні адміністративні порушення, а в разі невиконання зазначених вимог застосувати передбачені цим Законом заходи примусу...
- 8) у випадках, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення, накладати адміністративні стягнення або передавати матеріали про адміністративні правопорушення на розгляд інших державних органів, товариських судів, громадських об'єднань або трудових колективів...
- 20) відповідно до своєї компетенції тимчасово обмежувати або забороняти доступ громадян на окремі ділянки місцевості чи об'єкти з метою забезпечення громадського порядку, громадської безпеки, охорони життя і здоров'я людей...»

Оцінка обставин під кутом зору норми

Висновок суду щодо тези на підставі оцінки обставин та норм

ТЕЗА

НОРМА

Таким чином, суд вважає, що міліція володіє достатнім обсягом повноважень для того, щоб самостійно та без сприяння з боку інших припиняти правопорушення, зокрема шляхом висунення вимог до окремих осіб про припинення правопорушень, фіксації правопорушень, накладення адміністративних стягнень, а також тимчасового обмеження доступу громадян на окремі ділянки місцевості чи об'єкти. Водночас органи місцевого самоврядування не наділені повноваженнями ані щодо контролю за дотриманням громадського порядку під час проведення мирних зібрань, ані щодо припинення порушень громадського порядку у випадку їх виникнення.

Тому суд вважає, що співробітники Н-ського міського управління ГУМВС України у Н-ській області, які забезпечували охорону громадського порядку під час проведення пікетування, відповідно до своїх повноважень, визначених законом, були зобов'язані припинити порушення громадського порядку, якщо такі мали місце, не звертаючись при цьому до Виконавчого комітету Н-ської міської ради з інформацією про перешкоджання учасниками пікетування руху транспортних засобів.

Окрім цього, у світлі Сіракузьких принципів тлумачення обмежень та втручань при застосуванні Міжнародного пакту про громадянські і політичні права «громадський порядок» суд тлумачить як сукупність правил, які забезпечують функціонування суспільства або як набір принципів, на яких засноване суспільство (див. п. 22).

З огляду на це суд звертає увагу, що твердження співробітників Н-ського міського управління ГУМВС України у Н-ській області про те, що учасники пікетування ходили по трав'яному газону біля будівлі прокуратури, розташовувались з плакатами на тротуарі біля центрального входу в будівлю (ближче, ніж за 7 метрів), перешкоджаючи проході інших осіб по тротуару та вільному входу в приміщення прокуратури, не можуть бути доказами порушення громадського порядку у значенні частини другої статті 39 Конституції України.

Зважаючи на викладені обставини, суд наголошує на тому, що охорона громадського порядку під час проведення масових заходів є обов'язком органів внутрішніх справ. Органи внутрішніх справ наділені достатнім обсягом повноважень для попередження та припинення порушень громадського порядку. Обов'язки органів внутрішніх справ та їхні повноваження є закріпленими у законі та не потребують судового захисту, зокрема шляхом обмеження свободи мирних зібрань.

Тлумачення норми

Оцінка обста- вин під кутом зору норми

Тлумачення норми

Оцінка обста- вин під кутом зору норми

Висновок суду щодо тези на під- ставі оцінки обставин та норм

СТИЛЬ РІШЕННЯ

5.1. Чому мова має значення

Якість судового рішення досягається не лише через дотримання формальних вимог щодо структури, застосування норм, аналізу фактів та обґрунтування. Акуратність мовного викладу є невід'ємною складовою якісного судового рішення та свідченням професійної майстерності судді. Чому ж судді повинні неухильно дотримуватися вимог правопису, і саме українського правопису?

Передовсім, кожен окремий суддя, приймаючи рішення іменем України, здійснює судову владу держави Україна. Зважаючи на те, що відповідно до статті 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська мова, державна влада не може здійснюватися жодною іншою мовою. У побутовому значенні чи у сприйнятті окремо взятої людини мова – це засіб спілкування. Однак у значенні державному мова – це гарантія національної ідентичності, єдності та взаємодії. Єдиною мовою повинні бути написані закони держави. Без використання єдиної мови не можна гарантувати, що на підставі цих законів будуть надаватися однакові послуги від імені держави. Єдиною мовою повинен здійснюватися захист прав особи для того, щоб гарантувати рівність судового захисту. Саме тому засобом мови держава може гарантувати рівні умови для здійснення та захисту основоположних прав людини на території України, захист національної безпеки та громадського порядку.

Таким чином, логічною є вимога до кандидата на посаду судді володіти державною мовою, яка закріплена у частині третій статті 127 Конституції України. З огляду на викладені вище аргументи, володіння українською мовою у цьому випадку означає не лише спроможність розуміти усну чи письмову мову і спроможність формулювати свої думки усно чи письмово, допускаючи певні помилки. Усвідомлюючи значення мови для судівництва, суддя повинен постійно демонструвати найвищий рівень володіння державною мовою,

---

включаючи спроможність послідовно, чітко і без помилок формулювати свої думки усно чи письмово, послуговуючись найширшим словниковим запасом та різними мовними засобами.

Для судового рішення важлива не лише точність та юридична обґрунтованість висновків. Оскільки судове рішення є документом великої суспільної довіри, важливим є правильний опис усіх фактів та деталей – імен, дат, сум, обставин, вживання усіх слів у їхньому правильному значенні, відсутність описок, помилок та неточностей. Допущені суддею помилки формуватимуть у адресатів судового рішення думку не лише про професійність окремого судді, але і про якість судочинства загалом.

На жаль, українські судові рішення рясніють численними помилками – стилістичними, граматичними, синтаксичними – незалежно від юрисдикції суду, інстанції чи територіальної належності. Значною мірою такий стан справ обумовлений радянською спадщиною. Йдеться про те, що до незалежності юридична наука, законодавство, судова практика і, таким чином, юридична термінологія формувалися переважно російською мовою. Переклад юридичних термінів із російської мови на українську відбувався механістичним шляхом, без пошуку питомих українських відповідників юридичних термінів чи застосування вимог стилістики і граматики української мови. Як наслідок, русизми стали невід'ємною ознакою української юридичної літератури, нормативно-правових актів чи судової практики.

Однак, скільки ми не намагалися б виправдати себе чимось на кшталт «у нас так прийнято» або «усі так пишуть», русизми не припинять бути русизмами, український правопис не втратить чинності, а Конституція не дозволить суддям складати рішення суржиком.

Зрештою, порівняно із законодавцем чи представником юридичної науки суддя є у привілейованому становищі щодо спроможності покращувати якість мови у продуктах своєї діяльності. Подумаймо лише: для юридичної наукової публікації без мовних помилок потрібен тривалий час та ще й дослідження і спростування чинної юридичної термінології. Для прийняття закону без мовних помилок потрібні зусилля багатьох людей впродовж тривалого часу і 226 голосів народних депутатів під час голосування у Верховній Раді України. Суддя ж може приймати рішення без мовних помилок щодня одним своїм голосом.

Додаймо до цих міркувань ще й те, що суддя через тлумачення у судовому рішенні не лише роз'яснює вже здійснену волю законодавця, але й скеровує майбутні прояви такої волі. Тлумачачи норми закону, суддя може вказати за-

конодавцю, зокрема, на неточності у термінології чи неузгодженості між самими нормами. Що ж до юридичної науки, то саме судова практика повинна стати беззастережним рушієм наукового пошуку у ділянці права.

Отож, не применшуючи значення інших складових українського правопису, спробуємо розглянути основні мовні вимоги до судових рішень, їхні нинішні вади та подумаємо над тим, як зробити їх більш довершеними та гармонійними з точки зору мови.

5.2. Безсторонність викладу та індивідуальність стилю

Безсторонність та неупередженість судді повинна бути відображена у письмово оформленому судовому рішенні.

Порівняймо:

Біля 3-х років тому в більярдному барі він заборгував потерпілому, який на той час працював маркером – 50 гривень. **Тривалий час останнього не бачив і тому вчасно не повернув борг.**

01.09.2007 року, ввечері, він перебував в барі «Класік» зі своїми друзями. Там **випадково і зустрівся з потерпілим, який був п'яний і цілий час приставав до нього, вимагаючи повернення боргу.** В той момент **він в сварку з потерпілим вступати не хотів** і старався уникнути конфлікту.

Близько 3-х років тому в більярдному барі підсудний заборгував 50 гривень потерпілому, який на той час працював маркером. **Підсудний пояснив, що вчасно не повернув борг потерпілому, тому що тривалий час потерпілого не бачив.**

01.09.2007 року підсудний ввечері знаходився в барі «Класік» зі своїми друзями. Також у барі «Класік» знаходився потерпілий, **який на момент зустрічі з підсудним перебував у стані алкогольного сп'яніння.** **За свідченням підсудного, потерпілий неодноразово звертався до нього з вимогою повернути борг. Також підсудний стверджує, що він не мав наміру заводити сварку з потерпілим та намагався уникнути конфлікту.**

Із витягу, наведеного у лівій колонці, не важко припустити, що рішення судді було на користь підсудного. Про менш емоційно-прихильне ставлення судді до потерпілого свідчать вислови «потерпілий, який був п'яний» або «потерпілий, який ... цілий час приставав». Про більш емоційно-прихильне ставлення судді до підсудного свідчить, передовсім, прийняття суддею свід-

чень підсудного, зокрема щодо його внутрішніх переживань та мотивів, як встановлених фактів: «Тривалий час останнього не бачив і тому вчасно не повернув борг» або «В той момент він в сварку з потерпілим вступати не хотів і старався уникнути конфлікту».

Таким чином, лише неправильне використання мовних засобів створює відчуття упередженого ставлення судді до потерпілого та ставить під сумнів безсторонність такого судді.

Емоційна нейтральність, а отже, безсторонність та неупередженість викладу досягається шляхом правильного вживання окремих частин мови та правильної побудови речень. Тому судді варто знати, як правильно використовувати частини мови і будувати речення для того, що висловити свою позицію та, водночас, уникнути зайвої емоційності.

Чи може справа для судді бути *складною*? Вживання прикметників у судових рішеннях

Прикметник – це частина мови, що виражає ознаку предмета та відповідає на питання *який? яка? яке? які? чий? чия? чиє? чий?* Прикметники за значенням бувають якісними, відносними та присвійними.

Якісні прикметники виражають ознаки предметів безпосередньо власним лексичним значенням. Саме якісні прикметники, як правило, додають емоційного забарвлення і формують враження про безсторонність та неупередженість суду: *п'ятий потерпілий, хороша репутація, складна справа*. Тому в судових рішеннях таких прикметників слід уникати шляхом перефразування висловів.

Порівняймо:

«Дана кримінальна справа є дійсно **особливо складною**, багатоепізодною, **об'ємною** та багатотомною...»

Ця кримінальна справа є багатоепізодною та багатотомною...

Перш за все, якщо справа є багатотомною, то вже є великою за обсягом. Тому прикметник «об'ємною» є зайвим. Окрім цього, якщо суддя констатував багатотомність та багатоепізодність справи, йому не варто нав'язувати своє емоційне сприйняття цієї справи як складної.

Потерпілий був п'яний	Потерпілий перебував у стані алкогольного сп'яніння
-----------------------	---

Прикметник «п'яний» є словом неформальним, придатним для побутового вжитку. Для офіційно-ділового стилю, яким слід викладати судові рішення, притаманним буде формальний опис стану людини як такої, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння.

Водночас, частина якісних прикметників є доволі вживаною у судових рішеннях як складова сталих висловів: *тривалий час, обґрунтоване рішення, суб'єктивні побоювання, повний обсяг, активне сприяння, системний аналіз.*

Оскільки якісні прикметники виражають ознаки, які можуть проявлятися більшою чи меншою мірою, вони мають ступені порівняння: вищий і найвищий. Хоча прикметники у вищому чи найвищому ступенях порівняння не є притаманними для судових рішень, інколи суддя повинен вдаватися до порівнянь. Таким чином, кожен зі ступенів має дві форми: просту і складену.

Вищий ступінь порівняння вказує, що в одному предметі ознака виявляється більшою мірою, ніж в іншому.

Проста форма вищого ступеня порівняння прикметника утворюється за допомогою суфіксів *-іш, -ш*. Складена форма вищого ступеня порівняння прикметника утворюється за допомогою додавання до прикметника слів *більш, менш*.

<i>тривалий</i>	<i>триваліший</i>	<i>більш тривалий</i>
<i>активний</i>	<i>активніший</i>	<i>більш активний</i>
<i>обґрунтований</i>	–	<i>більш обґрунтований</i>

Найвищий ступінь порівняння вказує, що ознака виявляється найбільшою мірою.

Проста форма найвищого ступеня порівняння прикметника утворюється за допомогою додавання до прикметника вищого ступеня префікса *най-*. Складена форма найвищого ступеня порівняння прикметника утворюється за допомогою додавання до прикметника слів *найбільш, найменш*.

Вживання слова *самий* у складеній формі найвищого ступеня порівняння прикметника є русизмом.

тривалий	–	<i>найбільш тривалий (але не самий тривалий)</i>
активний	найактивніший	<i>найбільш активний (але не самий активний)</i>
обґрунтований	–	<i>найбільш обґрунтований (але не самий обґрунтований)</i>

Відносні прикметники – це ті, що позначають ознаку предмета не безпосередньо, а через відношення його до іншого предмета, явища, дій. Відносні прикметники дуже часто є складовими сталих юридичних висловів і тому є найбільш притаманними для судових рішень.

ПРИКЛАД

Судове рішення, запобіжний захід, суб'єктивні побоювання, міжнародний захист, одноразова грошова допомога, міграційна служба, виконавче провадження, податкова декларація, фактичні обставини, позовні вимоги, письмові заперечення, грошова компенсація, нормативно-правовий акт, місцевий суд, апеляційний суд.

Прикметники можуть бути якісними у прямому їхньому значенні, однак ставати відносними у переносному значенні. Якщо у вислові *розумний чоловік* прикметник *розумний* є якісним, то у вислові *розумний строк* прикметник *розумний* є відносним. Тому строк може бути лише *розумним*, але не *розумнішим* чи *найменш розумним*.

Присвійні прикметники – це ті прикметники, що виражають належність предмета певній істоті: *керівникове рішення, водієва поведінка, лікарєва помилка*. Присвійні прикметники не притаманні офіційно-діловому стилю української мови, тому їх доцільно уникати у судових рішеннях. Коли судді необхідно описати належність предмета, необхідно використовувати такі мовні конструкції: *рішення керівника, поведінка водія, помилка лікаря*.

Чи може **він** бути стороною у справі? Вживання займенників у судових рішеннях

Займенник – це частина мови, яка замінює іменник у реченні. Вказує на предмети, ознаки, кількість, але не називає їх. Займенники, подібно до іменників, прикметників і числівників, відповідають на питання *хто? що? який? чий? скільки?*

ПРИКЛАД

ти, вони, ніщо, жодний, мій, той, усякий, стільки

Побудова речень неможлива без вживання займенників. Водночас, суддям необхідно бути обережними, вживаючи особові займенники *він, вона, вони* для заміни імен чи назв учасників процесу. Вживання особових займенників замість імен чи назв сторін негативно впливає на сприйняття тексту. Перш за все, вживання у таких випадках особових займенників додає неформальності текстові та позначається на сприйнятті професійних якостей судді. Понад те, часто вживання особових займенників замість імен чи назв сторін може справити враження упередженості судді. Тому імена та назви учасників процесу не можуть бути замінені займенниками, незважаючи на повторення таких імен чи назв речення за реченням. Такі повтори є притаманними для офіційно-ділового стилю.

Порівняймо:

Біля 3-х років тому в більярдному барі **він** заборгував потерпілому, який на той час працював маркером – 50 гривень.

Близько 3-х років тому в більярдному барі **підсудний** заборгував 50 гривень потерпілому, який на той час працював маркером.

Водночас, якщо у реченні вам необхідно висловити дві думки, які стосуються однієї особи, то в одному з випадків ім'я чи назву такої особи ви можете замінити особовим займенником.

Порівняймо:

В той момент **він** в сварку з потерпілим вступати не хотів і старався уникнути конфлікту.

Також **підсудний** стверджує, що **він** не мав наміру заводити сварку з потерпілим та намагався уникнути конфлікту.

Який суд?

Досі можна натрапити на судові рішення, складені на офіційному бланку того чи іншого суду. Однак рішення суду ухвалюються не від імені окремого суду, а іменем України, що й закріплено у частині п'ятій статті 124 Конституції України. Таким чином, судові рішення належить складати на бланку лише із зображенням Державного Герба України, назвою рішення (ухвала, постанова тощо) та написом «ІМЕНЕМ УКРАЇНИ». Офіційні ж бланки судів можуть використовуватися для адміністративних потреб суду.

Доволі часто у судових рішеннях, ухвалених судом у складі колегії, трапляються такі формулювання:

«З огляду на викладене колегія суддів вважає...» замість *«З огляду на викладене суд вважає...»*;

«Колегія суддів, беручи до уваги межі перегляду справи...» замість *«Суд, беручи до уваги межі перегляду справи...»*;

«Колегія суддів судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду у складі: ...» замість *«Апеляційний суд у складі колегії суддів судової палати у кримінальних справах: ...»*;

«...колегія суддів вирішила:...» замість *«...суд вирішив:...»*.

Судочинство в Україні відповідно до частини першої статті 124 Конституції України можуть здійснювати виключно суди. Склад суду, безумовно, може відрізнятися залежно від вимог процесуального закону. Суд може складатися із одного судді, а може – із трьох чи більше суддів, які й називаються колегією.

При цьому, якщо ми переглянемо процесуальні повноваження, то переважна більшість цих повноважень є повноваженнями суду, а не окремого судді чи колегії суддів. Наприклад: «суд уточнює позовні вимоги», «суд встановлює особи тих, хто прибув у судові засідання», «суд відкладає розгляд справи», «суд оголошує перерву», «суд встановлює порядок дослідження доказів», «суд закриває провадження», «суд виходить до нарадчої кімнати», «суд вирішує спір по суті».

Процесуальні повноваження є також в окремого судді на стадії відкриття провадження в окремій справі. Однак суддя має процесуальні повноваження на стадії відкриття провадження незалежно від того, розглядатиме він справу одноособово чи у складі колегії.

Таким чином, у судових рішеннях слід відмовитися від такого вислову, як «колегія суддів», та вживати визначений Конституцією України та законодавством термін «суд».

У деяких судових рішеннях апеляційної інстанції можна натрапити на такі формулювання: «З урахуванням позитивних даних про особу та наявності обставини, яка пом'якшує його покарання, **апеляційний суд вважає...**». Таке формулювання є неправильним. Перш за все, якщо йде мова про інстанційність, слід вживати «суд апеляційної інстанції», оскільки апеляційний перегляд справ не завжди здійснюють апеляційні суди. Окрім цього, наголос на своїй інстанційності видається некоректним. Суд апеляційної інстанції, як і суд першої інстанції, може називатися у рішеннях касаційної інстанції для того, щоб розрізнити рішення та мотивування цих судів. Тобто суд апеляційної інстанції у своїх рішеннях може звертатися до рішень «суду першої інстанції», але для себе самого він буде лише «суд».

Чи може суду *вбачатися*? Вживання дієслів у їхньому правильному значенні

Складаючи судові рішення, суддя описує дії, до яких суд вдавався під час розгляду справи, а також міркування, якими суд керувався, ухвалюючи рішення.

ПРИКЛАД

*«Суд також **враховує той факт**, що мати особи отримала статус біженця в Україні, що лише підтверджує суб'єктивні побоювання Позивача стати жертвою переслідування на Батьківщині».*

У таких випадках дуже важливо вживати слова, які характеризують дії судді, у їхньому правильному значенні.

Порівняймо:

При цьому суд першої інстанції **робить наголошення** на тому, що спірні правовідносини пов'язані із **передачею** пускового комплексу **мали місце** до набрання чинності Господарським кодексом України...

При цьому суд першої інстанції **наголює** на тому, що спірні правовідносини, пов'язані із **передаванням** пускового комплексу, **тривали** до набрання чинності Господарським кодексом України...

Вислів *робить наголошення* є калькою із російського *делает ударение*, що має український відповідник **наголошує**.

Якщо ми передаємо що-небудь кому-небудь, то йдеться про **передавання** чи **приймання**, але не про *передачу* чи *прийом*.

Українським відповідником російського вислову *иметь место* є дієслово **тривати**.

Порівняймо:

Вирішуючи питання стягнення судових витрат, **суд приходить до висновку**, що з відповідача також **слід стягнути** в користь КС «Львівська» 51 гривню судового збору та 120 гривень витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи.

Розглядаючи розподіл судових витрат (або розподіляючи судові витрати), **суд доходить висновку**, що з відповідача також **необхідно стягнути** на користь КС «Львівська» 51 гривню судового збору та 120 гривень витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи.

В українській мові *питання* не *вирішують*, не *зачіпають*, не *розглядають*, на ньому не *зупиняються*. Питання (запитання) можна лише задавати. Окрім цього, відповідно до процесуальних кодексів суд *присуджує судові витрати* або *розподіляє судові витрати*, але не вирішує питання стягнення. Приклад, наведений у другій колонці, свідчить, що без слова «питання» можна, зрештою, легко обходитися.

Вислів *доходить до висновку* є калькою із російського *приходить к выводу*, українським відповідником якого є **доходити (дійти) висновку**.

Українське слово *слід* не є відповідником російського *следует*. *Слід* означає «треба, необхідно, потрібно, варто; личить, годиться», тобто має радше відтінок доцільності, ніж примусу. Відповідником російського *следует* є українські слова **необхідно (стягнути), належить (стягнути)**.

Порівняймо:

Заслухавши доповідь судді-доповідача, перевіривши **наведені** заявником обставини, Верховний Суд України вважає, що **заява підлягає задоволенню з нижченаведених підстав**.

Заслухавши доповідь судді-доповідача, перевіривши **зазначені** заявником обставини, Верховний Суд України вважає, що **заяву належить задовольнити, зважаючи на таке**.

В українській мові для підкріплення своєї думки можна *наводити* цитати, цифри, слова тощо. Якщо ж йдеться про такі абстрактні речі, як обставини чи підстави, то доречніше буде їх **зазначати**.

Одним з найтипівіших висловів у судових рішеннях є: *заява (позов) підлягає задоволенню*. Позов не може *підлягати задоволенню*, а рішення не може *підлягати виконанню*. Слово *підлягати* в українській мові вживається у значенні фізично знаходитися під чимось, бути під владою чи тиском. Російський вислів *иск подлежит удовлетворению* в українській мові має відповідник **позов належить задовольнити**, а вираз *решение подлежит исполнению* в українській мові має відповідник **рішення повинно (має) бути виконаним** (або **рішення належить виконати**).

Що ж до заперечної форми такого вислову, то замість *заява (позов) не підлягає задоволенню* слід вживати **заява (позов) не може бути задоволена**, а ще краще формулювати такий вислів в активному стані: **Суд не може задовольнити заяву (позов) з огляду на таке**.

Порівняймо:

З огляду на викладене, Суд **знаходить**, що **заява позивача не є очевидно необґрунтованою**.

З огляду на викладене, Суд **вважає**, що **необґрунтованість заяви позивача не є очевидною**.

Дієслово *знаходити* в українській мові може бути вжите у значенні шукати, виявляти, відкривати, здобувати тощо. Коли ж іде мова про висновки, які суд робить з огляду на певні обставини, то тоді мовиться: **суд вбачає, суд вважає**.

Порівняймо:

Враховуючи викладене, суд **приймає до уваги**, як орієнтир, Директиву Європейського Союзу «Щодо мінімальних стандартів для кваліфікації і статусу громадян третьої країни або осіб без громадянства як біженців або як осіб, що потребують міжнародного захисту з інших причин, а також суті захисту, що надається», які використовуються у практиці Європейського Суду з прав людини, відповідно до яких заяви є обґрунтованими, якщо **виконуються такі умови: ...**

Враховуючи викладене, суд **бере до уваги** як орієнтир Директиву Європейського Союзу «Щодо мінімальних стандартів для кваліфікації і статусу громадян третьої країни або осіб без громадянства як біженців або як осіб, що потребують міжнародного захисту з інших причин, а також суті захисту, що надається», які використовуються у практиці Європейського Суду з прав людини, відповідно до яких заяви є обґрунтованими, якщо **дотримано таких умов: ...**

Вислів *приймати до уваги* є калькою з російського *принимать во внимание*. Українським відповідником такого вислову буде **брати до уваги**.

В українській мові *виконують* накази, завдання, але **дотримують** правил, умов.

Порівняймо:

Під активним сприянням розкриттю злочину **розуміються** дії винного, спрямовані на те, щоб надати допомогу органу слідства у розкритті злочину та встановленні його фактичних обставин.

Суд розуміє як активне сприяння розкриттю злочину дії винного, спрямовані на те, щоб надати допомогу органу слідства у розкритті злочину та встановленні його фактичних обставин.

Форма дієслова на *-ся, -сь* є поєднанням дієслова із займенником *себе*. У нашому випадку слово *розуміється* означає дію, яка є зрозумілою сама по собі. Однак для судових рішень, у яких суд встановлює факти чи визначає їхні юридичні наслідки, важливо, щоб будь-яка дія мала свого суб'єкта. Вочевидь, поняття *активного сприяння розкриттю злочину* не є загальнозрозумілим. Таке поняття або є сформульованим у законодавстві, або ж витлумачене судом.

Окрім цього, навіть коли вживання дієслова на *-ся, -сь* є стилістично обґрунтованим, потрібно пам'ятати, що такі дієслова виключають уживання прямого об'єкта в знахідному відмінку. У нашому вислові *під активним сприянням розкриттю злочину розуміються (кого? що?) дії*, іменник *дії* є у знахідному відмінку, тому такий вислів потребує викладення в іншій формі.

Порівняймо:

«Виходячи з наведеного, Верховний Суд України відмічає, що зазначене не дає можливості дійти висновку щодо неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права.

Верховний Суд України наголошує, що зазначене вище не дає підстав зробити висновок про неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права.

В українській мові слово *відмічати* у прямому значенні вживають у значенні *ставити відмітку*. У значенні ж *звертати увагу* слід вживати слово **наголошувати** або, власне, **звертати увагу**.

Порівняймо:

З долучених до справи квитанцій про придбання медпрепаратів **вбачається**, що витрати на оздоровлення позивачки складають 2.548 грн. 71 коп. **та відповідачем не заперечуються.**

З долучених до справи квитанцій про придбання медпрепаратів **Суд робить висновок**, що витрати на оздоровлення позивачки складають 2.548 грн. 71 коп., **чого відповідач не заперечує.**

Два слова української мови *вбачати* та *вбачатися* є дуже часто вживаними у судових рішеннях. Однак судді використовують ці слова переважно у їхньому неправильному значенні.

Перш за все, українське слово *вбачати* не є відповідником російського *усматривать*. Українське слово *вбачати* не може бути вживаним у значенні *доходити висновку* чи *встановлювати*. В українській мові *вбачати* означає *сприймати зором, бачити*, або ж якщо *вбачати*, *в кому чи в чому* – *вважати кого-, що-небудь кимсь, чимсь*. Наприклад: **суд вбачає у таких діях ознаки злочину**. Але суд не може вбачати щось із чогось.

Що ж до слова *вбачатися*, то в українській мові його значення є виключно такими: 1) бути приступним зору, бути видимим; 2) здаватися, сприйматися якимсь; 3) привиджуватися, поставати в уяві, у сні; 4) мати побачення; бачитися.

Чи буває рішення *оскаржуваним*? Вживання дієприкметників

У судових рішеннях частими є такі вислови: «допитувана особа», «оспорювані обставини справи», «оскаржуване рішення».

Порівняймо:

Заява про перегляд **оскаржуваної** ухвали Вищого адміністративного суду України **не підлягає задоволенню з таких підстав.**

Заява про перегляд **оскарженої** ухвали Вищого адміністративного суду України **не може бути задоволена, з огляду на таке.**

Обидва слова «оскаржуваної» та «оскарженої» є пасивними дієприкметниками. Однак дієприкметник «оскаржувана» утворений від дієслова «оскаржувати», яке є дієсловом недоконаного виду, тобто таким, що не є обмеженим у часі і відповідає на запитання *що робити?* Водночас дієприкметник «оскаржена» утворений від дієслова «оскаржити», яке є дієсловом доконаного виду,

тобто таким, що є обмеженим у часі й відповідає на запитання *що зробити?* Якщо йдеться про оскарження до суду конкретної ухвали, то маємо на увазі дію, яка вже відбулася у визначений період часу. Тому в судових рішеннях щодо будь-яких процесуальних дій чи актів слід застосовувати дієприкметник «оскаржений», а не «оскаржуваний», наприклад: «оскаржена ухвала», «оскаржене рішення», «оскаржений вирок». Таким самим чином:

допитана особа (але не допитувана особа);

застосована норма (але не застосовувана норма).

Окрім цього, слід уникати дієприкметника «оспорюваний», який утворений від російського дієслова «оспаривать». Українським відповідником у цьому випадку буде дієприкметник «спірний»: «спірні правовідносини».

Щодо творення та вживання дієприкметників в українській мові також слід пам'ятати таке.

Активні дієприкметники доконаного виду творяться від основи інфінітива неперехідних дієслів доконаного виду за допомогою суфікса -л- та прикметникових закінчень. У сучасній українській мові активні дієприкметники доконаного виду за допомогою суфіксів -ш-, -вш- не творяться. Тому:

застарілий (але не застарівший);

потерпілий (але не потерпівший);

минулий (але не минувший).

Форми на зразок «перемігший», «допомігший», «бувший» не відповідають літературній нормі. У таких випадках треба казати *який переміг, який допоміг, колишній*.

Також не відповідають нормам сучасної української мови утворені від перехідних дієслів активні дієприкметники недоконаного виду на зразок «поважаюча себе людина». Слід казати: *людина, яка поважає себе* (але у вислові *виконуючий обов'язки* це можливо, оскільки цей вислів має значення іменника).

На відміну від російської мови, в українській дієприкметники із закінченням -ся не утворюються. Якщо у російській мові *кажущийся*, то в українській – *вдаваний, такий, що видається*. Якщо ж активний чи пасивний дієприкметник і твориться від дієслова на -ся, то закінчення -ся відпадає: *втомитися – втомлений*.

Активні дієприкметники недоконаного виду (на -учий, -ачий) в українській мові вживаються рідко та без залежних слів. Водночас, вживання дієприкметників без залежних слів характерне переважно для художнього стилю. Тому таких дієприкметників слід уникати у судових рішеннях та замінювати. Наприклад:

Орган, який приймає рішення (замість орган, приймаючий рішення).

Визначальне рішення (замість визначаюче рішення).

Підтверджувальні докази (замість підтверджуючі докази).

Активні дієприкметники недоконаного виду як кальки з російських дієприкметників мають свої українські відповідники:

Навколишнє середовище (замість оточуюче середовище).

Позиція суду та пасивний стан

У судових рішеннях сьогодні часто вживаються речення такої конструкції:

ПРИКЛАД 1

Виконавче провадження було **зупинено** з підстав, передбачених пунктом 15 статті 34 Закону України «Про виконавче провадження», Законом України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу».

ПРИКЛАД 2

Справа судами **розглядалась** неодноразово.

Останнім рішенням Святошинського районного суду м. Києва від 20 листопада 2009 року **у позові відмовлено**.

ПРИКЛАД 3

Так, як **встановлено** з листа, який надійшов на адресу апеляційного суду Донецької області з Торезького міського суду, **питання** про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою щодо ОСОБА_2 було **вирішено** 02 липня 2010 року при розгляді справи по суті.

ПРИКЛАД 4

17 лютого 2010 року Управлінням міграційної служби в місті Києві було **складено висновок** про відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо надання статусу біженця ОСОБА_1.

ПРИКЛАД 5

Постановою Кабінету Міністрів України від 12 вересня 1997р. № 1002 «Про заходи щодо реалізації проекту реконструкції льотної зони №1 Державного міжнародного аеропорту Бориспіль» **затверджено, що сплата відсотків, пов'язаних з обслуговуванням іноземних кредитів, здійснюється за рахунок коштів державного бюджету.**

Такі речення є прикладом використання пасивного стану, коли підмет є об'єктом дії. Однак вживання пасивного стану в українській мові, на відміну від російської, є досить обмеженим.

У наведених прикладах вживається безособова форма дієслова на -но, -то. Така форма дієслова, як і безособові дієслова, вживається в ролі присудка в безособових реченнях. При ній підмета (суб'єкта дії) не буває, але є прямиий додаток (об'єкт дії), виражений знахідним (чи родовим) відмінком без прийменника, що відображено у нашому першому прикладі: *виконавче провадження зупинено*. У цьому прикладі немає суб'єкта дії, тобто не вказано того, хто зупинив таке виконавче провадження, а лише робиться наголос на факті зупинення.

Водночас безособова форма дієслова на -но, -то не може вживатися тоді, коли присутній суб'єкт дії. У таких випадках в українській мові слід вживати активний стан, тобто стан, коли підмет є суб'єктом дії.

Порівняймо:

Справа **судами розглядалась** неодноразово. Останнім **рішенням Святошинського районного суду м. Києва** від 20 листопада 2009 року у позові **відмовлено**.

Суди неодноразово **розглядали** цю справу. Останній раз **Святошинський районний суду м. Києва відмовив** у задоволенні позову своїм рішенням від 20 листопада 2009 року.

У цьому прикладі суб'єктом дії є суд, який, власне, розглядав справу та приймав рішення.

Порівняймо:

17 лютого 2010 року **Управлінням міграційної служби в місті Києві** було **складено** висновок про відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо надання статусу біженця ОСОБА_1.

17 лютого 2010 року **Управління міграційної служби в місті Києві** **склало** висновок про відмову в оформленні документів для надання статусу біженця ОСОБА_1.

Для цього речення абсолютно природним є активний стан, де чітко визначений суб'єкт – Управління міграційної служби – та його дія. З цього прикладу також видно, як можна обходитися без формулювання «*вирішення питання*».

Порівняймо:

Постановою Кабінету Міністрів України від 12 вересня 1997р. № 1002 «Про заходи щодо реалізації проекту реконструкції льотної зони №1 Державного міжнародного аеропорту Бориспіль» **затверджено**, що сплата відсотків, пов'язаних з обслуговуванням іноземних кредитів, здійснюється за рахунок коштів державного бюджету.

Кабінет Міністрів України своєю Постановою від 12 вересня 1997р. № 1002 «Про заходи щодо реалізації проекту реконструкції льотної зони №1 Державного міжнародного аеропорту Бориспіль» **визначив**, що сплата відсотків, пов'язаних з обслуговуванням іноземних кредитів, здійснюється за рахунок коштів державного бюджету.

Вислови на зразок «*постановою Кабінету Міністрів (наказом Міністерства) затверджено...*», «*рішенням міської ради схвалено...*» можна віднайти чи не у кожному судовому рішенні. З огляду на такі пасивні конструкції формується неправильне враження про дію та про суб'єкта, який несе відповідальність за таку дію. Відповідно до нашого прикладу суб'єктом дії є *постанова*, яка ніби щось затвердила, у той час як правдивим суб'єктом дії є *Кабінет Міністрів України*, а постанова є лише формою такої дії.

Порівняймо:

Так, як **встановлено** з листа, який надійшов на адресу апеляційного суду Донецької області з Торезького міського суду, **питання** про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою щодо ОСОБА_2 було **вирішено** 02 липня 2010 року при розгляді справи по суті.

Із листа Торезького міського суду **суд встановив**, що **запо-біжний захід** щодо ОСОБА_2 у вигляді тримання під вартою **був обраний** 02 липня 2010 року під час розгляду справи по суті.

У наведеному прикладі йдеться про дві змістовно важливі дії. По-перше, коли йде мова про встановлення фактів, то завжди важливим є, хто ці факти встановив. Із вислову *«так як встановлено з листа»*, незрозуміло, ким саме це було встановлено. Тому для судового рішення важливо наголосувати на тому, що саме **суд**, а не будь-який інший суб'єкт встановив той чи інший факт.

Другою важливою дією є обрання запобіжного заходу. І тут змістовно значущим є не процес *вирішення питання*, на чому зроблений наголос у нашому прикладі, а кінцеве рішення, яке, власне, і має назву *«обрання запобіжного заходу»*.

Доказовість судового рішення та структура речення

Судове рішення повинно бути доказовим. Тобто міркування суду та його висновки не повинні викликати додаткових запитань, заперечень чи двозначного тлумачення. Вочевидь, першочергове значення для доказовості судового рішення мають набір та послідовність аргументів, якими суд мотивує своє рішення. Водночас, на сприйняття рішення як доказового значний вплив мають стилістична структура самого рішення, зокрема структура та ритмічність речень.

У судовому рішенні варто використовувати прості речення. Просте речення – це речення, в якому є лише одна граматична основа – підмет (суб'єкт дії) та присудок (дія).

ПРИКЛАД

В матеріалах справи відсутні письмові заперечення Кабінету Міністрів України та Міністерства фінансів України до позовних вимог.

У простому реченні завжди є завершена думка, але тільки одна.

Просте речення не означає спрощення думки, яку ви хочете висловити. Прості речення можуть бути поширеними, бути ускладненими дієприкметниковими чи дієприслівниковими зворотами.

Складні речення – це такі речення, які містять у собі кілька граматичних основ – підметів та присудків.

Складносурядне речення – це складне речення, в якому прості речення рівноправні за змістом і пов'язані сурядними сполучниками (*і (й), та, та й, а, але, або, чи*).

ПРИКЛАД

Термін «побоювання» означає, що особа не обов'язково постраждала від дій, які змусили її покинути країну, **а** відтак **побоювання можуть впливати** не з власного досвіду біженця, а з досвіду інших людей (рідних, друзів та інших членів тієї ж расової або соціальної групи тощо).

Складнопідрядне речення – складне речення, в якому одне просте речення за змістом граматично залежить від іншого і з'єднується з ним за допомогою підрядного сполучника *коли, що, якби, наскільки, хоч, мов, наче* або сполучного слова *який, чий, котрий, де, куди, як*.

ПРИКЛАД

«**Побоювання**» є **оціночним судженням, яке свідчить** про психологічну оцінку особою ситуації, **що склалася навколо** неї, під впливом якої **особа вирішила покинути** країну і стала біженцем.

Слід пам'ятати, що складність речень додає текстові емоційності або ж академічності. Як ми вже зазначали, у судовому рішенні варто уникати емо-

ційності, яка може справити враження упередженості судді. Що ж до академічності, то, знову ж таки, як уже наголошувалося, судові рішення адресоване не тільки юридичній спільноті. Адресатами судових рішень є, перш за все, сторони та суспільство, які очікують простого і доступного, а не академічного викладу.

Порівняймо:

Долинський міжрайонний прокурор звернувся до суду з зазначеним позовом в обґрунтування якого вказує, 19 серпня 2008 року ОСОБА_2 керуючи незареєстрованим в установленому законом порядку двоколісним мотоциклом «Ходна СХ-500» на задньому сидінні якого знаходилась пасажир ОСОБА_3 грубо порушуючи правила дорожнього руху вчинив ДТП внаслідок чого ОСОБА_3 отримала тяжкі тілесні ушкодження. По даному факту була порушено кримінальну справу і вироком Болехівського міського суду від 30 червня 2010 року ОСОБА_2 визнано винним у вчиненні злочину передбаченого ч.2 ст.289 КК України та засуджено. В результаті вчиненого злочину потерпіла ОСОБА_3 отримала тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості.

Долинський міжрайонний прокурор звернувся до суду з зазначеним позовом. У позові прокурор зазначає таке. 19 серпня 2008 року ОСОБА_2, керуючи незареєстрованим в установленому законом порядку двоколісним мотоциклом «Ходна СХ-500» та грубо порушуючи правила дорожнього руху, вчинив ДТП. На задньому сидінні двоколісного мотоцикла знаходилась пасажир ОСОБА_3, яка внаслідок ДТП отримала тяжкі тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості. За фактом ДТП було порушено кримінальну справу. 30 червня 2010 року Болехівський міський суд визнав ОСОБА_2 винним у вчиненні злочину, передбаченого ч.2 ст.289 КК України, та засудив його.

Пам'ятайте, що будь-яке складне речення – це дві чи більше думки, які буду сприйняті набагато краще, якщо їх викласти в окремих простих чи, принаймні, спрощених реченнях. Намагайтеся висловлювати лише одну думку в одному реченні.

Порівняймо:

Заслухавши суддю-доповідача, перевіrivши матеріали справи та доводи апеляційної скарги, колегія суддів вважає, що апеляційна скарга підлягає частковому задоволенню, постановою суду першої інстанції скасування в частині відмови у задоволенні позовних вимог про стягнення коштів за 2004, 2005 роки, з постановленням в цій частині нового рішення, яким задовольнити позовні вимоги особи про стягнення з Управління праці і соціального захисту населення Козятинської міської ради Вінницької області недоплачені кошти за 2004-2005 роки з наступних підстав.

Заслухавши суддю-доповідача, перевіrivши матеріали справи та доводи апеляційної скарги, суд вважає, що апеляційну скаргу належить задовольнити частково. Зокрема, суд вважає, що постанову суду першої інстанції належить скасувати в частині відмови у задоволенні позовних вимог про стягнення коштів за 2004, 2005 роки. Суд постановляє в цій частині нове рішення, яким задовольняє позовні вимоги особи про стягнення з Управління праці і соціального захисту населення Козятинської міської ради Вінницької області недоплачені кошти за 2004-2005 роки. Приймаючи це рішення, суд, зокрема, зважає на таке.

Для судового рішення також важливим є порядок слів у реченні. Українська мова належить до мов із вільним порядком слів, що дає можливість з одного речення зробити кілька варіантів, змінюючи місцями компоненти. Проте вільність не виключає правил, що регулюють розташування цих компонентів. Варто пам'ятати, що порядок слів визначає ритм речення та впливає на сприйняття стилю документа. Якщо ви прагнете стилістично відобразити доказовість ваших думок, то можете це зробити через порядок слів у реченні.

Для досягнення ритмічності та доказовості намагайтеся ставити підмет та присудок якомога ближче один до одного.

Порівняймо:

Посилання місцевого суду на наявність у позивачів права на отримання грошової компенсації сум податку, утриманого з їх доходів, також на підставі Розпорядження уряду від 20 січня 2004р. №22-р **є помилковим.**

Суд вважає помилковим посилання місцевого суду на наявність у позивачів права на отримання грошової компенсації сум податку, утриманого з їхніх доходів, зокрема на підставі Розпорядження уряду від 20 січня 2004р. №22-р.

У цьому прикладі суд намагається оцінити позицію місцевого суду. Однак значний обсяг уточнюючих слів між підметом та присудком перешкоджає читачеві сприйняти таку оцінку суду, яка, власне, і є найбільш змістовно значущою.

Окрім цього, речення слід розпочинати важливими словами або фразами, а завершувати різко та ефектно.

Порівняймо:

Крім визнання вини підсудним, його винність стверджується наступними доказами.

Винуватість підсудного підтверджується, окрім визнання ним своєї вини, такими доказами.

У цьому прикладі суд починає свою думку із виокремлення визнання вини підсудним. Однак важливим тут є наголошення на переліку доказів, які підтверджують винуватість підсудного, лише одним із яких є визнання ним своєї вини.

Емоційність чи індивідуальність

Суддя повинен прагнути індивідуальності стилю своїх рішень. Ми багато наголошували на тому, як уникнути зайвої емоційності та упередженості у викладі. То яким же чином можна проявити індивідуальність, уникаючи при цьому надмірної емоційності та упередженого викладу?

Для прикладу пропонуємо оцінити витяг із рішення Федерального суду Канади у справі *TMR Energy Limited проти Фонду державного майна України*.

ПРИКЛАД

Слухаючи цю справу, я переглянула погляди експертів та тексти, на яких вони базуються; я боролася з різними перекладами оригінального тексту, та зауважила роздратування адвокатів, коли один і той самий український юридичний термін перекладався різними англійськими юридичними термінами, що мають абсолютно відмінні правничі концепції та визначення. Зрештою, я все ще не повністю розумію українську концепцію «відповідальності», однак я переконана, що вона матеріально відрізняється від нашого розуміння її та її наслідків. Якби експерти були присутні в суді, я могла б отримати можливість заповнити цю прогалину в розумінні підходу законодавства України до відповідальності та того, яким чином це стосується концепцій юридичної особи та власності як засобу забезпечення виконання рішень.

Цей виклад, безумовно, є індивідуальним та насиченим емоціями. Водночас, така емоційність не має відтінку упередженості. Такого ефекту суддя досягла шляхом правильного використання мовних засобів. Ретельно проаналізувавши текст, ви звернете увагу на те, що суддя емоційно оцінює лише власний стан «*я боролася з різними перекладами*», «*я все ще не повністю розумію*», «*я переконана*». При цьому суддя залишається емоційно нейтральною до сторін, про що свідчить, зокрема, фраза «*я ... зауважила роздратування адвокатів*» (замість можливого «адвокати були роздратовані»).

Таким чином, індивідуальність судді досягається за рахунок відображених у судовому рішенні:

- своєї активної позиції;
- оцінки власних переживань, міркувань та пошуків.

5.3. Організація думок та написання абзаців

Абзаци використовують для логічного поділу думок. Абзац починається із вступного речення, що описує суть думки. Наступні речення деталізують цю думку. Зазвичай останнє речення в абзаці відображає висновок.

Частіше для опису навіть однієї думки використовують блоки абзаців. У такому випадку перший абзац буде вступним і описуватиме суть думки, яку ви розвиватимете у цьому блоці.

Короткі абзаци використовуйте для того, щоб наголосити на окремій думці, для висновку або для переходу між блоками абзаців.

Найважливіші речі відображайте у першому та останньому реченнях абзацу.

Для переходу від однієї думки до іншої Ви можете використовувати:

- Перехідні абзаци. Перехідні абзаци, як правило, є початком пояснення наступного питання.
- Перше речення наступного абзацу.
- Останнє речення попереднього абзацу.

Змістовного зв'язку між абзацами можна досягнути шляхом формулювання узагальненої фрази, яка стосується попереднього або наступного абзаців. Окрім цього, змістовного зв'язку між абзацами (а також між реченнями в абзаці) та послідовності викладу ви зможете досягти, використовуючи перехідні слова та фрази:

Слова та фрази, які свідчать про початок Вашої думки:

- За таких умов
- З метою
- Перш за все

Слова та фрази, які свідчать про завершення Вашої думки:

- З огляду на
- Зрештою
- На завершення
- Підсумовуючи
- Таким чином
- Тому
- Узагальнюючи
- Як наслідок

Слова та фрази, які свідчать про деталізацію Вашої думки:

- Зокрема
- Зрозуміло
- Іншими словами
- Очевидно
- Певна річ
- Тобто
- Як зазначалося

Слова та фрази, які свідчать про наведення прикладів на підтвердження Вашої думки:

- А саме
- Зокрема
- Ілюструючи
- Наприклад
- Тобто
- У зв'язку з цим

Слова та фрази, які свідчать про наголошення Вашої думки:

- Безперечно
  - Безсумнівно
  - Безумовно
-

- Головним чином
- Зазвичай
- Звичайно
- Звісно
- Зрештою
- Іншими словами
- Насправді
- Незважаючи на
- Не лише ... але й
- Однак
- Особливо
- Перш за все
- Щонайменше
- Як такий

Слова та фрази, які свідчать про протиставлення Вашої думки:

- Але
- Водночас
- Всупереч
- Втім
- З іншого боку
- На жаль
- На противагу
- Навпаки
- Незважаючи на
- Однак

Слова та фрази, які свідчать про розвиток Вашої думки:

- Аналогічно
  - Відома річ
  - Власне
  - Далі
  - Зазвичай
  - Знову
  - Зрештою
  - Іншими словами
  - Однаково важливо
  - Окрім цього
-

- Подібно
- По-перше, по-друге
- Також
- Тобто

Слова та фрази, які свідчать про порівняння Вашої думки:

- Аналогічно
- Не лише ... але й
- Подібно
- Подібним чином

Слова та фрази, які свідчать про послідовність Вашої думки:

- Зрештою
- Наступне
- Останнє
- Перш за все
- Першочергово
- По-перше, по-друге
- Тоді

Слова та фрази, які свідчать про причинно-наслідковий зв'язок у Вашій думці:

- Відповідно до
- Згідно з
- З цією метою
- Оскільки
- Таким чином
- Тому
- У зв'язку з цим
- У результаті

Слова та фрази, які свідчать про час або місце, яких стосується Ваша думка:

- Вище
  - Будь-де
  - До цього часу
  - Зрештою
-

- З того часу
- З часом
- Незабаром
- Нижче
- Одночасно
- Пізніше
- Понад
- Послідовно
- Попередньо
- Раніше
- Спочатку

Порушують Закон, але не порушують Закону. Словник судді

Як уже згадувалося, українська правнича мова та термінологія досі перебувають під впливом російської мови. У рішеннях українських судів, як і в українських нормативно-правових актах, на які роблять посилання судді, є надзвичайно велика кількість термінів, у тому числі і юридичних чи термінологічних висловів, які є калькою з російської мови. Таке калькування полягає у застосуванні найбільш суголосного українського відповідника до російського терміна, у той час як словник української мови є достатньо багатим для оформлення будь-яких текстів, у тому числі й правничих.

Наприклад замість «явка в суд» слід вживати «*прибуття до суду*», замість «суд відмічає» – «суд *зазначає*» або «суд *наголошує*» тощо.

У рамках цього посібника неможливим видається охопити весь обсяг помилок та запропонувати варіанти правильного вживання слів та висловів. Однак автори спробували віднайти найтипівіші та найуживаніші русизми і запропонувати українські відповідники таких слів.

Благотворительность	доброчинність
Большинство большинство людей большинство заводов	більшість, більша частина більшість людей більша частина заводів
Ведущий ведущий специалист ведущий концерта	ведучий, провідний провідний спеціаліст ведучий концерту

<p>Верно, верный</p> <p>верно служить</p> <p><i>Коли йдеться про певну оцінку чого-небудь:</i></p> <p>верно объяснить</p> <p>верно заметить</p> <p>верный ответ</p> <p>Але:</p> <p>верное средство</p>	<p>вірно, вірний; правильно, правильно відданий, який не зраджує</p> <p>вірно служити</p> <p>правильно пояснити</p> <p>слухно зауважити</p> <p>правильна відповідь</p> <p>надійний засіб</p>
<p>В</p> <p><i>Напря́м руху, дії:</i></p> <p>в город</p> <p><i>Входження в групу осіб, предметів:</i></p> <p>в партію</p> <p><i>Стан, у який щось переходить:</i></p> <p>(Преобразование воды) в пар, в лёд</p> <p><i>Вказівка на кількість, вагу:</i></p> <p>(Длиной) в три метра</p> <p>(Дом) в два этажа</p> <p><i>Термін, строк, момент здійснення:</i></p> <p>в выходной</p> <p>во вторник</p> <p>в перерыве</p> <p><i>Місцезнаходження всередині:</i></p> <p>в городе</p> <p>в Украине</p> <p><i>Термін, строк, момент здійснення:</i></p> <p>в июле</p> <p><i>Напря́м, мета руху, дії:</i></p> <p>в школу</p> <p>в город</p> <p>в кошелек</p>	<p>у(в) місто</p> <p>у(в) партію</p> <p>(перетворення води) в пару, в лід</p> <p>(завдовжки) в три метри</p> <p>(будинок) на два поверхи</p> <p>у вихідний день</p> <p>у вівторок</p> <p>під час перерви</p> <p>у(в) місті</p> <p>в Україні</p> <p>у липні</p> <p>до школи</p> <p>до міста</p> <p>до гаманця</p>
<p><i>Вказівка на час за годинами:</i></p> <p>в п'ять часов</p> <p><i>Вказівка на час за роками:</i></p> <p>в прошлом году</p> <p>в 1991 году</p> <p>Але:</p> <p>в нарушение</p> <p>в поддержку</p>	<p>о п'ятій годині</p> <p>минулого року</p> <p>1991 року</p> <p>порушуючи</p> <p>на підтримку</p>

Вести себя	поводити себе
Взять себя в руки	опанувати себе
Видеть собственными глазами	бачити на власні очі
Вклад сделать вклад внести денежный вклад	внесок, вклад зробити внесок внести грошовий вклад
Включать включить свет (ток) включить мотор включить в список включатель включить в повестку дня	включати, вмикати увімкнути світло (струм) завести двигун включити до списку вмикач внести до порядку денного
Влечь за собой (санкции)	мати наслідком санкції
Внедрять	впроваджувати
Воплощать	втілювати
Вопреки	всупереч
Вопрос задавать вопрос затронуть вопрос о рассмотреть вопрос о обсудить вопрос о останавливаться на вопросе первоочередной вопрос в том сложность вопроса в том	ставити запитання говорити (казати) про говорити (казати) про говорити (казати) про говорити (казати) про найважливішим є те складним є те
Выглядеть выглядеть здоровим выглядеть сложным ситуация выглядит непросто	мати вигляд, здаватися, бути подіб- ним (до кого, чого), бути (яким) мати здоровий вигляд видаватися складним ситуація є непростою
Гражданский гражданский кодекс гражданский брак гражданские права	цивільний, громадянський цивільний кодекс цивільний шлюб громадянські права
Данный	цей, той, такий

<p>Действующий действующие лица действующее законодательство постоянно действующий</p>	<p>дійовий, чинний дійові особи чинне законодавство постійний</p>
<p>Делать вид</p>	<p>вдавати</p>
<p>Делать ударение</p>	<p>робити наголос, наголошувати</p>
<p>Добросовестный</p>	<p>сумлінний</p>
<p>Доля быть в доле делить на равные доли доля наследства</p>	<p>доля, частка бути на паях ділити на рівні частини (частки) частка спадщини</p>
<p>Допускать <i>Дозволяти комусь брати участь у чомусь чи мати доступ кудись, примирюватися з чимось:</i> допускать некачественную работу допускать иное мнение <i>Вважати за ймовірне, можливе що-небудь:</i> допускать мысль допускать возможность</p>	<p>допускати, припускати допускати неякісну роботу допускати іншу думку припускати думку припускати можливість</p>
<p>За рулем</p>	<p>за кермом</p>
<p>Заказ</p>	<p>замовлення</p>
<p>Заключать делать заключение, заключать заключать соглашение заключать брак заключительная часть заключать в тюрьму заключить в помещении заключать в себе заключать в скобки (кавычки) дело заключается в следующем</p>	<p>робити висновок укладати угоду брати шлюб завершальна частина ув'язнювати замикати в приміщенні містити у собі брати в дужки (лапки) справа ось у чому, справа в тому, що</p>

<p>Заместитель <i>Тимчасово виконує чийсь обов'язки:</i> заместитель учителя <i>Офіційна особа, яка постійно відає певними ділянками роботи, одночасно працюючи з начальником (керівником):</i> заместитель директора</p>	<p>замісник, заступник учитель-замісник заступник директора</p>
<p>Засвидетельствованный должным образом</p>	<p>засвідчений належним чином</p>
<p>Избирательный <i>Що визначається чи обирається голосуванням:</i> избирательное лицо избирательная должность <i>Пов'язаний з виборами, з місцем, де вони відбуваються, з юридичними нормами, які встановлюють порядок їх проведення:</i> избирательный закон избирательный блок избирательный участок избирательный бюллетень избирательное право избирательная кампания <i>Пов'язаний з неоднаковим застосуванням певних приписів чи правил:</i> избирательное действие</p>	<p>Виборчий, виборний, вибірковий виборна особа виборна посада виборчий закон виборчий блок виборча дільниця виборчий бюлетень виборче право виборча кампанія вибіркова дія</p>
<p>Из-за <i>Дія чи рух, напрямлений звідкись:</i> из-за границы из-за угла <i>Причина або обставини:</i> из-за недостатков из-за неосторожности из-за увеличения из-за усиления <i>Мета дії:</i> из-за куска хлеба из-за денег</p>	<p>з-за кордону з-за рогу через недоліки через необережність через збільшення через посилення <i>ради шматка хліба</i> <i>заради грошей</i></p>
<p>Изменять мужу, жене</p>	<p>зраджувати чоловіка, дружину</p>
<p>Изначальный</p>	<p>початковий</p>

Иметь иметься в наличии иметь место (в природе) иметь ввиду	мати, бути, траплятися бути в наявності траплятися (в природі) мати на увазі
Исключение исключение из правила все без исключения за исключением некоторых исключительные условия исключительный случай исключительное право исключить из списка	виняток, виключення виняток із правила усі без винятку за винятком деяких виняткові умови винятковий випадок виключне право виключити зі списку
Исходит из исходя из	зважати на зважаючи на, з огляду на
Исходный	вихідний
Качество в качестве в качестве депутата в качестве доказательства	як як депутат як доказ
Косвенный косвенные результаты косвенная причина	побічний, непрямий побічні результати непряма причина
Личный <i>Индивидуальный, należний окремій особі:</i> личное мнение личная жизнь <i>Такий, що стосується особи взагалі, багатьох осіб:</i> личный состав личное дело служащего	особистий, особовий особиста думка особисте життя особовий склад особова справа службовця
Ложный ложная мысль ложный путь ложное учение	неправдивий, неправильний, хибний неправильна (помилкова, хибна) думка хибний шлях псевдовчення
Любой	будь-який, будь-хто, кожний, усякий

Мешать	заважати
На основании	на підставі
На усмотрение	на розсуд
Наглядный	наочний
Направление направление развития двигатся по направлению к	напрямок розвитку рухатися у напрямку до
Настаивать на чем-то	наполягати на чомусь
Находить находить потерянное находить обоснованным	знаходити втрачене (загублене) вважати обґрунтованим
Находиться находиться за рубежом находиться рядом находиться далеко	перебувати (бути) за кордом бути поруч перебувати (бути) на далекій відстані
Неотложный неотложная помощь неотложное дело	невідкладний, нагальний невідкладна допомога нагальна справа
Неприятие неприятие идеи	спротив спротив до ідеї
Несколько лет тому назад	кілька років тому
Неурядицы	розбрат, чвари
Нечленораздельная речь	нерозбірлива мова
Носить (мирный) характер	мати (мирний) характер
Образовать	утворити
Общественный общественные организации общественный порядок общественное мнение общественное имущество общественный строй	суспільний, громадський громадські організації громадський порядок громадська думка громадське майно суспільний лад

Объём объём куба объём знаний объём информации объём работы	об'єм, обсяг об'єм куба обсяг знань обсяг інформації обсяг роботи
Объявление	оголошення
Оказывать оказывать знаки внимания оказывать сопротивление	виявляти, чинити виявляти увагу чинити опір
Около около дома около ста (тысячи)	біля, близько біля будинку близько ста (тисячі)
Оскверняют память	паплюжити пам'ять
Основанный основанный кем-то основанный на чем-то	оснований, заснований заснований кимось оснований на чомусь
Отвечать отвечая на вопрос	відповідати у відповідь на запитання, відповідаючи на запитання
Отвлекаться	відвертати увагу, відволікатися
Отдавать себе отчет	усвідомлювати
Открывать <i>Те, что потребує певного фізичного зусилля:</i> открывать двери (окно, ворота) <i>Коли йдеться про початок функціонування якогось закладу чи установи, усунення того, що закриває когось чи щось, або про виявлення раніше не поміченого:</i> открывать помещение открыть Америку <i>Але:</i> открывать тетрадь (книгу) открывать глаза	відкривати, відчиняти відчиняти двері (вікно, ворота) відкривати приміщення відкрити Америку розгорнути зошит (книгу) розплющувати очі
Отличать отличать друг от друга отличать буквы	відрізняти один від одного розрізняти букви/літери

Отмечать следует отметить	відзначати, зазначати слід відзначити (зазначити)
Относится относиться к личному делу относиться к делу небрежно относиться к человеку хорошо	належати до особової справи ставитися до справи недбало ставитися до людини добре
Отношения отношения между людьми отношения между государствами общественные отношения отношение к родителям, детям процентное отношение	відношення, взаємини, стосунки, відносини, ставлення взаємини (стосунки) між людьми відносини між державами суспільні відносини ставлення до батьків, дітей процентне (відсоткове) відношення
Отсутствовать при отсутствии свидетелей отсутствие опыта	бути відсутнім, бракувати за відсутності свідків брак досвіду
Передача (дія) акт приемки-передачи	передавання акт приймання-передавання
Переписка переписка между людьми переписываться переписка текста	переписування, листування листування між людьми листуватися переписування тексту
Письменный письменное разрешение письменные источники	письмовий, писемний письмовий дозвіл писемні джерела
По <i>Місце, де щось відбувається:</i> по поверхности по улице (идти) <i>Роздільно-порційне значення:</i> по частице <i>Напряж, за яким щось відбувається:</i> по следу (идти) <i>Межі того, що відбувається:</i> по обе стороны <i>Поруч з чим, вздовж чого:</i> по линии по границе	 по поверхні, поверхню по вулиці, вулицею (іти) по частці (йти) по сліду, слідом по обидва боки уздовж лінії вздовж кордону

<p><i>Напря́м, за яким щось відбувається:</i> плывть по течению двигаться по ветру</p> <p><i>У сфері якоїсь діяльності, стосовно чогось:</i> врач по профессии национальный по смыслу</p> <p><i>Напря́м, за яким щось відбувається:</i> по направлению движения</p> <p><i>У сфері якоїсь діяльності:</i> по делам</p> <p><i>Предмет як об'єкт дії:</i> стрелять по мишеням</p> <p><i>Стосовно чогось:</i> зачет по математике учебник по физике по причине чего специалист по металлостроению действия по внедрению (опыта) меры по следующему улучшению</p> <p><i>На підставі чогось:</i> по вкусу и по цвету по заказу</p> <p><i>З причини або внаслідок:</i> по неосторожности по ошибке по обвинению в по приказу по просьбе</p> <p><i>Після когось або чогось:</i> по окончанию заседания</p>	<p>плисти за течією рухатися за вітром</p> <p>лікар за фахом національний за змістом</p> <p>у напрямі руху</p> <p>у справах</p> <p>стріляти у мішені</p> <p>залік з математики підручник з фізики з причини чого фахівець з металознавства дії щодо застосування (досвіду) заходи щодо (для) дальшого поліпшення</p> <p>на смак і на колір на замовлення</p> <p>через необережність через помилку за звинуваченням у за наказом на прохання після закінчення засідання, по закінченні засідання</p>
<p>Повредить механизм</p>	<p>зіпсувати (пошкодити) механізм</p>
<p>Подлежать</p> <p>не подлежит сомнению подлежит сомнению решение подлежит исполнению иск подлежит удовлетворению иск не подлежит удовлетворению подлежит уничтожению подлежащий оплате счет</p>	<p>не викликає сумнівів, є безсумнівним викликає сумніви, є сумнівним рішення треба (належить) виконати позов належить задовольнити позов не може бути задоволений треба (належить) знищити належний до оплати рахунок, рахунок, який треба оплатити</p>

Подчеркивать подчеркнуть линейей подчеркивать важность	підкреслювати, наголошувати підкреслити лінією наголошувати на важливості
Позволять родители позволяют это позволяет нам сделать вывод	дозволяти, давати змогу (можли- вість). Дієслово <i>дозволяти</i> вжи- вається лише в прямому значенні батьки дозволяють це дає нам змогу зробити висновок
Покупка сделать покупку покупка товара	покупка, купівля, придбання зробити покупку, придбати купівля товару
Положение <i>Розташування в просторі, певне теоре- тичне твердження чи думка, зведення за- конів, правил:</i> горизонтальное положение <i>Становище, стан – це події, обставини, ситуації:</i> международное положение положение вещей	положення, стан, становище горизонтальне положення міжнародне становище стан справ
Посторонний	сторонній
Предавать огласке	розголошувати
Представляют их представили друг другу только представьте себе представляют интерес	представляти, уявляти, становити їх представили один одному лише уявіть собі становити інтерес
Предупреждать предупреждать об опасности предупреждать болезнь	попереджати, запобігати попередити про небезпеку запобігати хворобі
Пресекать	класти край, припиняти
При <i>Супутні обставини, умови:</i> при температуре при случае <i>Обставини, умови, за яких щось відбувається:</i> при условии при помощи	при температурі при нагоді за умови за допомоги

<p>при жизни при участии при секретаре при плохих погодных условиях <i>Обставини перебігу процесу:</i> при исполнении задания при переводе денег <i>Близькість за місцем розташування:</i> при входе</p>	<p>за життя за участі за участі секретаря за поганих погодних умов під час виконання завдання під час переказування грошей біля (коло) входу</p>
Привести к последствиям	призвести до наслідків
Придерживаться правил	дотримуватися правил керуватися правилами
Приём болевой приём приём вкладов торжественный приём по случаю приём студентов	прийом, приймання, прийняття больовий прийом приймання вкладів урочисте прийняття з нагоди набір студентів
Принимать принимать пищу принимать посетителей принимать предложение (чье-то) принимать во внимание (что) принять за основу принять к сведению принять участие (в чем) принять участие (в ком) принять вид	вживати їжу приймати відвідувачів давати згоду на шлюб (комусь) брати до уваги (що), зважати на (що), уважати на (що) узяти за основу узяти до відома узяти участь (у чому) турбуватися (про кого, за кого) набрати вигляду, прибрати вигляд
Приобщенный к делу	долучений до справи
Приходит к заключению, прийти к заключению	доходити висновку, дійти висновку
Причинять причинить зло причинить убытки	заподіювати, завдавати заподіяти (учинити) зло завдати збитків (втрат)
Разговаривать на языке	говорити мовою
Расположиться люди расположились дома расположены	розташуватися, розміститися люди розташувалися будинки розміщені

С оговорками	із застереженнями
С применением силы	із застосуванням сили
Самый на самом деле самый большой в тот же самый день самые разные	насправді найбільший того самого дня найрізноманітніші
Сбываются	здійснюються, справджуються
Сведения к сведению по сведениям принимать к сведению	до відома за відомостями брати до відома
Свидетельствовать о влиянии чего-то	свідчити про вплив чогось, показувати, як щось впливає
Сделка войти в сделку	правочин укласти (скласти) правочин
Следовать, следует следует поработать следует отметить следует подать документы следовать примеру продолжение следует следовать подобной логике следовать советам врача следовать обычаям из сказанного следует как следует как и следовало ожидать иск следует удовлетворить	варто попрацювати слід відзначити необхідно (треба) подати документи наслідувати приклад далі буде йти за такою логікою виконувати поради лікаря додержуватися (дотримуватися) звичаїв із сказаного впливає як слід як і треба було сподіватися (чекати) позов належить задовольнити
Следующий <i>Якщо йдеться про предмети або конкретні явища, вживають прикметник «наступний»:</i> следующий день здать следующий вопрос	наступний, дальший, подальший, такий наступний день поставити наступне запитання

<p><i>Коли йдеться про абстрактні явища, що відбувалися чи відбуватимуться після якогось часу, події, частіше вдаються до прикметників «дальший, подальший»:</i></p> <p>случилось следующее следующий из этого вывод</p> <p>следующие факты заявить следующее</p>	<p>сталося таке подальший висновок, висновок, що випливає з цього такі факти заявити таке</p>
<p>Случай</p> <p>в случае необходимости ни в коем случае в большинстве случаев при случае по случаю болезни в случае смерти чрезвычайный случай</p>	<p>у разі потреби, якщо буде потреба ні в якому разі, в жодному разі здебільшого, переважно при нагоді через хворобу, у зв'язку з хворобою на випадок смерті, в разі смерті надзвичайний випадок</p>
<p>Совершать</p> <p>совершить посадку совершить преступление совершить наезд совершать денежные операции</p> <p>совершить побег совершить угон автомобиля</p> <p>совершить ошибку</p>	<p>здійснювати, скоювати здійснити посадку, робити посадку скоїти злочин скоїти наїзд провадити (здійснювати) грошові операції втекти, здійснити втечу здійснити викрадення автомобіля допустити помилку, припуститися помилки</p>
<p>Совпадать</p> <p>совпадение мыслей</p>	<p>збігатися збіг думок</p>
<p>Создать, создавать</p>	<p>створити, створювати</p>
<p>Сознание</p> <p>терять сознание</p>	<p>свідомість, притомність непритомніти</p>
<p>Соответствовать</p> <p>в соответствии с законом</p>	<p>відповідати, узгоджуватися відпо- відно до закону, згідно із законом</p>
<p>Сопоставлять</p> <p>сопоставлять факты</p>	<p>зіставляти зіставляти факти</p>
<p>Сравнительно</p>	<p>порівняно</p>

Срок <i>Установлений відрізок часу</i> срок обращения в суд <i>Призначений момент часу</i> в назначенный срок прибыть в срок срочная работа срочная служба	строк, термін строк звернення до суду у призначений термін прибути вчасно термінова робота строкова служба
Сторона сторона в деле по другой стороне улицы	сторона, бік сторона у справі по іншому боці вулиці
Строго строго придерживаться правил в строгом соответствии с правилами	строго, суворо неухильно дотримуватися правил точно за правилами
Существующий существующий порядок	теперішній, нинішній, наявний тепер теперішній (нинішній) порядок
Считать считать до трех считаться с мнением считать возможным	рахувати, вважати рахувати до трьох дослухатися до думки вважати за можливе
Текущий	поточний
Течение течение процесса течение событий течение реки	перебіг, течія перебіг процесу перебіг подій течія річки
Угловая комната	наріжна кімната
Указывать указывать, что делать указывать дорогу указывать в документе указывать недостатки	вказувати, що робити показувати дорогу вказувати в документі вказувати на недоліки, зазначити недоліки
Усматривать усматривать в действиях из документов усматривается	доходити висновку, встановлювати, вбачати вбачати в діях зважаючи на документи, можна дійти висновку
Устойчивый к	стійкий до
Уступить место	поступитися місцем
Халатность	недбалість

Ход в ходе судебного разбирательства ход событий	під час (впродовж) судового розгляду перебіг подій, розвиток подій
Являться являются во сне являются истцом (ответчиком) в деле явиться в судебное заседание	являтися, з'являтися, бути являтися (з'являтися) уві сні бути позивачем (відповідачем) у справі прибути на судове засідання

Окремо слід наголосити на правильному вживанні слів у заперечних реченнях. Якщо у стверджувальних реченнях іменник біля дієслова вживається у знахідному відмінку (відповідає на питання *кого? що?*) то у заперечних реченнях цей іменник вживатиметься у родовому відмінку (відповідатиме на питання *кого? чого?*).

ПРИКЛАД

*Кабінет Міністрів України прийняв **постанову**, але Кабінет Міністрів України не прийняв **постанови**;*

*Суд дослідив **обставини** справи, але суд не дослідив **обставин** справи;*

*Позивач надав суду **докази**, але позивач не надав суду **доказів**.*

*Зрештою, судді повинні пам'ятати, що рішення вони складають **українською мовою**, а не на українській мові.*

ПОРАДИ

- Використовуйте слова лише в їхньому прямому значенні, уникайте метафор.
- Використовуйте одні й ті самі слова для означення одних і тих самих речей, а також різні слова для означення різних речей.
- Використовуйте прості та зрозумілі слова. Уникайте надто формальних, професійних та наукових термінів.
- Не обтяжуйте текст вставними словами.

- Уникайте виразів, що передбачають двозначність або невпевненість.
- Уникайте оцінки якості (таких слів, як: абсолютно, майже, зовсім, достатньо).
- Уникайте професійного жаргону з інших сфер.
- Уникайте русизмів.

5.4. Цитування та посилання у судових рішеннях

Судове рішення – документ, у якому завжди є цитати із нормативних джерел чи посилання на них, а також можуть бути цитати чи посилання на інші судові рішення, наукову чи довідкову літературу. Такі цитати чи посилання потребують правильного опису їхніх джерел для того, щоб:

- особа, яка читатиме судове рішення, могла віднайти використану суддею цитату чи посилання;
- були зрозумілими джерела Ваших аргументів;
- судове рішення справляло враження послідовного та стилістично грамотного документа.

Бібліографічний опис документів здійснюєть відповідно до ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1-2003, IDT)». – К. : Держстандарт України, 2007. Він є базовим для системи стандартів, правил, методичних посібників зі складання бібліографічного опису. Судочинство також потребує напрацювання своїх стандартів для правильного посилання на джерела, інформація з яких використовується у судових рішеннях. Керуючись чинними загальними стандартами, автори пропонують такі варіанти для оформлення посилань у судових рішеннях.

Загальні міркування

Цитуючи норму будь-якого нормативно-правового акта, її треба брати в лапки. Якщо текст норми не взятий у лапки, це може свідчити про довільне перефразування суддею самої норми.

Суддя може брати у лапки не всю статтю чи пункт акта, на які він посилається, а лише ті їхні частини, які містять норму, значущу для обставин конкретної справи.

Такими самими міркуваннями варто керуватися, цитуючи міжнародні документи, а також рішення національних судів чи міжнародних судових інстанцій.

Щодо цитувань довідкової чи наукової літератури, то відсутність прямої цитати із лапками є свідченням плагіату, який є неприпустимим для судових рішень.

Посилання на норми Конституції України

Оскільки Конституція України є єдиним у своєму роді документом, можна не посилатися на дату її прийняття чи місце опублікування.

ПРИКЛАД

Частина друга статті 55 Конституції України гарантує кожному «право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб».

Обов'язкові реквізити:

Частина статті словами	Номер статті цифрами	Назва документа
частина друга	статті 55	Конституції України

Посилання на рішення Конституційного Суду України

У випадку посилання на рішення Конституційного Суду України доцільно робити посилання на назву та номер справи, як то зазначено у самих рішеннях.

ПРИКЛАД

Конституційний Суд України наголошує, що особа може оскаржити у суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, якщо такі «рішення, дії чи бездіяльність порушують або ущемлюють права і свободи ... чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують судового захисту» (Рішення у справі щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 ЦПК України, № 6-зп від 25.11.1997).

➤ ПРИКЛАД

Конституційний Суд України у своєму Рішенні у справі щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 ЦПК України наголошує, що особа може оскаржити у суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, якщо такі «рішення, дії чи бездіяльність порушують або ущемлюють права і свободи ... чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують судового захисту» (Рішення № 6-зп від 25.11.1997).

Обов'язкові реквізити:

Назва документа	Орган, що прийняв документ	Назва справи	Номер рішення	Дата прийняття
Рішення	Конституційного Суду України	у справі щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 ЦПК України	№ 6-зп	від 25.11.1997

Посилання на кодекси та закони України

Для посилання на кодекси та закони, окрім іншого, значущою є інформація про дату їх прийняття. Це, зокрема, матиме значення за умови застосування рівних за юридичною силою нормативно-правових актів, оскільки застосовуватиметься той, який прийнятий пізніше.

➤ ПРИКЛАД

Відповідно до пункту 8 частини третьої статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України (від 6.07.2005) суд повинен перевірити, чи рішення суб'єкта владних повноважень було пропорційним, тобто прийнятим із «дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення».

▶ ПРИКЛАД

Відповідно до вимог Кодексу адміністративного судочинства України суд повинен перевірити, чи рішення суб'єкта владних повноважень було пропорційним, тобто прийнятим із «дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення» (п. 8 ч. 3 ст. 2 КАСУ, від 6.07.2005).

Обов'язкові реквізити:

Пункт	Частина	Стаття	Назва акта	Дата прийняття
пункт 8	частини третьої	статті 2	Кодексу адміністративного судочинства України	6.07.2005

Посилання на підзаконні нормативно-правові акти

Доволі часто органи виконавчої влади затверджують підзаконними актами певні положення, порядки тощо. Якщо суддя застосовує у своєму рішенні норми, які викладені не у самому підзаконному акті, а у затвердженому порядку чи положенні, то слід посилатися саме на такий порядок чи положення.

▶ ПРИКЛАД

Відповідно до пункту 1.2 Порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітними підприємницької діяльності, «допомога по безробіттю, у тому числі одноразова її виплата для організації безробітними підприємницької діяльності, надається застрахованим та незастрахованим особам, визнаним у встановленому порядку безробітними» (Порядок затверджений Наказом Міністерства праці та соціальної політики України № 307 від 20.11.2000).

Обов'язкові реквізити:

Пункт	Назва порядку, положення чи інструкції	Назва акта	Ким прийнятий акт	Номер	Дата прийняття
пункт 1.2	Порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітними підприємницької діяльності	Порядок, затверджений Наказом	Міністерства праці та соціальної політики України	№ 307	від 20.11.2000

Але:

Відповідно до пункту 2 вимог Наказу Міністерства праці та соціальної політики України «Про затвердження Порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітними підприємницької діяльності», цей Наказ набирає чинності з 1 січня 2001 року (Наказ № 307 від 20.11.2000).

Посилання на акти індивідуальної дії

Застосовуючи акти індивідуальної дії, можна уникнути прямої цитати, але обов'язково слід зазначати посилання на вид акта, його номер та дату прийняття, оскільки усі ці дані є значущими для конкретної справи.

 ПРИКЛАД

Назаренко Ю. М. був звільнений з посади заступника Міністра Кабінету Міністрів України у зв'язку з переходом на іншу роботу на підставі рішення Кабінету Міністрів України (Постанова Кабінету Міністрів України № 273 від 21.02.2007).

Обов'язкові реквізити:

Пункт	Назва акта	Ким прийнятий акт	Номер	Дата прийняття
	Постанова	Кабінету Міністрів України	№ 273	від 21.02.2007

Посилання на рішення судів загальної юрисдикції

Для підкріплення власної позиції суддя може посилатися на рішення судів загальної юрисдикції.

ПРИКЛАД

Таку ж позицію зайняв Окружний адміністративний суд міста Києва, наголошуючи, що критерії оцінювання рішень, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, визначені у частині третій статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України, «хоч і адресовані суду, але одночасно вони є і вимогами для суб'єкта владних повноважень» (Постанова у справі № 2а-4637/10/2670 від 12.08.2010).

Обов'язкові реквізити:

Назва суду	Вид рішення	Номер справи	Дата прийняття рішення
Окружний адміністративний суд міста Києва	Постанова	у справі № 2а-4637/10/2670	від 12.08.2010

Посилання на міжнародні документи**ПРИКЛАД**

Відповідно до Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно реалізації адміністративними органами влади дискреційних повноважень під «дискреційними повноваженнями» слід розуміти «повноваження, яке адміністративний орган, приймаючи рішення, може здійснювати з певною свободою розсуду – тобто коли такий орган може обирати з кількох юридично допустимих рішень те, яке він вважає найбільш відповідним за конкретних обставин» (Рекомендація № (80)2, прийнята 11.03.1980).

Обов'язкові реквізити:

Вид документа	Назва документа	Номер	Дата прийняття
Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-членам	стосовно реалізації адміністративними органами влади дискреційних повноважень	№ (80)2	11.03.1980

Посилання на рішення міжнародних судів чи судів іноземних держав ПРИКЛАД

У справі «Проніна проти України» Європейський суд з прав людини зауважив, що «національні суди не вчинили жодної спроби проаналізувати позов заявниці ... попри пряме посилання у кожній судовій інстанції (Рішення № 63566/00, § 25, від 18.06.2006).

Обов'язкові реквізити:

Назва справи	Назва суду	Номер рішення	Пункт чи параграф	Дата прийняття
У справі «Проніна проти України»	Європейський суд з прав людини	Рішення №63566/00	§ 25	від 18.06.2006

Посилання на довідкову літературу ПРИКЛАД

Відповідно до тлумачення поданого у довідковій літературі «дискреційна влада – це право посадової особи діяти на власний розсуд» (Універсальний словник української мови. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2005. – С. 221).

Обов'язкові реквізити:

Назва видання	Місце видання	Видавництво	Рік видання	Сторінка
Універсальний словник української мови. –	Тернопіль:	Навчальна книга. – Богдан,	2005. –	С. 221

Посилання на іншу літературу**ПРИКЛАД**

У науковій літературі принцип обґрунтованості тлумачиться як такий, що «вимагає від суб'єкта владних повноважень враховувати як обставини, на обов'язковість врахування яких прямо вказує закон, так і інші обставини, що мають значення у конкретній ситуації» (Кодекс адміністративного судочинства України: Науково-практичний коментар: У 2 т. / За заг. ред. Р. О. Куйбіди. – К.: Книги для бізнесу, 2007. – Т. 1. – С. 39).

Обов'язкові реквізити:

Назва видання	Автор видання	Місце видання	Видавництво	Рік видання	Том	Сторінка
Кодекс адміністративного судочинства України: Науково-практичний коментар: У 2 т. /	За заг. ред. Р. О. Куйбіди. –	К.:	Книги для бізнесу,	2007. –	Т. 1. –	С. 39

СТРУКТУРА РІШЕННЯ

Залежно від того, на якій стадії процесу суд ухвалює судові рішення, їх можна поділити на *проміжні* (якими провадження у справі у суді певної інстанції не закінчено) та *кінцеві* (якими суд закінчує розгляд справи у суді певної інстанції).

У цьому розділі основну увагу ми приділимо структурі саме кінцевих судових рішень першої інстанції – рішенням суду в цивільній і господарській справах, постанові суду в адміністративній справі, вироку в кримінальній справі. Саме у таких рішеннях суд вирішує вимоги позову, а в кримінальних справах – вимоги кримінального обвинувачення.

Загалом структура цих рішень у законодавстві доволі уніфікована – усі вони складаються із вступної, описової (крім вироку), мотивувальної та резолютивної частин. Змістове наповнення визначене відповідним процесуальним кодексом, і його можна легко простежити за такою порівняльною таблицею.

ЦПК України	ГПК України	КАС України	КПК України
Стаття 215. Зміст рішення суду	Стаття 84. Зміст рішення	Стаття 163. Зміст постанови	Стаття 374. Зміст вироку
<p>Рішення суду складається з:</p> <p>1) вступної частини із зазначенням:</p> <ul style="list-style-type: none"> • часу та місця його ухвалення; • найменування суду, що ухвалив рішення; • прізвищ та ініціалів судді (суддів – при колегіальному розгляді); • прізвища та ініціалів секретаря судового засідання; • імен (найменувань) сторін та інших осіб, які брали участь у справі; • предмета позовних вимог; <p>2) описової частини із зазначенням:</p> <ul style="list-style-type: none"> • узагальненого викладу позиції відповідача; • пояснень осіб, які беруть участь у справі; • інших доказів, досліджених судом; 	<p>Рішення господарського суду ухвалюється іменем України і складається із вступної, описової, мотивувальної і резолютивної частин, при цьому:</p> <p>1) у вступній частині вказуються найменування господарського суду, номер справи, дата прийняття рішення, найменування сторін, ціна позову, прізвища судді (суддів), представників сторін, прокурора та інших осіб, які брали участь у засіданні, посади цих осіб. При розгляді справи на підприємстві, в організації про це також вказується у вступній частині рішення;</p> <p>2) описова частина має містити стислий виклад вимог позивача, відзиву на позовну заяву, заяв, пояснень і клопотань сторін та їх представників, інших учасників судового процесу, опис дій, виконаних господарським судом (огляд та дослідження доказів і ознайомлення з матеріалами безпосередньо в місці їх знаходження);</p>	<p>Постанова складається з:</p> <p>1) вступної частини із зазначенням:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дати, часу та місця її прийняття; • найменування адміністративного суду, • прізвищ та ініціалів судді (суддів) і секретаря судового засідання; • імен (найменувань) сторін та інших осіб, які беруть участь у справі; • предмета адміністративного позову; <p>2) описової частини із зазначенням:</p> <ul style="list-style-type: none"> • короткого змісту позовних вимог і позиції відповідача; • пояснень осіб, які беруть участь у справі; • інших доказів, досліджених судом; 	<p>Вирок суду складається зі вступної, мотивувальної та резолютивної частин.</p> <p>У вступній частині вироку зазначаються:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дата та місце його ухвалення; • назва та склад суду, секретар судового засідання; • найменування (номер) кримінального провадження; • прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, рік, місяць і день його народження, місце народження, заняття, освіта, сімейний стан та інші відомості про особу обвинуваченого, що мають значення для справи; • закон України про кримінальну відповідальність, що передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа; • сторони кримінального провадження та інші учасники судового провадження.

ЦПК України	ГПК України	КАС України	КПК України
<p>3) мотивувальної частини із зазначенням:</p> <ul style="list-style-type: none"> • встановлених судом обставин і визначених відповідно до них правовідносин; • мотивів, з яких суд вважає встановленою наявність або відсутність фактів, якими обґрунтовувалися вимоги чи заперечення, бере до уваги або відхилив докази, застосовує зазначені в рішенні нормативно-правові акти; • чи були порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких особа звернулася до суду, а якщо були, то ким; • назви, статті, її частини, абзацу, пункту, підпункту закону, на підставі якого вирішено справу, а також процесуального закону, яким суд керувався; 	<p>3) у мотивувальній частині вказуються обставини справи, встановлені господарським судом; причини виникнення спору; докази, на підставі яких прийнято рішення; зміст письмової угоди сторін, якщо її досягнуто; доводи, за якими господарський суд відхилив клопотання і докази сторін, їх пропозиції щодо умов договору або угоди сторін; законодавство, яким господарський суд керувався, приймаючи рішення; обґрунтування відстрочки або розстрочки виконання рішення;</p>	<p>3) мотивувальної частини із зазначенням:</p> <ul style="list-style-type: none"> • встановлених судом обставин із посиланням на докази, а також мотивів неврахування окремих доказів; • мотивів, з яких суд виходив при прийнятті постанови, і положення закону, яким він керувався; 	<p>У мотивувальній частині вироку зазначаються:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) у разі визнання особи виправданого: <ul style="list-style-type: none"> • формулювання обвинувачення, яке пред'явлене особі і визнане судом недоведеним, а також підстави для виправданого обвинуваченого з зазначенням мотивів, з яких суд відкидає докази обвинувачення; • мотиви ухвалення інших рішень щодо питань, які вирішуються судом при ухваленні вироку, та положення закону, якими керувався суд; 2) у разі визнання особи винуватою: <ul style="list-style-type: none"> • формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним, із зазначенням місця, часу, способу вчинення та наслідків кримінального правопорушення, форми вини і мотивів кримінального правопорушення; • статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, що передбачає відповідальність за кримінальне правопорушення, винним у вчиненні якого визнається обвинувачений; • докази на підтвердження встановлених судом обставин, а також мотиви неврахування окремих доказів; • мотиви зміни обвинувачення, підстави визнання частини обвинувачення необґрунтованою, якщо судом приймалися такі рішення; • обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання; • мотиви призначення покарання, звільнення від відбування покарання, застосування примусових заходів медичного характеру при встановленні стану обмеженої осудності обвинуваченого, ►

ЦПК України	ГПК України	КАС України	КПК України
			<p>застосування примусового лікування відповідно до статті 96 Кримінального кодексу України, мотиви призначення громадського вихователя неповнолітньому;</p> <ul style="list-style-type: none"> • підстави для задоволення цивільного позову або відмови у ньому, залишення його без розгляду; • мотиви ухвалення інших рішень щодо питань, які вирішуються судом при ухваленні вироку, та положення закону, якими керувався суд.
<p>4) резолютивної частини із зазначенням:</p> <ul style="list-style-type: none"> • висновку суду про задоволення позову або відмову в позові повністю чи частково; • висновку суду по суті позовних вимог; • розподілу судових витрат; • строку і порядку набрання рішенням суду законної сили та його оскарження. 	<p>4) резолютивна частина має містити висновок про задоволення позову або про відмову в позові повністю чи частково по кожній з заявлених вимог. Висновок не може залежати від настання або ненастання якихось обставин (умовне рішення).</p> <p>При задоволенні позову в резолютивній частині рішення вказуються:</p> <ul style="list-style-type: none"> • найменування сторони, на користь якої вирішено спір, і сторони, з якої здійснено стягнення грошових сум або яка зобов'язана виконати відповідні дії, строк виконання цих дій, а також строк сплати грошових сум при відстрочці або розстрочці виконання рішення; • розмір сум, що підлягають стягненню (основної заборгованості за матеріальні цінності, виконані роботи та надані послуги, неустойки, штрафу, пені та збитків, а також штрафів, передбачених у пунктах 4 і 5 частини другої статті 83 цього Кодексу); ▶ 	<p>4) резолютивної частини із зазначенням:</p> <ul style="list-style-type: none"> • висновку суду про задоволення адміністративного позову або про відмову в його задоволенні повністю чи частково; • висновку суду по суті вимог; • розподілу судових витрат; • інших правових наслідків ухваленого рішення; • строку і порядку набрання постановою законної сили та її оскарження; • встановленого судом строку для подання суб'єктом владних повноважень – відповідачем до суду звіту про виконання постанови, якщо вона вимагає вчинення певних дій (перебіг цього строку починається з дня набрання постановою законної сили або після одержання її копії, якщо постанова виконується негайно). 	<p>4) У резолютивній частині вироку зазначаються:</p> <p>1) у разі визнання особи виправданою:</p> <ul style="list-style-type: none"> • прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, рішення про визнання його невинуватим у пред'явленому обвинуваченні та його виправдання; • рішення про поновлення в правах, обмежених під час кримінального провадження; • рішення щодо заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі рішення про запобіжний захід до набрання вироком законної сили; • рішення щодо речових доказів і документів; • рішення щодо процесуальних витрат; • строк і порядок набрання вироком законної сили та його оскарження; • порядок отримання копій вироку та інші відомості; <p>2) у разі визнання особи винуваною:</p> <ul style="list-style-type: none"> • прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, рішення про визнання його винуватим у пред'явленому обвинуваченні та відповідні статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; ▶

ЦПК України	ГПК України	КАС України	КПК України
	<ul style="list-style-type: none"> • найменування майна, що підлягає передачі, і місце його знаходження (у спорі про передачу майна); • найменування, номер і дата виконавчого або іншого документа про стягнення коштів у безспірному порядку (у спорі про визнання цього документа як такого, що не підлягає виконанню), а також сума, що не підлягає списанню. • У спорі, що виник при укладанні або зміні договору, в резолютивній частині вказується рішення з кожної спірної умови договору, а у спорі про спонукання укласти договір – умови, на яких сторони зобов'язані укласти договір, з посиланням на поданий позивачем проект договору. • В резолютивній частині рішення вказується про визнання договору недійсним у випадках, передбачених у пункті 1 статті 83 цього Кодексу. • При задоволенні заяви про визнання акта недійсним в резолютивній частині вказуються найменування акта і органу, що його видав, номер акта, дата його видання, чи визнається акт недійсним повністю або частково (в якій саме частині). • В резолютивній частині рішення вказується про розподіл господарських витрат між сторонами, про повернення судового збору з бюджету. ► 		<ul style="list-style-type: none"> • покарання, призначене по кожному з обвинувачень, що визнані судом доведеними, та остаточна міра покарання, обрана судом; • початок строку відбування покарання; • рішення про застосування примусового лікування чи примусових заходів медичного характеру щодо обмежено осудного обвинуваченого у разі їх застосування; • рішення про призначення неповолітньому громадського вихователя; • рішення про цивільний позов; • рішення про інші майнові стягнення і підстави цих рішень; • рішення щодо речових доказів і документів; • рішення про відшкодування процесуальних витрат; • рішення щодо заходів забезпечення кримінального провадження; • рішення про залік досудового тримання під вартою; • строк і порядок набрання вироком законної сили та його оскарження; • порядок отримання копій вироку та інші відомості. • Якщо особі пред'явлено декілька обвинувачень і деякі з них не доведені, то у резолютивній частині вироку зазначається, за якими з них обвинувачений виправданий, а за якими – засуджений. • Якщо обвинувачений визнається винним, але звільняється від відбування покарання, суд зазначає про це в резолютивній частині вироку. • У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням відповідно до статей 75–79, 104 Кримінального кодексу України у резолютивній частині вироку ►

ЦПК України	ГПК України	КАС України	КПК України
	<ul style="list-style-type: none"> • Якщо у справі беруть участь кілька позивачів або відповідачів, у рішенні вказується, як вирішено спір щодо кожного з них, або зазначається, що обов'язок чи право стягнення є солідарним. • При розгляді першого і зустрічного позовів у рішенні вказуються результати розгляду кожного з позовів. 		<p>зазначаються тривалість іспитового строку, обов'язки, покладені на засудженого, а також трудовий колектив або особа, на які, за їх згодою або на їх прохання, суд покладає обов'язок щодо нагляду за засудженим і проведення з ним виховної роботи.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Коли призначається більш м'яке покарання, ніж передбачено законом, при зазначенні обраної судом міри покарання робиться посилання на статтю 69 Кримінального кодексу України.

Кінцеві судові рішення суд ухвалює іменем України. Отже, з цих слів, після Державного Герба і назви судового рішення (рішення, постанова, вирок), і починається викладення судового рішення.

Недоречним, на наш погляд, є викладення судового рішення на бланку суду, оскільки воно ухвалюється іменем України, а не суду (до речі, так само закони ніколи не викладаються на бланку Верховної Ради, яка їх приймає).

6.1. Вступна частина

Вступна частина кінцевого судового рішення містить основні його реквізити, за якими його можна легко ідентифікувати.

У вступній частині має бути зазначено:

- дату (число, місяць, рік), а в адміністративних справах також – час ухвалення судового рішення (година і хвилина), оскільки це має значення у разі негайного виконання постанови;
- місце ухвалення судового рішення (назва населеного пункту, де знаходиться суд);
- точне найменування суду відповідно до Указу Президента України про його утворення;
- прізвища та ініціали професійного судді, якщо справу розглядав суддя одноособово, професійних суддів (або також і народних засідателів), якщо справу розглядала колегія суддів, і секретаря судового засідання.

Уникайте використання формули «суд ... при секретарі судового засідання», оскільки суд не діє при секретарі, а швидше навпаки – секретар при суді. Оскільки секретар судового засідання є учасником судового засідання, то краще зазначати: «суд ... за участю секретаря судового засідання».

Далі у вступній частині судового рішення суд повинен вказати прізвища, імена, по батькові фізичних осіб (при потребі – із зазначенням посади посадової чи службової особи), повне найменування юридичних осіб чи органу, які є сторонами, третіми особами, їх представниками із зазначенням їхнього процесуального статусу. Також у вступній частині суд зазначає предмет вимог позивача (заявника) – зазвичай в узагальненому вигляді, а в господарських справах – і ціну позову.

Прізвище та ініціали секретаря судового засідання не зазначаються у разі розгляду адміністративної справи у письмовому провадженні, оскільки в цьому випадку судові засідання не проводяться.

Таким чином, вступна частина судового рішення може мати такий вигляд

в адміністративній справі:

 ПРИКЛАД

**ПОСТАНОВА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

1 червня 2012 року, 15 год. 20 хв., м. Київ

Окружний адміністративний суд міста Києва у складі головуючого судді Іваненка І.І. за участю секретаря судового засідання Петренка П.П., розглянувши у відкритому судовому засіданні адміністративну справу № 2а-111111/12/00000 за позовом Нікорядзе Михайла Георгійовича (представник позивача – Сіренко Микола Миколайович) до Подільського районного управління Головного управління Міністерства внутрішніх справ в місті Києві (представник відповідача – Залізняка Марина Петрівна) про визнання протиправними дій за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача – старшого оперуповноваженого Подільського районного управління Головного управління Міністерства внутрішніх справ в місті Києві Антонолюка Тараса Антоновича, прийняв таку постанову.

Зверніть увагу, в запропонованому варіанті вступна частина є закінченим реченням. Однак на практиці у переважній більшості судових рішень вступна частина є незакінченим реченням. Переходом між вступною і описовою частиною слугує слово «встановив». Наприклад, *«такий-то суд... розглянувши справу... ВСТАНОВИВ: ...»*. Однак суд встановлює обставини у справі й робить це у мотивувальній частині, тому перехід до описової частини через слово «встановив», на наш погляд, є некоректним.

Судді господарських судів, а також частина суддів адміністративних судів використовують іншу формулу: *«такий-то суд, ... розглянувши справу... ОБСТАВИНИ СПРАВИ»*. Такий підхід також є проблемним, оскільки підрядна частина речення (розглянувши...) не прив'язана до будь-якої іншої частини речення, яка має відповідати на питання *що суд зробив?* А тому така конструкція в судовому рішенні є взагалі незакінченим реченням. Використовувати для позначення переходу до описової частини заголовку «обставини справи», на нашу думку, неправильно, оскільки суд викладає встановлені ним обставини у мотивувальній частині.

6.2. Описова частина

В описовій частині судового рішення узагальнено викладається позиція осіб, які беруть участь у справі (сторін, третіх осіб, їх представників), і основний зміст доказів, досліджених судом. Тут суд не має права давати своїх оцінок ні позиції осіб, які беруть участь у справі, ні доказам. Для вироку в кримінальній справі закон описової частини не передбачає.

Пропонуємо для зручності сприйняття викладу описової частини використовувати заголовки. Наприклад, можна використати таку схему викладу описової частини судового рішення:

«Позиція позивача

1. Тоді-то позивач звернувся до суду з позовом, у якому просив те-то.
2. Позов обґрунтовано такими-то обставинами.
3. На підтвердження цих обставин позивач надав такі-то докази.

Позиція відповідача

4. Відповідач позов не визнав і тоді-то подав заперечення проти позову.
5. Відповідач, заперечуючи проти позову, посилається на такі-то обставини.
6. На підтвердження цих обставин відповідач надав такі-то докази».

За потреби описову частину може бути доповнено викладом позиції третьої особи.

Необхідно наголосити, що виклад позицій осіб, які беруть участь у справі, потребує певного узагальнення. Критерієм рівня деталізації може бути такий принцип: опис має давати достатнє уявлення про зміст спору, а також містити усі важливі, доречні й вирішальні аргументи сторін.

6.3. Мотивувальна частина

До мотивувальної частини буде найбільш прискіплива увага, тому виписувати її найскладніше. Консультативна рада європейських суддів наголошує:

«Якість судового рішення залежить головним чином від якості його обґрунтування. Належне обґрунтування є імперативом, яким не можна нехтувати в інтересах швидкості розгляду.

Виклад підстав прийняття рішення не лише полегшує розуміння та сприяє визнанню сторонами суті рішення, але, насамперед, є гарантією проти свавілля. По-перше, це зобов'язує суддю дати відповідь на аргументи сторін та вказати на доводи, що лежать в основі рішення й забезпечують його правомірність; по-друге, це дає можливість суспільству зрозуміти, яким чином функціонує судова система...

Підстави прийняття рішення повинні бути узгодженими, чіткими, не-двозначними й несуперечливими. Вони повинні давати можливість читачеві прослідкувати логіку міркувань, які привели суддю до ухваленого ним рішення» (пункти 34-37 Висновку щодо якості судових рішень).

Зазвичай мотивувальна частина складається з двох частин:

- 1) встановлені судом обставини (факти);
- 2) юридична кваліфікація встановлених обставин (право).

Про це говорить і Консультативна рада європейських суддів:

«Щодо змісту, то судові рішення повинно містити дослідження фактів та питань права, що лежать в основі спору» (пункт 42 Висновку щодо якості судових рішень).

Щодо першої частини Консультативна рада європейських суддів має такі рекомендації:

«При дослідженні фактів у справі судді, можливо, доведеться розглянути заперечення стосовно доказів, особливо щодо їх прийнятності.

Суддя має також вирішити, наскільки переконливими є докази щодо фактів, які ймовірно стосуються предмета спору» (пункт 43 Висновку щодо якості судових рішень).

Таким чином, спочатку у мотивувальній частині судового рішення суд наводить встановлені ним обставини у справі, що необхідні для її вирішення, із посиланням на докази, за якими ці обставини було встановлено, а також мають бути зазначені мотиви, з яких суд не врахував окремих доказів, з посиланням на неналежність, недопустимість, недостовірність, непереконливість тощо та з необхідними поясненнями. Тобто тут відображаються результати оцінки судом доказів.

Після цього суд має дати аналіз цих обставин під кутом зору права. Ось як про це сказано у зазначеному Висновку Консультативної ради європейських суддів:

«Дослідження питань права пов'язане із застосуванням правил національного, європейського та міжнародного права. В обґрунтуванні повинні міститися посилання на відповідні положення конституції або відповідні норми національного, європейського або міжнародного права. Там, де це доречно, посилання на національну, європейську або міжнародну судову практику, в тому числі на практику судів інших країн, а також посилання на юридичну літературу можуть бути корисними, а в системі загального права – необхідними.

У багатьох випадках дослідження питань права призводить до тлумачення юридичних норм.

Визнаючи повноваження судді тлумачити закон, слід пам'ятати також і про обов'язок судді сприяти юридичній визначеності. Адже юридична визначеність гарантує передбачуваність змісту та застосування юридичних норм, сприяючи тим самим забезпеченню високоякісної судової системи.

Пам'ятаючи про цю мету, судді застосовуватимуть принципи тлумачення, прийняті як у національному, так і в міжнародному праві. ... У країнах континентального права їхнім орієнтиром буде судова практика, особливо практика найвищих судів, завданням яких є забезпечення єдиної судової практики» (пункти 44-48).

При цьому слід уникати простого цитування законодавства, як-от у цьому рішенні:

ПРИКЛАД

Відповідно до ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини (Рим, 4 листопада 1950 року), ратифікованої Верховною Радою України 17 липня 1997 року, кожен при вирішенні питань щодо його цивільних прав і обов'язків або встановленні обґрунтованості будь – якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Конвенція про захист прав і основних свобод людини є складовою частиною загальнонаціонального законодавства України.

Згідно ст. 55 Конституції України права свободи громадян захищаються судом.

Це означає, що суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушаються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації, або мають місце інші ущемлення прав та свобод.

Положення Конвенції та Конституції України з цього питання відтворені в ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України про завдання адміністративного судочинства.

Відповідно до ст. 2 ч. 3 КАС України у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті вони, зокрема, обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії); безсторонньо (неупереджено), з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи несправедливій дискримінації та інше.

Відповідно до ч.2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування та їх посадови особи зобов'язані діяти лише на підставі та у межах повноважень та засобами, передбаченими Конституцією та законами України.

Ст. 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» передбачає, що публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом.

На підставі ст. 5 Закону України «Про доступ до публічної інформації» доступ до інформації забезпечується шляхом, зокрема надання інформації за запитом на інформацію.

Згідно до ст. 20 Закону України «Про доступ до публічної інформації» розпорядник інформації має надати відповідь на запит на інформацію не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту. У разі якщо запит стосується надання великого обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних, розпорядник інформації може продовжити строк розгляду запиту до 20 робочих днів з обґрунтуванням такого продовження. Про продовження строку розпорядник інформації повідомляє запитувача в письмовій формі не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту.

Венеціанська комісія в одному зі своїх висновків вказала: *«Не достатньо лише цитувати законодавчі положення, а потім приймати рішення. Суддя повинен послідовно поєднувати закон з фактами у справі і наводити чіткі аргументи, яким чином було вирішено справу у конкретному випадку. Якщо цього не робити, це буде очевидним порушенням права на справедливий суд, яке гарантує стаття 6 Європейської конвенції з прав людини»*²⁶. Ця порада мала би бути цінним дороговказом при вирішенні будь-якої справи.

Таким чином, даючи юридичну кваліфікацію встановленим обставинам, суд робить висновок про те, як врегульовані відповідні правовідносини, які порушення і ким були допущені та до яких наслідків це призводить і обґрунтовує вибір способу захисту у справі, якщо вимоги належить задовольнити. При цьому суд повинен вмотивувати вибір положень законів (норм права), якими він керувався, зокрема пояснити, як він долає неповноту законодавства, неясність чи суперечність, якщо такі є. А якщо хтось із осіб, які беруть участь у справі, посилався на положення законів (норми права), але суд їх не застосував, тоді суд повинен навести мотиви такого незастосування. Тож кожен доречний

---

²⁶ П. 38 Спільного висновку Венеціанської комісії і Директорату з питань правосуддя та людської гідності Генерального директорату з прав людини та правових питань Ради Європи щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Закону «Про судоустрій і статус суддів» від 18 жовтня 2011 р. // Джерело в Інтернеті: [http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD\(2011\)033-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD(2011)033-e.pdf) (англ. мовою).

і важливий аргумент осіб, які беруть участь у справі (особливо тієї сторони, яка програла справу) має бути проаналізований і одержати відповідь.

Обидві складові мотивувальної частини судового рішення доцільно виділяти заголовками:

«Встановлені судом обставини

7. ...

8. ...

Оцінка суду

9. ...

10. ...»

Якщо суд розглядає кілька епізодів одночасно, то структура мотивувальної частини може мати такий вигляд:

«Щодо таких-то подій

7. Встановлені судом обставини

7.1. ...

7.2. ...

8. Оцінка суду

8.1. ...

8.2. ...

Щодо наступних подій

9. Встановлені судом обставини

9.1. ...

9.2. ...

10. Оцінка суду

10.1. ...

10.2. ...»

Якщо суд розглядає кілька вимог, які впливають з одних і тих самих обставин, то можна запропонувати таку структуру:

«Встановлені судом обставини

7. ...

8. ...

Оцінка суду

9. Щодо вимоги про...

9.1. ...

9.2. ...

10. Щодо вимоги про...

10.1. ...

10.2. ...»

Структурування судового рішення шляхом викладення заголовків і виділення пунктів дає можливість забезпечити логічну послідовність викладу матеріалу, а також забезпечує легку навігацію по судовому рішенню, спрощує посилання на нього, наприклад, у разі необхідності навести цитату з нього. Саме у такий спосіб викладає свої рішення Європейський суд з прав людини. Навіть Конституційний Суд України використовує пункти у викладі своїх рішень.

Також доцільно враховувати такі рекомендації Консультативної ради європейських суддів:

«У викладі підстав для прийняття рішення необхідно дати відповідь на аргументи сторін, тобто на кожен окремий пункт вимог та на аргументи захисту. Це важливий запобіжник, оскільки він дає можливість сторонам переконатися у тому, що їхні доводи були досліджені, а отже, суддя взяв їх до уваги. Обґрунтування не повинно містити жодних образливих або критичних зауважень щодо сторін.

Хоча судді й мають можливість, а інколи й зобов'язані учиняти деякі дії з власної ініціативи, вони повинні давати відповідь лише на доречні доводи, здатні вплинути на вирішення спору.

Виклад підстав для прийняття рішення не повинен неодмінно бути довгим, оскільки необхідно знайти належний баланс між стислістю та правильним розумінням ухваленого рішення.

Обов'язок судів наводити підстави для своїх рішень не означає необхідності відповідати на кожен аргумент захисту на підтримку кожної підстави захисту. Обсяг цього обов'язку може змінюватися залежно від характеру рішення. Згідно з практикою Європейського суду з прав людини очікуваний обсяг обґрунтування залежить від різних доводів, що їх може наводити кожна зі сторін, а також від різних правових положень, звичаїв та доктринальних принципів а крім того, ще й від різних практик підготовки та представлення рішень у різних країнах. З тим щоб дотриматися принципу справедливого суду, обґрунтування рішення повинно засвідчити, що суддя справді дослідив усі основні питання, винесені на його розгляд» (пункти 38-41 Висновку щодо якості судових рішень).

Висновки у судовому рішенні повинні прямо впливати із аргументації, а також бути чіткими, тобто не допускати неоднозначного трактування.

6.4. Резолютивна частина

У резолютивній частині знаходить відображення присуд суду – тобто відповідь суду на кожну вимогу ініціатора процесу.

Спочатку суд викладає свій висновок про задоволення вимог повністю чи частково або про відмову в їх задоволенні.

У разі задоволення позову суд викладає свій висновок по суті кожної вимоги в обсязі, в якому їх було задоволено, шляхом зазначення відповідного способу захисту.

Вимога про повноту судового рішення означає те, що суд повинен дати вичерпну відповідь на кожне передане на його вирішення правове питання – вимогу позову чи іншої заяви, скарги, клопотання.

Ось такі вимоги формулює до присуду суду Консультативна рада європейських суддів:

«Будь-який припис, що міститься в судовому рішенні або виданий на його підставі, повинен бути викладений чіткою й недвозначною мовою так, щоб його можна було ввести в дію або, коли йдеться про припис зробити або сплатити щось чи навпаки, виконати.

Відповідно, такий припис повинен мати такі основні характеристики: (i) Перш за все, він повинен, коли це доречно, бути сформульований таким чином, щоб його можна було втілити в життя: це означає, що рішення повинно містити резолютивну частину, в якій було б чітко, без будь-якої можливості невизначеності або непорозуміння, викладено покарання, обов'язки чи приписи, ухвалені судом. Нечітке рішення, яке можна тлумачити по-різному, підриває ефективність та надійність судового процесу.

(ii) Припис також повинен бути таким, щоб його можна було ввести в дію в рамках відповідної системи виконання: це шлях до його ефективного виконання...» (пункти 53, 55 Висновку щодо якості судових рішень).

У резолютивній частині судового рішення суд також наводить свій висновок про розподіл судових витрат між сторонами відповідно до задоволених чи незадоволених судом вимог.

При потребі суд наводить інші правові наслідки ухваленого рішення, – наприклад, висновок про негайне виконання судового рішення, якщо для цього є підстави, або у разі відмови у задоволенні позову – висновок про те, що

після набрання судовим рішенням законної сили вжиті заходи забезпечення позову припиняються тощо.

Наприкінці резолютивної частини судового рішення суд обов'язково повинен зазначити строк і порядок набрання судовим рішенням законної сили та його оскарження. Зазвичай для цього використовують таку формулу:

«Постанова набирає законної сили після закінчення 10-денного строку з дня проголошення постанови, якщо протягом цього часу не буде подано апеляційної скарги.

У разі подання апеляційної скарги постанова, якщо її не скасовано, набирає законної сили після закінчення апеляційного розгляду справи.

Постанова може бути оскаржена в апеляційному порядку до <такого-то> апеляційного суду через суд першої інстанції шляхом подання в 10-денний строк з дня проголошення постанови апеляційної скарги разом з її копіями відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі».

Ця формула може дещо відрізнятися залежно від категорії справи.

ПРАКТИКУМ

ПРОГРАМА ПРАКТИКУМУ

Мета практикуму: виробити (закріпити та розвинути) навички підготовки якісних судових рішень, а також навички їх оцінювання за критеріями якості судового рішення.

Перший день

ТЕМА 1. «АДРЕСАТИ СУДОВОГО РІШЕННЯ»

Завдання:

- з'ясувати загальні та індивідуальні потреби таких ключових адресатів судових рішень, як сторони, суспільство, суди;
- виробити вміння виявляти рівень задоволення цих потреб у судових рішеннях;
- виробити навички врахування очікувань ключових адресатів судових рішень.

Форми роботи:

Міні-лекція: «Хто є адресатами судового рішення і як задовольнити їхні очікування»

Робота у групах: Аналіз вибраних судових рішень під кутом зору врахування очікувань адресатів судових рішень. Представлення та узагальнення результатів роботи в групах

ТЕМА 2. «ЯКІСНЕ СУДОВЕ РІШЕННЯ»

Завдання:

- з'ясувати неюридичні критерії якісного судового рішення;
- виробити вміння критично оцінювати судові рішення під кутом зору цих критеріїв;
- виробити навички врахування критеріїв якісного судового рішення.

Форми роботи:

Мозковий штурм: «Що є критеріями якісного судового рішення?»

Міні-лекція: «Критерії якісних судових рішень»

Робота у групах: Аналіз вибраних судових рішень крізь призму критеріїв якості судових рішень. Представлення та узагальнення результатів роботи в групах

ТЕМА 3. «ПІДГОТОВКА ДО НАПИСАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ. ПОШУК ТА ПОБУДОВА АРГУМЕНТІВ»

Завдання:

- з'ясувати значення аргументів та логічного зв'язку між ними для якісного судового рішення;
- виробити вміння правильно формулювати предмет дослідження для підготовки судового рішення;
- виробити навички пошуку джерел, їх аналізу та долучення до аргументів.

Форми роботи:

Міні-лекція: «Побудова аргументів як передумова написання судового рішення»

Робота у групах: Аналіз вибраних судових рішень крізь призму правильності обраного предмету дослідження, обсягу джерел, чіткості та послідовності аргументів.

Другий день

ТЕМА 4. «СТИЛЬ СУДОВОГО РІШЕННЯ»

Завдання:

- з'ясувати, до чого потрібно прагнути і чого бажано уникати при написанні тексту судового рішення;
- виробити вміння виявляти типові стилістичні помилки у судових рішеннях;
- виробити навички виправлення стилістичних недоліків у судових рішеннях та запобігання їм;
- виробити навички правильного цитування текстів у судових рішеннях.

Форми роботи:

Міні-лекція: «Особливості стилю судового рішення: до чого потрібно прагнути та чого потрібно уникати»

Індивідуальна робота: Аналіз вибраних судових рішень під кутом зору стилістичних переваг судового рішення. Загальне обговорення

Індивідуальна робота: Аналіз вибраних судових рішень під кутом зору стилістичних вад судового рішення. Загальне обговорення

ТЕМА 5. «СТРУКТУРА СУДОВОГО РІШЕННЯ»

Завдання:

- визначити кращі підходи до структурування судового рішення;
- виробити вміння виявляти помилки у структуруванні судових рішень;
- виробити навички структурування судових рішень.

Форми роботи:

Міні-лекція: «Зв'язок структури судового рішення із логікою, зрозумілістю та чіткістю. Правила правильного структурування судового рішення»

Індивідуальна робота: Аналіз вибраних судових рішень під кутом зору дотримання структури судового рішення.

Міні-лекція: «Особливості вступної, описової, мотивувальної частин судового рішення. Переходи, стандартні формули, шаблони»

Індивідуальна робота: Редагування вибраного судового рішення відповідно до правильної структури судового рішення. Загальне обговорення

ТЕМА 6. «ПІДГОТОВКА СУДОВОГО РІШЕННЯ ЗА ФАБУЛОЮ» (ПОЧАТОК)

Завдання:

- закріплення здобутих знань, вмінь і навичок щодо складання та аналізу судових рішень.

Форми роботи:

Презентація: Фабула справи

Робота у групах: Підготовка судового рішення

Завдання на вечір: **Обмін підготовленими документами**

Третій день

ТЕМА 6. «ПІДГОТОВКА СУДОВОГО РІШЕННЯ ЗА ФАБУЛОЮ» (ПРОДОВЖЕННЯ)

Форми роботи:

Презентація: Результати взаємного аналізу судових рішень

Обговорення: Коментарі тренерів до судових рішень, підготовлених робочими групами. Загальна дискусія.

Індивідуальна робота: Аналіз вибраних судових рішень під кутом зору стилістичних вад судового рішення. Загальне обговорення

ТЕМА 1. «АДРЕСАТИ СУДОВОГО РІШЕННЯ»

Сторони

1. Виявляйте належну турботу щодо сторін і уважність до їхніх аргументів. Не замовчуйте важливі аргументи сторони, особливо якщо Ви змушені їх відкинути.
2. Відображайте суть цих аргументів без перекручування та «підтасування» їх під зміст ухваленого рішення.
3. Давайте вмотивовану і переконливу оцінку кожному важливому аргументу сторони.

Суспільство

1. Пишіть рішення так, щоб його могла зрозуміти доросла людина, яка не має юридичної освіти.
2. Для розуміння судового рішення не повинно виникати потреби звертатися до матеріалів справи чи законодавства.
3. Адресуйте Ваші аргументи не лише сторонам у справі, а й суспільству, щоб утверджувати довіру до правосуддя.

Суди

1. Цінують час колег з вищої інстанції.
Правильно структуруйте судові рішення – це полегшить орієнтування у його змісті.
Будьте лаконічними – намагайтеся обійтися якнайменшою кількістю слів, але так, щоб не втрати змісту.
  2. Знайдіть у проекті свого рішення вразливі сторони – посильте аргументацію. Дійте на випередження можливим скаргам – у Вас більше не буде можливості відстоювати правильність свого рішення.
  3. У рішенні суду вищої інстанції необхідно уважно ставитися до аргументів своїх колег з нижчої інстанції. Якщо Ви визнаєте їх неправильними, переконливо обґрунтуйте своє спростування.
  4. Умотивуйте та чітко сформулюйте правову позицію, яка лягла в основу вирішення правового спору, так щоб Ваші колеги могли на неї посилалися, як на авторитетне джерело. Не зайвим буде виділити правову позицію більш помітним шрифтом.
  5. Якщо Ви маєте намір відійти від попередньої судової практики (правової позиції), обов'язково про це зазначте у судовому рішенні й наведіть відповідні мотиви.
-

Завдання 1. Проаналізуйте, чим відрізняються два фрагменти. Який із них більше відповідає очікуванням сторони?

Позивач посилається на незаконність постанови про накладення на нього штрафу за невиконання вимог державного виконавця, оскільки вона не затверджена начальником органу державної виконавчої служби.

У ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження» встановлено вимоги до виконавчого документа. Зазначеною статтею також передбачено, що законом можуть бути встановлені інші додаткові вимоги до виконавчих документів.

Разом з цим, ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження» не передбачає, що постанова про накладення штрафу повинна бути затверджена начальником органу державної виконавчої служби, це передбачено лише Додатком №24 до Інструкції про проведення виконавчих дій, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України, який є підзаконним нормативно-правовим актом, у зв'язку з чим судом до уваги не може бути узятим.

Позивач посилається на незаконність постанови про накладення на нього штрафу за невиконання вимог державного виконавця, оскільки вона не затверджена начальником органу державної виконавчої служби.

Суд погоджується з позивачем, що така вимога встановлена законодавством, а саме – Додатком №24 до Інструкції про проведення виконавчих дій, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України.

Водночас постанова державного виконавця про накладення штрафу є виконавчим документом. Вимоги до виконавчих документів містить ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження», але вона не передбачає необхідності затвердження постанови керівником органу. Згідно із зазначеною статтею, інші додаткові вимоги до виконавчих документів можуть бути встановлені законом.

Закон не містить вимог щодо затвердження постанови державного виконавця про накладення штрафу керівником відповідного органу, а Інструкція про проведення виконавчих дій є підзаконним нормативно-правовим актом. Тому **суд не може взяти до уваги аргумент позивача, оскільки застосування підзаконного правового акта у цій ситуації привело б до порушення закону, що має вищу юридичну силу порівняно з підзаконним актом.**

Завдання 2. Проаналізуйте витяги. Завдяки чому фрагмент, що наведено праворуч, є більш доступним для розуміння?

З рішення господарського суду	Інтерпретація у доступному стилі
<p>Суд дійшов висновку, що оскільки відповідач-підрядник свої зобов'язання за договором № 01-12/04 від 18.05.2004 року щодо завершення підрядних робіт та задачі об'єкта до 30.11.2004 року – не виконав, але враховуючи те, що позивачем-інвестором фактично було здійснено інвестування грошових коштів загалом в сумі 29 570,00 грн., а не в сумі 2 125 000,00 грн., як це було передбачено умовами укладеного договору, тобто на даний час у відповідача-підрядника є прострочення виконання зобов'язання щодо виконання підрядних робіт саме на фактично перераховану позивачем-інвестором суму у 29 570,00 грн., а оскільки позивачем заявлена вимога про стягнення з відповідача суми пені в розмірі 0,1% від вартості робіт, з яких допущено прострочення виконання за кожний день прострочення, суд дійшов висновку, що заявлена позивачем вимога про стягнення з відповідача пені є законною та обґрунтованою, але такою, що підлягає задоволенню частково, оскільки відповідачем було прострочено виконання зобов'язання за договором № 01-12/04 від 18.05.2004 року саме на суму 29 570,00 грн., яка фактично була перерахована позивачем.</p>	<p>Суд встановив, що відповідач-підрядник повністю не виконав зобов'язання щодо завершення підрядних робіт, що встановлені договором № 01-12/04 від 18 травня 2004 року. Водночас позивач-інвестор перерахував відповідачу лише 29 570, 00 грн. із загальної суми у розмірі 2 125 000, 00 грн., що була передбачена цим договором.</p> <p>Позивач просить суд стягнути з відповідача пеню в розмірі 0,1% від вартості робіт, виконання яких відповідач прострочив, за кожний день прострочення, але розраховує її від суми у розмірі 2 125 000, 00 грн.</p> <p>Суд вважає позовну вимогу про стягнення пені законною, але задовольняє її частково, оскільки підрядник може відповідати за невиконання лише тих робіт, які фактично профінансував інвестор. Тому пеню слід розраховувати від суми вартості не усіх невиконаних відповідачем робіт, а лише тих невиконаних робіт, які позивач оплатив, тобто від 29 570, 00 грн.</p>
<p><i>Статистика</i> 1 речення 156 слів 1107 знаків з пробілами</p>	<p><i>Статистика</i> 5 речень 130 слів 874 знаки з пробілами</p>

ТЕМА 2. «ЯКІСНЕ СУДОВЕ РІШЕННЯ»

- Плануючи графік розгляду справ, урахуйте їхню важливість для особи і суспільства. Більш важливі справи намагайтеся вирішувати у пріоритетному порядку.
  - Не форсуйте розгляд справ, якщо це призводить до порушення процесуальних прав учасників процесу, якими вони користуються добросовісно.
  - У судовому рішенні відображайте інформацію, що дає можливість оцінити своєчасність його ухвалення (дату звернення до суду, обставини, що вплинули на затягування процесу не з вини суду, тощо).
  - Оцінюйте кожну ситуацію під кутом зору принципів права – вони виведуть Вас на правильне рішення. Намагайтеся враховувати цілі, а не суху букву закону і давайте закону найбільш справедливе тлумачення за конкретних обставин.
  - Проаналізуйте, чи не суперечать Ваші аргументи і висновки здоровому глузду.
  - Пам'ятайте, що наявність у судовому рішенні мотивувальної частини ще не означає, що судове рішення є вмотивованим.
  - Мотивуючи судові рішення, прагніть дати відповідь на кожен важливий і доречний аргумент сторін та вказати доводи, що лежать в основі рішення.
  - Уникайте висловлювань, які можуть сприйматися неоднозначно.
  - Будьте лаконічними, але не жертвуйте заради цього точністю і повнотою аргументації.
  - Роз'яснюйте у рішенні маловідомі юридичні терміни, які вживаєте.
  - Застосовуючи закон, не лише пошліться на його положення, а й процитуйте його у необхідному і достатньому обсязі.
  - Уникайте суперечностей у судовому рішенні.
  - Постійно дбайте про чистоту мови.
  - Уважно вичитуйте судові рішення, яке Ви готуєте, щоб усунути усі мовні помилки.
  - Просіть близьких людей прорецензувати Ваші рішення. Дослухайтеся до критики зовнішніх рецензентів, сприймайте її з вдячністю.
  - Не бійтеся виробити індивідуальний стиль, якщо це покращить зрозумілість Ваших судових рішень. Власний стиль дозволить Вашим рішенням виділитися на фоні багатьох інших.
-

Завдання: Проаналізуйте судові рішення на основі критеріїв якісного судового рішення

ПОСТАНОВА ІМ'ЯМ УКРАЇНИ

27 серпня 2011 року Ямпільський райсуд

Суддя- Петренко П.П. Сумської області

розглянувши матеріали, які надійшли від ЛВ на ст. Х-Михайлівський, про притягнення до адміністративної відповідальності ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1 року народження, проживаючу в АДРЕСА_1, не працюючу, раніше до адміністративної відповідальності не притягувалася.

за ст. 160 ч.1 КпАП України, суд, –

ВСТАНОВИВ:

1.08.2011 року гр-ка ОСОБА_1 о 6-00 г. торгувала з рук мінеральною водою в неустановленому місці в електропотязі № 6541 «Конотоп-Зернове» на пероні ст.Х.-Михайлівський, чим нарушила ст. 160 ч.1 КпАП України.

Правопорушниця у судове засідання не з'явилася, але надала до суду письмову заяву, в якій просить врахувати її поганий майновий стан і розглянути справу в її відсутність.

На підставі викладеного, та керуючись ст.ст. 279,280,283,285,287, 160 ч.1 КУпАП, –

ПОСТАНОВИВ:

Притягти гр-ку ОСОБА_1 по ст. 160 ч.1 КпАП України до адміністративної відповідальності у вигляді штрафу в сумі 34 грив. з конфіскацією 1 пляшки мінеральної води «Миргородська» 0,5 л.

Постанова може бути оскаржена протягом 10 днів з дня її винесення.

Постанова набула законної сили та підлягає виконанню: 8.09.11 року.

Термін пред'явлення до виконання до 27.11.11 р.

РІШЕННЯ ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

25 січня 2011 р. Н-ський районний суд в складі: головуючого судді – Петренка П.П.

при секретарі – Писар М.М., розглянув у відкритому судовому засіданні в залі суду в М.Севастополі цивільну справу за позовом ОСОБА_1 до Відділа опіки та піклування Ленінської районної державної адміністрації, що діє в інтересах недієздатної ОСОБА_2 про визнання розірвання шлюбу фіктивним,

ВСТАНОВИВ:

Позивач звернувся з позовом до суду, просить визнати розірвання його шлюбу з ОСОБА_2 фіктивним, оскільки не мав наміру, припиняти та не припиняв сімейно-шлюбні відносини з дружиною, указуючи на те, що розірвання шлюбу було оформлено з метою помістити дружину до спеціалізованої медичної установи, проте цього так і не зробив.

Представник відповідача у судовому засіданні не заперечувала проти задоволення позовних вимог, указуючи на те, що вимоги позивача не порушують прав недієздатної дружини.

Вислухав пояснення сторін, свідків, дослідивши письмові матеріали справи, суд знаходить позовні вимоги не підлягаючими задоволенню з наступних підстав.

З представлених матеріалів вбачається, що дружини ОСОБА_2 з 1967 року полягали у зареєстрованому шлюбі.

В період знаходження подружжя у шлюбі, ОСОБА_2 придбала психічне захворювання, у зв'язку з чим, рішенням Ленінського районного суду М.Севастополя від 11.04.2006р. визнана недієздатною. Рішенням Ленінського районного суду М.Севастополя від 10.10.2006р. опікуном недієздатної ОСОБА_2 був визнаний позивач.

Згодом, шлюб ОСОБА_1 та ОСОБА_2 був розірваний Відділом РАЦС Ленінського РУЮ М.Севастополя, у порядку ст.107 ч.1 п.2 Сімейного Кодексу України.

Згідно ст. 108 ч.1 Сімейного Кодексу України якщо буде встановлено, що чоловік та дружина проживають однією сім'єю після розірвання шлюбу, та не мають намірів припиняти сімейні відносини, то розірвання шлюбу може бути визнано фіктивним. Законодавець визначив вичерпний перелік підстав по яких таке розірвання шлюбу може бути визнано фіктивним, а саме якщо розірвання шлюбу було проведено по підставах ст.ст.106, 107 п.3 СК України.

Допитані у судовому засіданні свідки ОСОБА_3 та ОСОБА_4 пояснили, що знають сім'ю ОСОБА_2 тривалий час, указують на те, що і не знали про те, що між подружжями був розірваний шлюб, оскільки ОСОБА_2 ніколи не припиняли шлюбних відносин, проживають однією сім'єю. Позивач надає належний догляд за хворою дружиною.

Дослідивши представлені докази, у їх сукупності, суд приходиться до висновку про наявність ознаку фіктивності при розірванні шлюбу ОСОБА_2, разом з тим правових підстав для визнання розірвання шлюбу фіктивним не має, оскільки законодавцем даний вичерпний перелік таких підстав, під які не підпадають дані правовідносини.

На підставі ст. ст.107 ч.1 п.2; 108 Сімейного Кодексу України, керуючись ст.ст. 10,11,60,88,179,212,215 ЦПК України, суд

ВИРІШИВ:

ОСОБА_1 відмовити в позові до Відділа опіки та піклування Ленінської районної державної адміністрації, що діє в інтересах недеєздатної ОСОБА_2 про визнання розірвання шлюбу фіктивним.

Рішення суду може бути оскаржено в Апеляційний суд м. N, шляхом подачі апеляційної скарги в N-ський районний суд протягом двадцяти днів після подачі заяви про апеляційне оскарження. Заява про апеляційне оскарження рішення суду може бути подана протягом десяти днів з дня проголошення рішення суду.

УХВАЛА

03 червня 2009 року N-ого міськрайонного суду N-ої області в складі головуючого судді Петренка П.П., при секретарі Писар М.М., розглянувши у відкритому судовому засіданні заяви Товариства з обмеженою відповідальністю «Акор» та представника ОСОБА_1 – ОСОБА_2 про відвід судді, –

ВСТАНОВИВ:

В провадженні судді N-ого міськрайонного суду Петренка П.П. перебуває цивільна справа за позовом ЗАТ «А-Банк» до ТОВ «Акор» та ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за договором про відкриття кредитної лінії.

До початку розгляду заяви про скасування ухвали про забезпечення позову директор ТОВ «Агрікор» та ОСОБА_2 звернулися до Прилуцького міськрайонного суду кожен з відповідною заявою про відвід судді цього суду Петренка П.П.

В сукупності наведені обома заявниками підстави для обґрунтування вказаних звернень зводяться до грубого порушення суддею чинного законодавства, правил підсудності, а також підвідомчості, визначення якої взагалі не вживається у новому ЦПК України.

Вислухавши пояснення сторін суд приходить до висновку, що подані заяви не підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 10 ЦПК України цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності сторін. Сторони та інші особи, які беруть участь у справі мають рівні права щодо подання доказів, їх дослідження та доведення перед судом їх переконливості. Суд повинен сприяти всебічному і повному з'ясуванню обставин справ.

Ст. 20 ЦПК передбачає чіткі підстави для заявлення відводу, крім того відповідно до ЗУ «Про статус суддів», судді у своїй діяльності, щодо здійснення правосуддя є незалежними, підкоряються тільки законіві і нікому не підзвітні. Як було встановлено у судовому засіданні, обставини на які посилається ОСОБА_3 та ТОВ «Акор». є надуманими, і не відповідають даним вимогам. Посилання представника на ті обставини, що суддею Петренком П.П. розглядалася справа за позовом ОСОБА_1 до ЗАТ «А-Банк» та до ТОВ «Акор» про визнання частково недійсним договору про відкриття кредитної лінії та визнання недійсним договору іпотеки, рішення по якій нині оскаржується в апеляційній інстанції, право на оскарження рішення в разі незгоди з ним чітко передбачено законодавчо, однак сам факт такого оскарження також не віднесено до підстав відводу, як підводить до того заявник.

Також ОСОБА_2 вважає, що розгляд справи між одними й тими ж сторонами одним складом суду також є підставою для відводу судді, що викликає сумнів щодо рівня знань даної особи в сфері цивільно-правових відносин та свідоме вигадкування підстав для відводу. Попереднє рішення ще не переглянуто апеляційним судом, тому факту порушення процесуальних норм суддею Петренком П.П. не встановлено, а заявник вже посилається на них як на такі, що дійсно мали місце при вирішенні справи за позовом ОСОБА_1 до ЗАТ «А-Банк» та до ТОВ «Акор» про визнання частково недійсним договору про відкриття кредитної лінії та визнання недійсним договору іпотеки. А тому вказані обставини не можуть бути підставою для задоволення заявленого відводу, оскільки вони ніяким чином не можуть вплинути на повний, об'єктивний, неупереджений та всебічний розгляд саме даної справи по суті та прийняття рішення, відповідно до вимог закону.

Але у будь-якому випадку при заявленні відводу особа, яка його заявила, чи її представник повинні подати конкретні докази на підтвердження обставин у прямій чи побічній зацікавленості судді.

Посилання заявників на направлення їм оригіналу ухвали про відкриття провадження по справі з іншою датою також не може свідчити про наявність певної зацікавленості судді, оскільки оригінал ухвали був і залишається в матеріалах справи та не може з неї видаватися і свідчить про відкриття провадження саме у день надходжень вказаного позову до суду 22.05.2009 року. Сторонам направляли копії такої ухвали, а тому навіть якщо і припустити про наявність іншої дати на копії такої ухвали, це можливо пояснити лише збоєм комп'ютерної техніки, і аж ніяк не зацікавленістю судді та порушенням нею норм матеріального та процесуального права, як то вказують заявники і не є підставою для відводу судді.

Процитувавши ст.20 ЦПК України, ТОВ «Акор» робить наголос на тому, що суддя прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи та на наявності якихось інших обставин, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості судді.

Вказуючи на порушення суддею принципу судочинства, на особисту зацікавленість у справі та сумніви щодо об'єктивності та неупередженості судді, заявники роблять це голослівно, жодним доказом чи фактом не доводячи наведеного.

Представник ОСОБА_1 посилаючись на те, що позов до фізичної особи подається за місцем її проживання, тому позов ЗАТ «А-Банк» заявлено не за підсудністю, вбачає у цьому підставу для відводу судді та її зацікавленість у результаті розгляду, однак не враховує той факт, що позивач по даній справі першочергово визначає відповідачем ТОВ «Акор» і звертається за місцезнаходженням його майна, однак не в порядку господарської підсудності, як на тому наполягає представник ОСОБА_1, а в порядку цивільного судочинства, оскільки зазначаючи фізичну особу ОСОБА_1 в якості співвідповідача суб'єктний склад суперечить передбаченому господарським процесуальним кодексом, а згідно вимог цивільно-процесуального кодексу хоч прямо і не допускається об'єднання в одне провадження вимог, які підлягають розгляду за правилами різних видів судочинства, однак з урахуванням доцільності розгляду даної справи без роз'єднання її на елементи таке можливе, тому суд і вважає, що не порушив жодним чином законних вимог щодо виду підсудності, характер якого продиктований властивостями конкретної справи, комплексний розгляд якої дасть можливість зекономити час та процесуальні засоби судів.

Також він вважає, що вищевказані відносини мають розглядатися у господарському суді, простіше робить висновок про бажання судді затягнути розгляд справи, але не аналізує роз'яснення ВГСУ.

Тому, виходячи з відсутності конкретних фактів, які мають бути підтверджені конкретними доказами, вважаючи себе незалежним, таким, що підкоряється лише закону, а також об'єктивним, безстороннім та неупередженим, суддя вважає за необхідне відмовити заявникам у задоволенні їх заяв про відвід, так як такий має бути вмотивованим, а не голослівним, яким він є в даному випадку.

На підставі наведеного, керуючись ст.ст.20, 24 ЦПК України, суддя

УХВАЛИВ:

У задоволенні заяви Товариства з обмеженою відповідальністю «Агрікор» про відвід судді Петренка Петра Петровича – відмовити.

У задоволенні заяви представника ОСОБА_1 – ОСОБА_2 про відвід судді Петренка Петра Петровича – відмовити.

Ухвала оскарженню не підлягає.

Суддя П.П.Петренко

ТЕМА 3. «ПІДГОТОВКА ДО НАПИСАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ. ПОШУК ТА ПОБУДОВА АРГУМЕНТІВ»

Схема 1. Алгоритм вирішення справи

Джерельна база стосовно принципів і норм права

У мотивуванні повинні міститися посилання на відповідні **положення конституції або відповідні норми національного, європейського або міжнародного права**. Там, де це доречно, посилання на **національну, європейську або міжнародну судову практику, в тому числі на практику судів інших країн**, а також посилання на **юридичну літературу** можуть бути корисними, а в системі загального права – необхідними²⁷.

Конституція і рішення Конституційного Суду

1. Звертайтеся до Конституції при аналізі будь-якої справи. Знайдіть принципи та норми, які можуть стосуватися цієї справи.
2. Знайомлячись із Конституцією, звертайтеся до рішень Конституційного Суду.
3. Шукайте тлумачення конституційних принципів і норм не лише в резолютивній частині рішення Конституційного Суду, а й у мотивувальній.
4. Не бійтеся самостійно інтерпретувати норми Конституції з урахуванням їхніх цілей та міжнародних стандартів.

Міжнародні інструменти

1. Звертайтеся до міжнародних документів як «**жорсткого права**» (hard law), так і «**м'якого права**» (soft law).

Документи, які належать до «жорсткого права», мають імперативний характер і є обов'язковими для застосування. Такими передусім є чинні міжнародні договори, учасником яких є Україна, та рішення міжнародних судових установ, юрисдикцію яких визнала Україна.

«М'яким правом» є спрямовуючі принципи, положення, які міжнародні організації рекомендують державам-учасницям втілювати у національне законодавство і практику. Їх також доцільно враховувати при вирішенні судових справ.

---

²⁷ Витяг з пункту 44 Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень // Джерело в Інтернеті: [https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2008\)OP11&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2008)OP11&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3)

2. Зверніть увагу, що принципи і норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод конкретизуються у рішеннях Європейського суду з прав людини. Пам'ятайте, що висновки Європейського суду з прав людини, зроблені у рішеннях стосовно іншої держави, повинні враховуватися й державою, у правовій системі якої існує така сама принципова проблема.

Закони

1. Не застосовуйте закон відповідно до його букви, якщо це призведе до порушення легітимних цілей закону. З'ясуйте цілі закону з пояснювальних записок до відповідних законопроектів, із тенденцій розвитку законодавства, аналізу проблеми, на вирішення якої спрямовано акт.
2. Надавайте тлумачення закону з урахуванням принципів і норм Конституції, а також міжнародних інструментів.

Підзаконні акти

1. Не застосовуйте підзаконний акт, який не відповідає Конституції, закону або чинним в Україні актам міжнародного права, або прийнятий органом з порушенням компетенції чи процедури.
2. Аналізуйте, чи не обмежують положення підзаконного акта обсяг прав і свобод, що гарантовані Конституцією, міжнародними актами і законами.

Судова практика

1. Не бійтеся використовувати у своїх рішеннях правові висновки, зроблені в інших судових рішеннях. Де це доцільно, їх слід зацитувати, пославшись на відповідне рішення суду вищого або того самого рівня.
2. Звертайтеся до прогресивної практики судів інших країн чи міжнародних організацій. Посилання на них у Вашому рішенні не буде помилкою, а навпаки, підкреслюватиме Вашу компетентність та обізнаність з проблематики справи.

Довідкова і наукова література

1. Відповіді щодо вирішення практичної проблеми дуже часто можна знайти у працях науковців. Не бійтеся їх використовувати і навіть посилатися у тексті рішення.
  2. Звертайтеся лише до авторитетних джерел і уникайте сумнівних.
  3. Бажано звертатися як до юридичних енциклопедій, наукових коментарів до законодавства, так і до спеціальної літератури.
-

Завдання: З'ясуйте, яку джерельну базу використав суд для прийняття постанови

ПОСТАНОВА ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

м. Київ

12 серпня 2010 року 15:17 № 2а-4637/10/2670

місто Київ

15 год. 17 хв.

2 серпня 2010 року № 2а-4637/10/2670

Окружний адміністративний суд міста Києва у складі головуючої судді Блажівської Н. Є., суддів Кочана В. М. та Шрамко Ю. Т., при секретарі судового засідання Миколаєнко І.О., розглянув у відкритому судовому засіданні адміністративну справу

За позовом ОСОБА_1

до Кабінету Міністрів України та Державної служби кінематографії
про зобов'язання вчинити дії та визнання бездіяльності протиправною

У судовому засіданні 2 серпня 2010 року відповідно до пункту 3 статті 160 Кодексу адміністративного судочинства України проголошено вступну та резолютивну частину Постанови.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ:

ОСОБА_1 (надалі – також «Позивач») звернувся до Окружного адміністративного суду міста Києва з позовною заявою до Кабінету Міністрів України (надалі – також «Відповідач 1»), Державної служби кінематографії (надалі – також «Відповідач 2») та з урахуванням доповнених позовних вимог просили про зобов'язання Кабінету Міністрів України невідкладно затвердити і ввести в дію порядок доступу інвалідам по слуху до засобів масової інформації шляхом субтитрування та/або здійснення сурдоперекладу інформаційних і тематичних телепрограм, кіно-, відеофільмів; зобов'язання Кабінету Міністрів України невідкладно внести зміни до Положення про державне посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 року № 1315, якими, зокрема, передбачити обов'язковою умовою для права розповсюдження і демонстрування всіх видів вітчизняних та іноземних фільмів – наявність суб-

титрування на державній мові; заборону Державній службі кінематографії видавати державні посвідчення на право розповсюдження і демонстрування всіх видів вітчизняних та іноземних фільмів без наявності субтитрування на державній мові; визнання протиправною бездіяльність Кабінету Міністрів України щодо невиконання Указу Президента України від 27 грудня 2005 року № 1845/2005 «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями», що полягає у не створенні сприятливих умов для доступу осіб з обмеженими фізичними можливостями до інформаційного простору, зокрема шляхом адаптації інформаційно-комунікаційних систем до потреб людей з вадами слуху, а також у відсутності інформаційних та культурно-освітніх телепрограм із сурдоперекладом та титруванням; визнання протиправною бездіяльність Кабінету Міністрів України щодо невиконання статті 23 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», що полягає у відсутності порядку та умов доступу інвалідам по слуху до засобів масової інформації шляхом титрування та здійснення сурдоперекладу на дактильно-жестову мову глухих інформаційних і тематичних телепрограм, кіно-, відеофільмів.

Позовні вимоги мотивовані тим, що протиправною бездіяльністю Кабінету Міністрів України було порушено законні права Позивача, як особи з вадами слуху, на доступ до одержання інформації, що полягає у відсутності на телебаченні інформаційних і тематичних телепрограм, кіно-, відеофільмів з субтитруванням та сурдоперекладом.

Всудовому засіданні представником Позивача було зазначено проте, що Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» Кабінету Міністрів України доручалося привести нормативно-правові акти у відповідність до даного закону. Указом Президента України від 27 грудня 2005 року № 1845/2005 «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями» доручалося Відповідачу 1 протягом червня-липня 2005 року створити сприятливі умови для доступу осіб з обмеженими фізичними можливостями до інформаційного простору, зокрема шляхом адаптації інформаційно-комунікаційних систем до потреб людей з вадами зору та слуху, а також збільшення кількості інформаційних та культурно-освітніх телепрограм із сурдоперекладом та титруванням. Вказана норма Указу Президента України, на думку представника Позивача, не була виконана Відповідачем 1.

Крім того, як зазначив представник Позивача, Указом Президента України «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для

життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями» від 18 грудня 2007 року № 1228/2007 доручалось Держкомтелерадіо забезпечити збільшення кількості інформаційних, освітніх, художніх і дитячих програм з перекладом на жестову мову та субтитруванням. Фактично дане доручення, як вказав представник Позивача, також залишено не виконаним.

Представник ОСОБА_1 також посилався на те, що чинне Положення про державне посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 року № 1315, взагалі не враховує законні права людей з особливими потребами по слух у і не передбачає норм щодо субтитрування фільмів, на які видаються прокатні посвідчення.

На сьогоднішній день, як покликався представник Позивача, жоден з центральних телеканалів не має адаптованих випусків новин, інформаційних і тематичних телепрограм, кіно-, відеофільмів для людей з особливими потребами по слуху.

Стосовно законопроектів про № 6618 «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення доступу осіб з вадами слуху до інформації», то, на думку представника Позивача, цей Законопроект не вирішує проблему доступу людей з вадами слуху до інформаційно-аналітичних, культурно-мистецьких та науково-просвітницьких програм. Зокрема, як вказав представник Позивача, Законопроектом пропонується встановити «мінімальну частку добового телевізійного мовлення програм (передач), адаптованих для сприйняття особами з вадами слуху (шляхом субтитрування та сурдоперекладу), у тому числі інформаційно-аналітичні, культурно-мистецькі, науково-просвітницькі та фільмопоказ у розмірі не менше 5 відсотків». В проекті чітко не визначено, які саме види програм мають бути субтитровані в процентному співвідношенні. Відтак, на думку представника Позивача, зі змісту законопроекту випливає, що телекомпанія на свій розсуд прийматиме рішення, щодо процентного співвідношення видів програм, які підлягають титруванню.

В той же час, Кабінет Міністрів України, як вказав представник Позивача, наділений законними повноваженнями самостійно визначити порядок доступу до засобі масової інформації шляхом титрування та здійснення сурдоперекладу на дактильно-жестову мову глухих інформаційних і тематичних телепрограм, кіно-, відеофільмів.

Представник Відповідача 1 – Кабінету Міністрів України, – в судовому засіданні проти позовних вимог заперечив, посилаючись на їх необґрунтованість та безпідставність.

В обґрунтування заперечень на позов представником Відповідача 1 було зазначено про те, що Кабінетом Міністрів України не було допущено протиправної бездіяльності, про що вказує Позивач, оскільки ним вживалися заходи на виконання вимог чинного законодавства України у сфері захисту прав осіб з вадами слуху.

Так, як вказала представник Відповідача 1, Кабінетом Міністрів України 3 листопада 2009 року прийнято розпорядження № 1480-р «Про невідкладні заходи щодо реалізації положень статті 23 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», пунктом 3 якого доручено Державному комітетові телебачення та радіомовлення, Міністерству праці та соціальної політики разом з Національною радою з питань телебачення та радіомовлення із залученням громадських організацій осіб з вадами слуху та іншими громадськими організаціями у тримісячний строк розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України порядок і нормативи титрування та перекладу на жестову мову у засобах масової інформації. В той же час, пунктом 5 цього ж розпорядження визначено тримісячний строк для подання пропозицій до Кабінету Міністрів України щодо внесення змін до статті 28 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» у частині визначення мінімальної частки телепрограм із застосуванням титрування та перекладу на жестову мову.

Враховуючи вищезазначене, на думку представника Відповідача 1, Кабінетом Міністрів України було забезпечено проведення державної політики у сфері соціального захисту населення, зокрема, осіб з обмеженими фізичними можливостями, а, відтак, відсутні правові підстави стверджувати про протиправну бездіяльність Відповідача 1.

Представник відповідача 2 – Державної служби кінематографії, – проти позовних вимог заперечив та просив відмовити в їх задоволенні.

В інформаційному просторі України, зокрема на телебаченні, як зазначив представник Відповідача 2, присутні інформаційні тематичні телепрограми, кіно- і відеофільми з субтитрами на державній мові як цього вимагає Позивач. Твердження Позивача про те, що жоден з центральних телеканалів не має адаптованих випусків новин, на думку представника Відповідача 2, не відповідає дійсності, оскільки, наприклад, на телеканалі Київ, є випуск новин з сурдоперекладом.

Крім того, представник Державної служби кінематографії звернув увагу на те, що необґрунтованими є посилання Позивача на Укази Президента України №1845/2005 та 1228/2007, оскільки вказаними указами на Відповідача 2 не покладено жодних зобов'язань.

Стосовно вимоги Позивача заборонити Державній службі кінематографії видавати прокатні посвідчення для всіх видів вітчизняних та іноземних фільмів, якщо вони не субтитровані державною мовою, то така вимога, на думку представника Відповідача 2, не ґрунтується на вимогах чинного законодавства України, оскільки Державна служба кінематографії діє в рамках, визначених статтею 14 Закону України «Про кінематографію», відповідно до вимог статті 19 Конституції України.

Розглянувши подані сторонами документи і матеріали та заслухавши пояснення представника Позивача, представників Відповідачів, всебічно і повно з'ясувавши всі фактичні обставини, на яких ґрунтується позов, об'єктивно оцінивши докази, які мають юридичне значення для розгляду справи і вирішення спору по суті, Окружний адміністративний суд міста Києва,-

ВСТАНОВИВ:

Основи соціальної захищеності інвалідів в Україні, гарантії їм рівних з усіма іншими громадянами можливостей для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість інвалідам вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними здібностями і інтересами визначено Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».

Частиною 1 статті 1 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»визначено, що інваліди в Україні володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України та іншими законодавчими актами.

Згідно з Консультативним висновком № 3228/09 від 22 лютого 2010 року Позивач – ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, є особою з вадами слуху (діагноз –«Хронічна двостороння сенеоневральна туговухість, глухота справа, ІV ст. зліва»).

Відповідно до частини 1 статті 23 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»державою визнається дактильно-жестова мова як засіб міжособового спілкування, а також як засіб навчання інвалідів з вадами слуху.

Інвалідам по слуху забезпечується доступ до засобів масової інформації шляхом титрування та здійснення сурдоперекладу на дактильно-жестову мову глухих інформаційних і тематичних телепрограм, кіно-, відеофільмів у порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України (частина 3 статті 23 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»в редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України

«Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 15 червня 2004 року № 1773-IV).

Пунктом 2 Прикінцевих положень Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 15 червня 2004 року № 1773-IV на Кабінет Міністрів України покладено обов'язок забезпечити приведення нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

27 грудня 2005 року прийнято Указ Президента України «Про заходи щодо створення сприятливих умов для забезпечення соціальної, медичної та трудової реабілітації інвалідів» № 1845/2005, метою якого є створення в Україні сприятливих умов для забезпечення соціальної, медичної та трудової реабілітації інвалідів.

Зазначеним Указом на Кабінет Міністрів України покладено відповідні обов'язки щодо забезпечення належних умов життєдіяльності інвалідів в Україні.

Пунктом 5 Указу № 1845/2005 Державному комітету телебачення і радіомовлення України доручено вжити додаткових заходів для збільшення кількості інформаційних, суспільно-політичних та культурно-мистецьких програм з сурдоперекладом та титруванням.

18 грудня 2007 року прийнято Указ Президента № 1228/2007 «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями», метою якого є ефективне вирішення питань щодо створення сприятливого середовища для людей з інвалідністю, реалізації ними права на участь в економічній, політичній, соціальній, культурній та інших сферах суспільного життя.

Пунктом 9 Указу № 1228/2007 Державному комітету телебачення та радіомовлення України доручено: забезпечити, починаючи з 2008 року, разом із Міністерством фінансів України при формуванні державного замовлення збільшення обсягів фінансування виробництва і розповсюдження телепрограм із використанням жестової мови та субтитрування; сприяти громадським організаціям інвалідів в прилюдненні в засобах масової інформації даних про забезпечення прав осіб з обмеженими можливостями та рівень їх соціальної захищеності; забезпечити збільшення кількості інформаційних, освітніх, художніх і дитячих програм з перекладом на жестову мову та субтитруванням.

Позивач вважає, що Кабінетом Міністрів України допущено протиправну бездіяльність, яка полягає у невиконанні вимог статті 23 Закону України «Про

основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» та вимог Указів Президента України № 1845/2005 та № 1228/2007.

Відтак, предметом судового розгляду в даній адміністративній справі є визнання протиправною бездіяльності Відповідача 1 та зобов'язання вчинити певні дії.

Завданням адміністративного суду є перевірка правомірності (легальності) рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень з огляду на чіткі критерії, які зазначені у частині 3 статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України.

Частиною 3 статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України встановлені критерії, якими керується адміністративний суд при перевірці рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Відповідність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень передбаченим частиною 3 статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України критеріям перевіряється судом з урахуванням закріпленого статтею 9 Кодексу адміністративного судочинства України принципу законності, відповідно до якого органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їхні посадові і службові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Відповідно до вимог частини 2 статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Так, відповідно до частини 3 статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони: 1) на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; 2) з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано; 3) обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії); 4) безсторонньо (неупереджено); 5) добросовісно; 6) розсудливо; 7) з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи несправедливій дискримінації; 8) пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія); 9) з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення; 10) своєчасно, тобто протягом розумного строку.

«На підставі» означає, що суб'єкт владних повноважень: 1) повинен бути утвореним у порядку, визначеному Конституцією та законами України; 2) зобов'язаний діяти на виконання закону, за умов та обставин, визначених ним.

«У межах повноважень» означає, що суб'єкт владних повноважень повинен приймати рішення, а дії вчиняти відповідно до встановлених законом повноважень, не перевищуючи їх.

«У спосіб» означає, що суб'єкт владних повноважень зобов'язаний дотримуватися встановленої законом процедури і форми прийняття рішення або вчинення дії і повинен обирати лише визначені законом засоби.

Зазначені критерії, хоч і адресовані суду, але одночасно вони є і вимогами для суб'єкта владних повноважень, який приймає відповідне рішення.

Оцінюючи подані сторонами докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді в судовому засіданні всіх обставин справи в їх сукупності, та, враховуючи те, що кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, Суд звертає увагу на наступне.

6 березня 2010 року для України набрала чинності Конвенція про права інвалідів від 13 грудня 2006 року (надалі – також «Конвенція»).

Відповідно до частини 1 статті 1 Конвенції мета цієї Конвенції полягає в заохоченні, захисті й забезпеченні повного й рівного здійснення всіма інвалідами всіх прав людини й основоположних свобод, а також у заохоченні поважання притаманного їм достоїнства.

В розумінні Конвенції «дискримінація за ознакою інвалідності» означає будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження з причини інвалідності, метою або результатом якого є применшення або заперечення визнання, реалізації або здійснення нарівні з іншими всіх прав людини й основоположних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, цивільній чи будь-якій іншій сфері. Вона включає всі форми дискримінації, у тому числі відмову в розумному пристосуванні.

Частиною 1 статті 9 Конвенції визначено, що, щоб надати інвалідам можливість вести незалежний спосіб життя й усебічно брати участь у всіх аспектах життя, держави-учасниці вживають належних заходів для забезпечення інвалідам доступу нарівні з іншими до фізичного оточення, до транспорту, до інформації та зв'язку, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також до інших об'єктів і послуг, відкритих або таких, що надаються на-

селенню, як у міських, так і в сільських районах. Ці заходи, які включають виявлення й усунення перепон і бар'єрів, що перешкоджають доступності, повинні поширюватися, зокрема: а) на будинки, дороги, транспорт й інші внутрішні та зовнішні об'єкти, зокрема школи, житлові будинки, медичні установи та робочі місця; б) на інформаційні, комунікаційні та інші служби, зокрема електронні служби та екстрені служби.

Держави-учасниці вживають також належних заходів для того, щоб: а) розробляти мінімальні стандарти й керівні орієнтири, що передбачають доступність об'єктів і послуг, відкритих або таких, що надаються населенню, уводити їх у дію та стежити за дотриманням їх; б) забезпечувати, щоб приватні підприємства, які пропонують об'єкти й послуги, відкриті або такі, що надаються населенню, урахували всі аспекти доступності для інвалідів; в) організовувати для всіх залучених сторін інструктаж з проблем доступності, на які натрапляють інваліди; г) оснащувати будинки та інші об'єкти, відкриті для населення, знаками, виконаними абеткою Брайля у формі, що легко читається і є зрозумілою; е) надавати різні види послуг помічників і посередників, зокрема провідників, читців і професійних сурдоперекладачів, для полегшення доступності будинків та інших об'єктів, відкритих для населення; ф) розвивати інші належні форми надання інвалідам допомоги та підтримки, що забезпечують їм доступ до інформації; г) заохочувати доступ інвалідів до нових інформаційно-комунікаційних технологій і систем, зокрема Інтернету; д) заохочувати проектування, розробку, виробництво й поширення первісно доступних інформаційно-комунікаційних технологій і систем, так щоб доступність цих технологій і систем досягалася за мінімальних витрат (частина 2 статті 9 Конвенції).

Статтею 21 Конвенції закріплено принцип свободи висловлення думки та переконань і доступу до інформації.

Так, Держави-учасниці вживають усіх належних заходів для забезпечення того, щоб інваліди могли користуватися правом на свободу висловлення думки та переконань, зокрема свободу шукати, отримувати й поширювати інформацію та ідеї нарівні з іншими, користуючися за власним вибором усіма формами спілкування, визначеними в статті 2 цієї Конвенції, зокрема шляхом: а) забезпечення інвалідів інформацією, призначеною для широкої публіки, у доступних форматах і з використанням технологій, що враховують різні форми інвалідності, своєчасно й без додаткової плати; б) прийняття та сприяння використанню в офіційних відносинах: жестових мов, абетки Брайля, підсилювальних і альтернативних способів спілкування й усіх інших доступних спосо-

бів, методів та форматів спілкування за вибором інвалідів; с) активного спонукання приватних підприємств, що надають послуги широкій публіці, зокрема через Інтернет, до надання інформації та послуг у доступних і придатних для інвалідів форматах; d) спонукання засобів масової інформації, зокрема тих, що надають інформацію через Інтернет, до перетворення своїх послуг на доступні для інвалідів; e) визнання й заохочення використання жестових мов.

Статтею 23 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» визначено, що інвалідам по слуху забезпечується доступ до засобів масової інформації шляхом титрування та здійснення сурдоперекладу на дактильно-жестову мову глухих інформаційних і тематичних телепрограм, кіно-, відеофільмів у порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України.

Системно-логічний аналіз зазначеної норми права свідчить про те, що з метою реалізації державної політики щодо забезпечення доступу інвалідів до засобів масової інформації, частиною 2 статті 23 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» на Кабінет Міністрів України покладено обов'язок щодо розроблення порядку та умов титрування та здійснення сурдоперекладу на дактильно-жестову мову глухих інформаційних і тематичних телепрограм, кіно-, відеофільмів.

Спірні правовідносини засновані на принципі юридичної визначеності. Зазначений принцип не дозволяє державі посилатися на недосконалість певного нормативного акта, який визначає механізм реалізації прав та свобод громадян, закріплених у конституційних та інших актах. Як свідчить позиція Суду ЄС у справі *Yvonne van Duyn v. Home Office* (Case 41/74 *van Duyn v. Home Office*) принцип юридичної визначеності означає, що зацікавлені особи повинні мати змогу покладатися на зобов'язання, взяті державою, навіть якщо такі зобов'язання містяться у законодавчому акті, який загалом не має автоматичної прямої дії. Така дія зазначеного принципу пов'язана з іншим принципом – відповідальності держави, який полягає у тому, що держава не може посилатися на власне порушення зобов'язань для запобігання відповідальності. При цьому, якщо держава чи орган публічної влади схвалили певну концепцію, в даному випадку це забезпечення інвалідам по слуху доступу до засобів масової інформації шляхом титрування та здійснення сурдоперекладу на дактильно-жестову мову глухих інформаційних і тематичних телепрограм, кіно-, відеофільмів, така держава чи орган вважатимуться такими, що діють протиправно, якщо вони відступлять від такої політики чи поведінки, зокрема, щодо

фізичних осіб без завчасного повідомлення про зміни в такій політиці чи поведінці, оскільки схвалення такої політики чи поведінки дало підстави для виникнення обґрунтованих сподівань у фізичних осіб (в спірних правовідносинах – осіб з вадами слуху) стосовно додержання державою чи органом публічної влади такої політики чи поведінки.

В судовому засіданні представник Відповідача 1 посилалася на те, що зазначений обов'язок Кабінетом Міністрів України було виконано в повному обсязі шляхом прийняття Розпорядження від 3 грудня 2009 року № 1480-р «Про невідкладні заходи щодо реалізації положень статті 23 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».

Судом встановлено, що Розпорядженням Кабінету Міністрів України 3 грудня 2009 року № 1480-р «Про невідкладні заходи щодо реалізації положень статті 23 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (надалі – також «Розпорядження № 1480-р») Державному комітетові телебачення та радіомовлення і Міністерству освіти і науки доручено у тримісячний строк розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України пропозиції щодо законодавчого визначення статусу та сфери діяльності перекладачів жестової мови (пункт 1 Розпорядження) .

Пунктом 2 Розпорядження № 1480-р доручено Міністерству економіки і Міністерству освіти і науки передбачати під час формування державного замовлення на підготовку фахівців і науково-педагогічних кадрів, підвищення кваліфікації кадрів на 2010 та наступні роки підготовку і підвищення кваліфікації перекладачів жестової мови.

Державному комітетові телебачення та радіомовлення, Міністерству праці та соціальної політики разом з Національною радою з питань телебачення і радіомовлення із залученням громадських організацій осіб з вадами слуху та іншими громадськими організаціями доручено у тримісячний строк розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України порядок і нормативи титрування та перекладу на жестову мову у засобах масової інформації (пункт 3 Розпорядження № 1480-р) .

Відповідно до пункту 4 Розпорядження № 1480-р Міністерству економіки і Державному комітетові телебачення та радіомовлення доручено передбачати під час формування державного замовлення на виробництво і розповсюдження телепрограм для державних потреб на 2010 і наступні роки не менш як 2,5 тис. годин щороку для виробництва державними телерадіоорганізаціями інформаційних і тематичних телепрограм, кіно-, відеофільмів із застосуванням титрування та перекладу на жестову мову.

Державному комітетові телебачення та радіомовлення разом з Національною радою з питань телебачення і радіомовлення у тримісячний строк розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України пропозиції щодо внесення змін до статті 28 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» у частині визначення мінімальної частки телепрограм із застосуванням титрування та перекладу на жестову мову (пункт 5 Розпорядження № 1480-р).

Як випливає зі змісту Розпорядження № 1480-р, ним Кабінет Міністрів України доручив відповідним державним органам вчинити визначені дії щодо, зокрема, розробки та внесення на розгляд Кабінету Міністрів України порядку і нормативів титрування та перекладу на жестову мову у засобах масової інформації.

В той же час, частиною 3 статті 23 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» саме на Кабінет Міністрів України було покладено обов'язок розробити порядок та умови титрування та здійснення сурдоперекладу на дактильно-жестову мову глухих інформаційних і тематичних телепрограм, кіно-, відеофільмів.

Відтак, відповідальність за невиконання встановленого частиною 23 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» обов'язку несе саме Кабінет Міністрів України, а не інші органи.

До того ж, Суду не було надано доказів на підтвердження виконання Кабінетом Міністрів України обов'язку щодо розроблення порядку і нормативів титрування та перекладу на жестову мову у засобах масової інформації.

Крім того, Суд звертає увагу на те, що частиною 3 статті 23 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» передбачено визначений законодавцем конкретний результат, а саме – прийняття Кабінетом Міністрів України порядку і нормативів титрування та перекладу на жестову мову у засобах масової інформації, а не надання лише доручень іншим органам щодо їх розроблення.

Суд також вважає за необхідне зазначити про те, що організацію, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України визначено Законом України «Про Кабінет Міністрів України», статтю 1 якого визначено, що Кабінет Міністрів України (Уряд України) є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Відповідно до статті 52 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» Кабінет Міністрів України на основі та на виконання Конституції і

законів України, актів Президента України видає обов'язкові для виконання акти – постанови і розпорядження.

Таким чином, Суд звертає увагу на те, що Законом України «Про Кабінет Міністрів України» Кабінет Міністрів України уповноважено на прийняття постанов і розпоряджень в різних галузях реалізації державної політики, в тому числі і державної політики щодо соціального захисту осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Стосовно посилання представника Відповідача 1 на те, що Кабінетом Міністрів України на розгляд Верховної Ради України внесено проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення доступу осіб з вадами слуху до інформації», Суд звертає увагу на наступне.

Відповідно до статті 93 Конституції України право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України.

Аналіз змісту статті 93 Конституції України свідчить про те, що звернення із законодавчою ініціативою до Верховної Ради України є правом Кабінету Міністрів України, яке реалізовується ним на власний розсуд.

Відтак, звернувшись до Верховної Ради України в порядку законодавчої ініціативи із законопроектом «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення доступу осіб з вадами слуху до інформації», Відповідачем 1 було реалізоване надане йому Основним Законом України право. Однак, вказані дії не є свідченням виконання Кабінетом Міністрів України вимог частини 3 статті 23 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».

Таким чином, проаналізувавши матеріали справи та вимоги чинного законодавства України, Суд приходить до висновку про те, що Відповідачем 1 – Кабінетом Міністрів України, – допущено протиправну бездіяльність, яка проявилася у невиконанні вимог частини 3 статті 23 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».

В той же час, Кабінет Міністрів України, як вищий орган у системі органів виконавчої влади, завданням якого є реалізація державної політики України, в тому числі державної політики в сфері соціального захисту прав інвалідів, а також забезпечення прав і свобод людини і громадянина, відповідно до Закону України «Про Кабінет Міністрів України» має повноваження, а відповідно до частини 3 статті 23 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» – обов'язок щодо прийняття нормативно-правового акту,

яким би затверджувався порядок та умови титрування та перекладу на жестову мову у засобах масової інформації.

Суд звертає увагу на те, що згідно статистичних даних, а саме – відповідно до інформації, викладеної у Листі Державного комітету статистики України № 05/5-8/43 від 5 травня 2010 року та Листі Відділу медико-соціальної експертизи Міністерства охорони здоров'я України № 16.08-91 від 11 травня 2010 року, – кількість осіб, яким встановлено інвалідність від хвороби вуха та сокоподібного відростка, 1 278 осіб .

Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Суд звертає увагу на те, що в розумінні Кодексу адміністративного судочинства України, бездіяльність суб'єкта владних повноважень – це пасивна поведінка суб'єкта владних повноважень, яка може мати вплив на реалізацію прав, свобод, інтересів фізичної чи юридичної особи.

Відтак, Суд приходить до висновку про те, що Кабінетом Міністрів України допущено протиправну бездіяльність, яка знайшла прояв у невиконанні вимог частини 3 статті 23 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».

Зазначена протиправна бездіяльність Відповідача 1 має своїм наслідком «дискримінацію за ознакою інвалідності», яка заборонена Конвенцією про права інвалідів.

Відтак, Судом встановлено, що бездіяльність Відповідача 1 порушує також і вимоги Конвенції про права інвалідів, яка є частиною національного законодавства України.

Стосовно посилань представника Позивача на невиконання Відповідачем 1 вимог Указів Президента України № 1845/2005 та № 1228/2007, Суд звертає увагу на наступне.

Як випливає зі змісту Указів Президента України № 1845/2005 та № 1228/2007, даними нормативно-правовими актами на Кабінет Міністрів України покладено обов'язок щодо вжиття відповідних заходів, спрямованих на забезпечення прав інвалідів в Україні. Відтак, ці Укази напряду у правовідносинах з Позивачем застосуванню не підлягає.

Представником Відповідача 1 було надано Суду докази на підтвердження того, що Кабінетом Міністрів України вживалися в розумні вимог Указів певні заходи в сфері соціального захисту інвалідів (зокрема, прийнято Розпорядження № 1480-р, розроблено законопроект тощо).

Водночас, Суд звертає увагу на те, що конкретний обов'язок щодо забезпечення збільшення кількості інформаційних, освітніх, художніх і дитячих програм з перекладом на жестову мову та субтитруванням вказаними Указами покладено на конкретного суб'єкта владних повноважень – Державний комітет телебачення та радіомовлення України (пункт 9 Указу № 1228/2007 та пункт 5 Указу № 1845/2005), а не на Відповідача 1.

Відтак, недоведеними є ствердження представника Позивача про невиконання Кабінетом Міністрів України вимог Указів Президента України № 1845/2005 та № 1228/2007 незабезпечення збільшення кількості інформаційних, освітніх, художніх і дитячих програм з перекладом на жестову мову та субтитруванням, оскільки даними Указами такий обов'язок покладено на інший державний орган.

Таким чином, Суд приходять до висновку про необхідність відмови в задоволенні позовної вимоги про визнання протиправною бездіяльність Кабінету Міністрів України щодо невиконання Указу Президента України від 27 грудня 2005 року № 1845/2005 «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями», що полягає у не створенні сприятливих умов для доступу осіб з обмеженими фізичними можливостями до інформаційного простору, зокрема шляхом адаптації інформаційно-комунікаційних систем до потреб людей з вадами слуху, а також у відсутності інформаційних та культурно-освітніх телепрограм із сурдоперекладом та титруванням.

Стосовно позовних вимог про зобов'язання Кабінету Міністрів України невідкладно затвердити і ввести в дію порядок доступу інвалідам по слуху до засобів масової інформації шляхом субтитрування та/або здійснення сурдоперекладу інформаційних і тематичних телепрограм, кіно-, відеофільмів та зобов'язання Кабінету Міністрів України невідкладно внести зміни до Положення про державне посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 року № 1315, якими, зокрема, передбачити обов'язковою умовою для права розповсюдження і демонстрування всіх видів вітчизняних та іноземних фільмів – наявність субтитрування на державній мові, Суд звертає увагу на наступне.

За своєю правовою природою повноваження Кабінету Міністрів України щодо затвердження і введення в дію порядку доступу інвалідам по слуху до засобів масової інформації шляхом субтитрування та/або здійснення сурдоперекладу інформаційних і тематичних телепрограм, кіно-, відеофільмів та внесення змін до Положення про державне посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 року № 1315, є дискреційним повноваженням даного державного органу.

Як впливає зі змісту Рекомендації № R (80) 2 Комітету Міністрів державам-членам стосовно реалізації адміністративними органами влади дискреційних повноважень від 11 березня 1980 року (надалі – також «Рекомендація R (80)2») під дискреційним повноваженням слід розуміти повноваження, яке адміністративний орган, приймаючи рішення, може здійснювати з певною свободою розсуду – тобто, коли такий орган може обирати з кількох юридично допустимих рішень те, яке він вважає найкращим за даних обставин. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № R (80)2 стосовно здійснення адміністративними органами влади дискреційних повноважень, прийнята Комітетом Міністрів 11 березня 1980 року на 316-й нараді заступників міністрів.

Адміністративний суд, перевіряючи рішення, дію чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень на відповідність закріпленим частиною 3 статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України критеріям, не втручається у дискрецію (вільний розсуд) суб'єкта владних повноважень поза межами перевірки за названими критеріями. Завдання адміністративного судочинства полягає не у забезпеченні ефективності державного управління, а в гарантуванні дотримання вимог права, інакше було б порушено принцип розподілу влади.

Принцип розподілу влади заперечує надання адміністративному суду адміністративно-дискреційних повноважень – єдиним критерієм здійснення правосуддя є право. Тому завданням адміністративного судочинства завжди є контроль легальності.

Іншими словами, під дискреційним повноваженням розуміють таке повноваження, яке надає певний ступінь свободи адміністративному органу при прийнятті рішення, тобто, коли у межах, які визначені законом, адміністративний орган має можливість самостійно (на власний розсуд) вибрати один з кількох варіантів рішення.

Таким чином, позовна вимога щодо зобов'язання Відповідача 1 прийняти конкретно визначені рішення є формою втручання в дискреційні повнова-

ження та виходить за межі завдань адміністративного судочинства, а тому в її задоволенні слід відмовити.

В той же час, відповідно до частини 2 статті 162 Кодексу адміністративного судочинства України суд може прийняти іншу постанову, яка б гарантувала дотримання і захист прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Враховуючи вищевикладене, для належного захисту порушених прав Позивача та інших осіб, яким встановлено інвалідність, пов'язану з вадами слуху, Суд зобов'язує Кабінет Міністрів України виконати вимоги частини 3 статті 23 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».

Щодо позовної вимоги про заборону Державній службі кінематографії видавати державні посвідчення на право розповсюдження і демонстрування всіх видів вітчизняних та іноземних фільмів без наявності субтитрування на державній мові, Суд звертає увагу на її необґрунтованість та безпідставність, оскільки Державна служба кінематографії діє на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені чинним законодавством України.

Суд також звертає увагу на те, що відповідно до частини 2 статті 71 Кодексу адміністративного судочинства України в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача, якщо він заперечує проти адміністративного позову.

Згідно зі статтею 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах та відповідно до законів України.

Статтею 19 Конституції України закріплено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Частиною 1 статті 11 Кодексу адміністративного судочинства України визначено, що розгляд і вирішення справ в адміністративних судах здійснюється на засадах змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, а частиною 1 статті 71 Кодексу адміністративного судочинства України зазначено, що кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення.

Виходячи з меж заявлених позовних вимог, системного аналізу положень чинного законодавства України та матеріалів справи, колегія суддів дійшла висновку, що викладені в позовній заяві доводи Позивачів є частково обґрунтованими та такими, що підлягають задоволенню частково.

На підставі вищевикладеного, керуючись статтями 2, 7, 8, 9, 99, 100, 158, 159, 160, 161, 162, 163 та 254 Кодексу адміністративного судочинства України, Окружний адміністративний суд міста Києва, –

ПОСТАНОВИВ:

Адміністративний позов задовольнити частково.

1. Визнати протиправною бездіяльність Кабінету Міністрів України щодо невиконання вимог частини 3 статті 23 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».

2. Зобов'язати Кабінет Міністрів України виконати вимоги частини 3 статті 23 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».

3. Стягнути на користь ОСОБА_1 1,70 грн. судових витрат.

4. В задоволенні решти позовних вимог – відмовити.

Постанова може бути оскаржена в порядку та строки, визначені статтями 185-187 Кодексу адміністративного судочинства України.

Головуюча суддя Н. Є. Блажівська

Судді В. М. Кочан

Ю. Т. Шрамко

ТЕМА 4. «СТИЛЬ СУДОВОГО РІШЕННЯ»

Завдання: У наведеному фрагменті виявіть слова, які підкреслюють власний стиль автора рішення:

Суд зазначає, що судове рішення про скасування постанови від 20.05.2009, прийнятої в.о. начальника відділу примусового виконання рішень Департаменту державної виконавчої служби Міністерства юстиції України М-м І.І., про відмову в задоволенні скарги П-ної Л.Л. на постанову від 20.12.2007 про закінчення виконавчого провадження, ніяким чином не може призвести до захисту прав позивачки і не вплине на обсяг її прав у виконавчому провадженні ВП № 4529908, адже сама постанова від 20.12.2007 про закінчення виконавчого провадження не є предметом розгляду у цій справі.

Суд зазначає, що пред'явлення множинних позовів, дроблення позовних вимог, пред'явлення позовів з похідними вимогами є елементами недобросовісного використання процесуальних прав, що не збігається з метою адміністративного судочинства.

Крім того, суд наголошує на тому, що рішення суду має бути дієвим і досягати мети – захисту прав особи. Ілюзорні позови заради судового процесу не допускаються і в адміністративних судах не повинні розглядатися.

ТЕМА 5. «СТРУКТУРА СУДОВОГО РІШЕННЯ»

Кодекс адміністративного судочинства України

Стаття 163. Зміст постанови

1. Постанова складається з:
  - 1) вступної частини із зазначенням:
    - дати, часу та місця її прийняття;
    - найменування адміністративного суду, прізвищ та ініціалів судді (суддів) і секретаря судового засідання;
    - імен (найменувань) сторін та інших осіб, які беруть участь у справі;
    - предмета адміністративного позову;
  - 2) описової частини із зазначенням:
    - короткого змісту позовних вимог і позиції відповідача;
    - пояснень осіб, які беруть участь у справі;
    - інших доказів, досліджених судом;
  - 3) мотивувальної частини із зазначенням:
    - встановлених судом обставин із посиланням на докази, а також мотивів неврахування окремих доказів;
    - мотивів, з яких суд виходив при прийнятті постанови, і положення закону, яким він керувався;
  - 4) резолютивної частини із зазначенням:
    - висновку суду про задоволення адміністративного позову або про відмову в його задоволенні повністю чи частково;
    - висновку суду по суті вимог;
    - розподілу судових витрат;
    - інших правових наслідків ухваленого рішення;
    - строку і порядку набрання постановою законної сили та її оскарження;
    - встановленого судом строку для подання суб'єктом владних повноважень – відповідачем до суду звіту про виконання постанови, якщо вона вимагає вчинення певних дій (перебіг цього строку починається з дня набрання постановою законної сили або після одержання її копії, якщо постанова виконується негайно).

(Пункт 4 частини першої статті 163 доповнено абзацом сьомим згідно із Законом N 2453-VI від 07.07.2010).

Стаття 165. Зміст ухвали

1. Ухвала, що викладається окремим документом, складається з:
    - 1) вступної частини із зазначенням:
      - дати і місця її постановлення;
      - найменування адміністративного суду, прізвища та ініціалів судді (суддів);
      - імен (найменувань) сторін та інших осіб, які беруть участь у справі;
    - 2) описової частини із зазначенням суті клопотання та імені (найменування) особи, що його заявила, чи іншого питання, що вирішується ухвалою;
    - 3) мотивувальної частини із зазначенням мотивів, з яких суд дійшов до висновків, і закону, яким керувався суд, постановляючи ухвалу;
    - 4) резолютивної частини із зазначенням:
      - висновків суду;
      - строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження.
  2. В ухвалі, яку суд постановляє без виходу до нарадчої кімнати, оголошуються висновок суду та мотиви, з яких суд дійшов такого висновку.
-

Приклад структури рішення Європейського суду з прав людини**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ****П'ята секція****РІШЕННЯ****Справа «Свято-Михайлівська Парафія проти України» (Заява
N 77703/01)**

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

...

обговоривши за закритими дверима 22 травня 2007 року, виносить таке рішення, прийняте в той день:

ПРОЦЕДУРА

...

ФАКТИ

...

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

A. Функціонування Парафії до прийняття рішення змінити конфесію

B. Рішення Парафіяльних зборів від грудня 1999 року про зміну канонічного підпорядкування

C. Події січня та лютого 2000 року

D. Судове провадження щодо рішення про відмову у реєстрації

E. Подальші провадження в національних судах

II. ВІДПОВІДНЕ ВНУТРІШНЄ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

A. Конституція України від 26 червня 1996 року

B. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року (в редакції на той час)

C. Інші нормативно-правові акти

III. ДОКУМЕНТИ РАДИ ЄВРОПИ ТА ВІДПОВІДНІ ЗВІТИ/ВИСНОВКИ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

A. Документи Ради Європи

B. Доповіді НДО

ЩОДО ПРАВА

I. МЕЖІ СПРАВИ

II. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

A. Заперечення Уряду

1. Стверджуване зловживання правом на подання скарги

2. Стверджувана відсутність повноважень представника громади-заявника та відсутність статусу жертви у громади-заявника

(a) Доводи сторін

(b) Оцінка Суду

B. Скарги в рамках статті 1 Першого протоколу

C. Скарги за статтею 9 Конвенції

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 9 КОНВЕНЦІЇ

A. Загальні принципи, встановлені практикою Суду

B. Чи мало місце порушення прав громади-заявника

1. Доводи Сторін

2. Оцінка Суду

C. Чи було втручання встановлено законом

1. Доводи сторін

2. Оцінка Суду

D. Чи переслідувало втручання легітимну мету та чи було необхідним в демократичному суспільстві

1. Легітимна мета

2. Чи було втручання «необхідним в демократичному суспільстві»

i. Відповідність статті 2.5 статуту

ii. Висновок щодо нелегітимності Парафіяльних зборів, які відбулися 24 грудня 1999 року, через те, що на них не були присутні всі члени Парафії

iii. Вимога «фіксованого членства»

3. Загальні висновки

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

Завдання: проаналізуйте постанову під кутом зору дотримання структури. Висловіть пропозиції щодо вдосконалення структури постанови

ОКРУЖНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД міста КИЄВА
ПОСТАНОВА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

м. Київ

17 червня 2011 року № 2а-XXXX/ХХ/XXXX

Окружний адміністративний суд міста Києва у складі головуючого судді Петренка П.П. розглянувши адміністративну справу в письмовому провадженні за позовом Київської міської державної адміністрації до Громадської організації «Об'єднання послідовників Фалуньгун» організатор ОСОБА_1 Співдружність Україна – Китай координатор заходу ОСОБА_2 Ініціативної групи громадян. Координатор акції ОСОБА_4 про обмеження права на мирні зібрання На підставі ч. 6 ст. 128 КАС України, Суд розглядає справу у письмовому провадженні.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ:

Київська міська державна адміністрація звернулася з позовом до Громадської організації «Об'єднання послідовників Фалуньгун» Організатор ОСОБА_1, Співдружність «Україна-Китай» Координатор заходу ОСОБА_2 та Ініціативна група громадян Координатор акції ОСОБА_4 (з урахуванням уточнень) просить встановлення обмеження права на мирні зібрання, пікетування шляхом заборони: Громадській організації «Об'єднання послідовників Фалуньгун», Співдружності Україна – Китай, Ініціативній групі громадян проведення заходів з 19 червня по 20 червня 2011 року включно по вул. Банковій, 11 в м. Києві біля Адміністрація Президента України, біля будівлі Верховної Ради України (Маріїнський парк), парку Слави, Музею Великої Вітчизняної війни, резиденції делегації, посольства Китайської народної республіки в Україні (Маріїнський парк) по вул. М. Грушевського в м. Києві та по вул. Хрещатик в м. Києві.

Згідно п. 3 ст. 182 КАС України, про відкриття провадження у справі, дату, час та місце розгляду справи суд негайно повідомляє сторони. З метою своєчасного вирішення справи на підставі статті 38 КАСУ суд може здійснити судові виклики та повідомлення у такій справі телеграмою, факсимільним

повідомленням (факсом, телефаксом), електронною поштою, телефоном або й через друкований засіб масової інформації.

Секретарем судового засідання 17.06.2011 р. було повідомлено сторін за допомогою телефонограм (докази належного повідомлення сторін містяться в матеріалах справи).

В обґрунтування позовних вимог позивач зазначає, що до Київської міської державної адміністрації надійшли повідомлення від Громадської організації «Об'єднання послідовників Фалуньгун», Співдружності «Україна – Китай», Ініціативній групі громадян про проведення акції з 19.06.2011 р. по 20.06.2011 р. біля посольства Китайської народної республіки, парку Слави та Музею Великої Вітчизняної Війни. Мета акції – висловлення протесту проти візиту керівництва китайської держави. Кількість учасників – близько 500 осіб.

З метою забезпечення прав і свобод громадян та у відповідності до ст. 39 Конституції України позивач просить встановити обмеження права на проведення акції протесту.

Від представника Позивача надійшло клопотання про розгляд справи за відсутності Позивача.

Представники Відповідача в судові засідання не з'явилися, заперечень проти позовних вимог не надали.

У відповідності до ч. 6 ст. 128 Кодексу адміністративного судочинства України встановлено, що якщо немає перешкод для розгляду справи у судовому засіданні, але прибули не всі особи, які беруть участь у справі, хоча і були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового розгляду, суд має право розглянути справу у письмовому провадженні у разі відсутності потреби заслухати свідка чи експерта.

Розглянувши подані сторонами документи і матеріали справи, всебічно і повно з'ясувавши всі фактичні обставини, на яких ґрунтується позов, об'єктивно оцінивши докази, які мають юридичне значення для розгляду справи і вирішення спору по суті, Окружний адміністративний суд м. Києва, –

ВСТАНОВИВ:

Як вбачається з матеріалів справи, Громадська організація «Об'єднання послідовників Фалуньгун» звернулась до Голови Київської міської державної адміністрації з листом від 15.06.2011 року з повідомленням про проведення акції з 19 по 20 червня 2011 року з 9-00 до 20-00 біля посольства Китайської народної республіки, парку Слави та Музею Великої Вітчизняної Війни. Мета акції – висловлення протесту проти візиту керівництва китайської держави. Кількість

учасників – близько 500 осіб; Співдружність «Україна-Китай» звернулась до Голови Київської міської державної адміністрації з листом від 15.06.2011 року з повідомленням про проведення акції з 19 по 20 червня 2011 року з 8-00 до 22-00 у місцях перебування офіційної делегації Китаю (Адміністрація Президента України, парк Слави, Музей Великої вітчизняної війни, резиденція делегації) представниками співдружності «Україна-Китай» буде проведено ряд акцій у підтримку внутрішньополітичного та зовнішньополітичного курсів, учасників – близько 500 осіб та Ініціативна група громадян звернулась до Голови Київської міської державної адміністрації з листом від 15.06.2011 року з повідомленням про проведення акції з 18 по 20 червня 2011 року з 9-00 до 18-00 біля Верховної Ради України (Маріїнський парк) за адресою: вул. Грушевського, 5 заплановано проведення громадського заходу, метою якого є інформування жителів м. Києва про заплановані масові заходи у м. Львів 22 червня 2011 року та безпосередня участі в них націоналістичних організацій на кшталт ВО «Свобода», під час проведення акції буде використовуватись звукопідсилювальна апаратура (включаючи мегафон з функцією сирени) та відеотехніка, світлові ефекти, транспаранти, плакати пропори та інша символіка, кількість учасників – близько 500 осіб.

Згідно з частиною першою статті 182 КАС України органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування негайно після одержання повідомлення про проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій тощо мають право звернутися до окружного адміністративного суду за своїм місцезнаходженням із позовною заявою про заборону таких заходів чи про інше обмеження права на мирні зібрання (щодо місця чи часу їх проведення тощо).

Підставою для звернення до суду слугували листи Головного Управління МВС України в місті Києві від 16.06.2011 р. №1/3593 та лист Управління державної охорони України від 08.06.2011 р № 4/2-864 в місто Київ 19 та 20 червня 2011 року прибуває з офіційним візитом Голова КНР Ху Цзіньтау. Програмою візиту передбачено проведення зустрічей з вищими посадовими особами держави покладання квітів до пам'ятника невідомому солдату, відвідання музею Великої Вітчизняної війни.

Відповідно до статті 39 Конституції України громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування (частина перша). Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання

заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (частина друга).

Рішенням Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 року №4рп/2001 (справа щодо завчасного сповіщення про масові зібрання) дано офіційне тлумачення, за яким організатори мирних зібрань мають сповістити органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування про проведення цих заходів заздалегідь, тобто у прийнятні строки, що передують даті їх проведення. Ці строки не повинні обмежувати передбачене статтею 39 Конституції України право громадян, а мають служити його гарантією і водночас надавати можливість відповідним органам виконавчої влади чи органам місцевого самоврядування вжити заходів щодо безперешкодного проведення громадянами зборів, мітингів, походів і демонстрацій, забезпечення громадського порядку, прав і свобод інших людей (пункт 1 резолютивної частини).

Згідно з частиною п'ятою статті 182 КАС України суд задовольняє вимоги позивача в інтересах національної безпеки та громадського порядку в разі, якщо визнає, що проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій чи інших зібрань може створити реальну небезпеку заворушень чи злочинів, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей. У постанові суду зазначається спосіб обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання.

Аналіз наведених норм дає підстави дійти висновку, що організатори повинні сповістити про мирні зібрання в розумні строки, які б дали змогу відповідним органам здійснити необхідні заходи для можливості проведення акції. Крім того, проведення таких акцій не повинно порушувати громадський порядок, права і свободи інших людей, створювати небезпеку заворушень чи злочинів, загрожувати здоров'ю населення.

Завданням суду у таких справах є перевірити обґрунтованість застосування обмеження у реалізації конституційного права громадян на мирні зібрання за зверненням відповідного суб'єкта владних повноважень, а в разі обґрунтованості, обрати той спосіб обмеження цього права, який був би адекватним (найменшим) за встановлених небезпеки чи загрози і забезпечував досягнення мети такого обмеження – запобігання заворушенням чи злочинам, охорона здоров'я населення або захист прав і свобод інших людей.

Зі змісту статті 1 Закону України «Про основи національної безпеки України» вбачається, що національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у різних сферах

державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам;

Відповідно до статті 3 зазначеного Закону об'єктом національної безпеки є людина і громадянин – їхні конституційні права і свободи.

Громадський порядок – суспільні відносини, що забезпечують належні умови для суспільно корисної діяльності, відпочинку й побуту людей, включаючи зовнішні умови для нормального функціонування різних громадських установ.

Частиною п'ятою статті 182 Кодексу адміністративного судочинства України передбачено, що суд задовольняє вимоги позивача в інтересах національної безпеки та громадського порядку в разі, якщо визнає, що проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій чи інших зібрань може створити реальну небезпеку заворушень чи злочинів, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей.

Проведення Громадської організації «Об'єднання послідовників Фалуньгун» Організатор ОСОБА_1, Співдружність «Україна-Китай» Координатор заходу ОСОБА_2 та Ініціативна група громадян Координатор акції ОСОБА_4 мітингів з використанням звукопідсилюючого обладнання створюватиме перешкоди у забезпеченні громадського порядку, може перешкодити нормальній життєдіяльності міста.

З огляду на викладене, суд приходить до висновку, що позов подано в інтересах національної безпеки та громадського порядку та, що позовні вимоги Київської міської державної адміністрації про обмеження права на мирні зібрання є обґрунтованими.

Обмеження встановлюються з метою забезпечення правопорядку, запобігання вчинення злочинів, охорони здоров'я населення, захисту прав і свобод мешканців Києва та гостей столиці.

Згідно з частиною першою статті 71 Кодексу адміністративного судочинства України кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення, крім випадків, встановлених статтею 72 цього Кодексу.

Постанова суду про обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання відповідно до пункту б частини першої статті 256 КАС України підлягає негайному виконанню.

Керуючись статтями 69-71, 160-163, 182, 256 Кодексу адміністративного судочинства України, Окружний адміністративний суд міста Києва

ПОСТАНОВИВ:

1. Позовні вимоги задовольнити повністю.

2. Встановити обмеження права на мирні зібрання, пікетування шляхом заборони: Громадській організації «Об'єднання послідовників Фалуньгун», Співдружності «Україна – Китай», Ініціативній групі громадян проведення заходів з 19 червня по 20 червня 2011 року включно по вул. Банковій, 11 в м. Києві біля Адміністрація Президента України, біля будівлі Верховної Ради України (Маріїнський парк), парку Слави, Музею Великої Вітчизняної війни, резиденції делегації, посольства Китайської народної республіки в Україні (Маріїнський парк) по вул. М. Грушевського в м. Києві та по вул. Хрещатик в м. Києві.

3. Постанову суду виконати негайно.

Згідно ст.ст. 185-186 КАС України сторони та інші особи, які беруть участь у справі мають право оскаржити в апеляційному порядку Постанову повністю або частково. Скарга про апеляційне оскарження подається протягом 10 днів з дня проголошення. Скарга подається до апеляційного суду через суд першої інстанції.

Згідно ст. 254 КАС України Постанова, якщо інше не встановлено КАС України, набирає законної сили після закінчення строку подання заяви про апеляційне оскарження, якщо таку заяву не було подано.

Суддя П.П. Петренко

Завдання: проаналізуйте витяг з резолютивної частини постанови під кутом зору сторони. Який з витягів найкраще інформує сторону? Висловіть пропозиції щодо вдосконалення цієї частини

Постанова набирає законної сили відповідно до статті 254 Кодексу адміністративного судочинства України та може бути оскаржена до суду апеляційної інстанції за правилами, встановленими статтями 185-187 Кодексу адміністративного судочинства України.

Постанова може бути оскаржена в Харківський апеляційний адміністративний суд через Харківський окружний адміністративний суд шляхом подачі апеляційної скарги в десятиденний строк з дня її проголошення, копія апеляційної скарги одночасно надсилається особою, яка її подає, до суду апеляційної інстанції. У разі застосування судом частини третьої статті 160 цього Кодексу, а також прийняття постанови у письмовому провадженні апеляційна скарга подається протягом десяти днів з дня отримання копії постанови.

Якщо суб'єкта владних повноважень у випадках та порядку, передбачених частиною четвертою статті 167 цього Кодексу, було повідомлено про можливість отримання копії постанови суду безпосередньо в суді, то десятиденний строк на апеляційне оскарження постанови суду обчислюється з наступного дня після закінчення п'ятиденного строку з моменту отримання суб'єктом владних повноважень повідомлення про можливість отримання копії постанови суду.

Постанова набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги. У разі подання апеляційної скарги постанова, якщо її не скасовано, набирає законної сили після закінчення апеляційного розгляду справи.

Згідно ст.ст. 185-186 КАС України сторони та інші особи, які беруть участь у справі, мають право оскаржити в апеляційному порядку постанову повністю або частково. Скарга про апеляційне оскарження подається протягом 10 днів з дня проголошення. Скарга подається до апеляційного суду через суд першої інстанції.

Згідно ст. 254 КАС України постанова, якщо інше не встановлено КАС України, набирає законної сили після закінчення строку подання заяви про апеляційне оскарження, якщо таку заяву не було подано.

Мій варіант:

ТЕМА 6. «ПІДГОТОВКА СУДОВОГО РІШЕННЯ ЗА ФАБУЛОЮ»

Фабула справи

Предмет спору

27 вересня 2011 р. Київська міська державна адміністрація подала до Окружного адміністративного суду м. Києва позов про встановлення обмеження права на мирні зібрання шляхом заборони Всеукраїнській громадській організації «Форум ЛГБТ» (Відповідач 1), Київській міській громадській організації «За суспільну мораль» (Відповідач 2) і Олені Петренко (Відповідач 3) провести мітинги на Майдані Незалежності у м. Києві 29 вересня 2011 р.

Повідомлення про проведення мітингу від Відповідача 1 надійшло 18 вересня 2011 р. Вказана мета: донесення позиції спільноти ЛГБТ (лесбійки, геї, бісексуали і трансгенсексуали) щодо порушень їхніх прав з боку правоохоронних органів. Очікувана кількість учасників – 100 осіб. Час і місце проведення – 29 вересня 2011 р., 9:00-12:00, Майдан Незалежності. Планується використання звукопідсилювальної апаратури (гучність до 50 децибел).

Повідомлення про проведення мітингу від Відповідача 2 надійшло 23 вересня 2011 р. Вказана мета: захист суспільної моралі від проявів збоченства, розбещення неповнолітніх тощо. Очікувана кількість учасників не вказана. Час і місце проведення – 29 вересня 2011 р., 9:00-15:00, Майдан Незалежності. Під час заходу планується монтаж сцени, про використання звукопідсилювальної апаратури не повідомляється.

Повідомлення про проведення мітингу від Відповідача 3 не надходило, але на сайті незареєстрованої організації «МІФ» міститься анонс мономітингу Олени Петренко «ЛГБТ=СНІД» і запрошення до представників ЗМІ на 10:00 (29 вересня 2011 р., Майдан Незалежності).

Аргументи позивача (аргументи викладені у позовній заяві; представник позивача у судове засідання не з'явився, просив розглянути справу без його участі)

1. Відповідно до п. 1 Рішення Київської міської ради проведення культурно-масових заходів від 29 червня 2000 року № 225/946 «Про особливості організації і проведення культурно-масових заходів та загальнодержавних свят в центральній частині м. Києва» в центральній частині м. Києва (Май-

дан Незалежності, Європейська площа) дозволено проводити культурно-масові заходи лише загальнодержавного значення і лише в дні національних свят. Заплановані мітинги не мають загальнодержавного значення і проводяться не в дні національних свят.

2. Майдан Незалежності є одним з найулюбленіших місць відпочинку мешканців та гостей столиці, де постійно перебуває велика кількість людей, проводять дозвілля та різноманітні культурно-розважальні заходи. Проведення на Майдані мітингів приведе до порушення спокою людей і їх права на відпочинок.
3. Існує велика загроза сутичок між учасниками мітингів, оскільки вони є носіями протилежних поглядів, а заходи відбуватимуться одночасно в одному місці. Це підтверджується листом Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в місті Києві № 1/253 від 26.09.2011 року: *«Проведення одночасних масових заходів організаторами, які мають протилежні погляди, може призвести до масового порушення громадського порядку та можливих сутичок». У листі зазначено про необхідність «проведення зустрічей з організаторами заходів з метою координації таких недержавних масових заходів у центральній частині міста Києва шляхом розмежування їх у місцях проведення, а також обмеження права на проведення відповідних акцій у разі недосягнення компромісного вирішення цього питання».*
4. Відповідач 1 планує пропагувати цінності, які суперечать суспільній моралі, а отже, це буде порушувати права більшості.
5. Відповідач 2 порушив вимоги пункту 2 Указу Президії ВР СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР», чинного в Україні, щодо подання заяви не пізніше, ніж за 10 днів до заходу, а також щодо зазначення у заяві передбачуваної кількості учасників заходу.

Відповідач 3 взагалі не подав повідомлення.

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України у справі про завчасне сповіщення про проведення мирного зібрання проводити мітинги громадяни можуть за умови *обов'язкового і завчасного* сповіщення про це органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування.

6. Проведення мономітингу Відповідачем 3, яка є представницею незареєстрованої організації «МІФ», загрожує громадському порядку, оскільки згідно з довідкою Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в місті Києві № 1/254 від 25.09.2011 дві представниці незареєстрованої

організації «МІФ» притягувалися до адміністративної відповідальності за дрібне хуліганство (оголення окремих частин тіла в громадських місцях з вигукуванням різних гасел).

Аргументи відповідачів

1. Відповідач 3 в судовому засіданні пояснила, що повідомлення про проведення монітингу до органів влади не подавала, оскільки монітинг не є зібранням, а є публічним вираженням поглядів однією особою. Порушувати громадський порядок вона не має наміру.
  2. Представники Відповідачів 1 і 2 у судове засідання не прибули, заперечень проти позову не надали, про розгляд справи були повідомлені електронною поштою, факсограмами і телефонограмами.
-

ПОСІБНИК ІЗ НАПИСАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Посібник підготовлено

Романом Куйбідою,

к.ю.н., розділи 1, 2, 3, 4 (крім п. 4.2), 6, практикум, 2012

та **Оксаною Сироїд,**

LL.M., структура, розділи 4 (крім п. 4.1), 5, практикум, 2012

Ця публікація здійснена в рамках проектів «Справедливе правосуддя» Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та «Підвищення рівня правової обізнаності стосовно прав людини та механізмів їхнього захисту» Координатора проектів Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЕ) в Україні у співпраці з Національною школою суддів України.

Дизайн та верстка:

Видавництво «Дрім Арт»,

04070, м.Київ, вул. Іллінська, 10, офіс 5,

тел. (044) 425-42-10, 535-28-85, (067) 892-27-17

e-mail: dreamart-ua@ukr.net, www.dreamart-ua.com

Дизайн та художнє оформлення: **Віталій Онищенко**

Верстка: **Оксана Кочергіна**

Мовне редагування: **Оксана Левчун**

*Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців,
виготовників та розповсюджувачів видавничої продукції: Серія ДК, №4176*

Усі права захищені. Зміст цієї публікації можна безкоштовно копіювати та використовувати для освітніх та інших некомерційних цілей за умови посилання на джерело інформації.